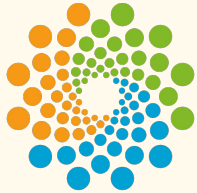

i! LUOTO

Monimuotoiset luovat alat kestävyyttä rakentamassa

Luovien alojen ekologisen
kestävyyismurroksen
toimenpideohjelma

Uudenmaan liitto
Nylands förbund

! LUOTO

Uudenmaan liitto

Uudenmaan liiton julkaisuja C 101 – 2023
uudenmaanliitto.fi/luoto

Monimuotoiset luovat alat kestävyttä rakentamassa – Luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma

Kirjoittajat: Jaana Eskola, Heta Heiskanen,
Lauri Lähteenmäki, Riikka Mäkikoskela,
Anu Mänty, Kati Nuora, Kaisa Rapanen,
Teemu Sorsa, Jyri Sucksdorff, Pia Tynys

Toimitus: Jaana Eskola ja Kati Nuora

Taitto ja kuvitukset: Merle Karp

ISBN 978-952-448-585-2
ISSN 2342-1363

Helsinki 2023

Sisällys

1	Johdanto	3
2	LuoTo-hanke ja hanketiimi	5
3	Ratkaisuja kestävyysmurrokseen	8
4	Kunnat ja maakunnat luovien alojen kestävyys- edistäjinä	19
5	Luovien alojen yhteiskunnallinen vaikutusvoima ekologisessa kestävyysmurroksessa	29
6	Luovien alojen koulutus ja peruskoulutus kestävyysmurroksessa	37
7	Luovien alojen rahoitus, rahoittajat ja ekologinen kestävyys	46
8	Alakohtaiset tilannekuvat ja ratkaisumalleja	51
8.1	Arkkitehtuuri	52
8.2	Audiovisuaalinen ala	58
8.3	Esittävät taiteet	66
8.4	Kirjallisuus	76
8.5	Kuvataide	87
8.6	Museot ja kulttuuriperintö	98
8.7	Tekstiili- ja muotiala	104
8.8	Muotoilu	115
8.9	Musiikki	118
8.10	Peliala	131
8.11	Tapahtumat ja festivaalit	137
9	Päästölaskenta luovilla aloilla	146
10	Hiilijalanjälkilaskureita, työkaluja ja oppaita	154
11	Kestävyystermien ABC	162

1

Johdanto

Moni meistä kokee elokuvat, kirjat, kuvataiteen tai festivaalitapahtumat arkea kohottavina ja ajattelua rikastuttavina kokemuksina. Hakeudumme mielellämme näiden vuorovaikutuksen supervoimien äärelle monesta eri syystä. Jollekin kokemus tarjoaa älyllisen kamppailun ja toiselle kenties tunne-elämän kipeästi kaipaamaa eliksiiriä.

Taiteen sisällöt ovat kautta aikojen heijastelleet yhteiskunnan tilaa ja reagoineet suuriin murroksiin. Luovat alat muotoilevat kulttuuriamme sisältä päin, lisäävät tietoisuuttamme yhä viheliäisemmiksi muodostuvista ympäristökriiseistä sekä parhaimmillaan vaikuttavat myönteisesti kestävä kehityksen tilaan maassamme. Ratkaisevaa tässä kehityskulussa on se, haluammeko ja osaammeko valjastaa kestävämmät toimintatavat ja kriittiset sisällöt luovien alojen kestävyysmurroksen ajuriksi.

Luovat alat ja niihin liittyvät teollisuudenalat voivat auttaa merkittävästi vastaamaan kiperiin ilmasto- ja luontohaasteisiin. Tämä voimavara jää usein huomioimatta yhteiskunnallisessa keskustelussa ja tukea kohdennettaessa. On käynyt myös selväksi, ettei laajasti vaikuttavaa muutosta voi tapahtua ilman yhteiskuntaa läpileikkaavaa koulutusta ja kannustavia rahoitusmalleja. Luovilta aloilta on Suomessa puuttunut kattava, valtakunnallinen ekologisen kestävyuden vahvistamisen toimenpideohjelma, joka löytyy muilta aloilta, kuten esimerkiksi teollisuuden, kaupan, liikenteen, logistiikan, maatalouden, matkailu- ja ravintola-alan sekä rakennusteollisuuden aloilta.

Tässä toimenpideohjelmassa tarkastellaan luovien alojen ekologista kestävyyttä huomioiden alojen taloudelliset ja sosiaaliset näkökulmat. Ohjelma esittelee läpileikaten ja käytännönläheisesti lähtökohtia ja ratkaisuja. Luovien alojen piiriin kuuluvat arkkitehtuuri, AV- ja elokuva, esittävä taide, kirjastot, muotoilu, kustannus- ja media-ala, kuvataide, muoti- ja tekstiiliala, museot ja elävä kulttuuriperintö, musiikki, pelit, festivaalit ja tapahtumateollisuus. Ala työllistää yli 100 000 henkilöä ja heidän osuutensa kaikista työllisistä on 3–5 %.

Luovat alat voivat esimerkeillään ja käytännöillään leikata ympäristövaikutuksia. Nämä alat voivat tarjota vaihtoehtoisia kulutustottumuksia, edistää kestävää kulttuuria ja esittää tulevaisuuskuvia, jotka ovat vähemmän resurssi- ja energiantensiivisiä. Luovien alojen edelläkävijät hyödyntävät jo vähähiilisen kiertotalouden ratkaisuja, valitsevat ympäristön kannalta kestäviä tuotteita ja arvostavat innovatiivista, jopa radikaalia ajattelua tavoitteiden saavuttamiseksi. Osalle toimijoista ilmastovaikutusten mittaaminen on jo arkipäivää, kun taas toiset toimijat noudattavat omalla alallaan tunnistettuja ilmastoviisaita käytänteitä.

Meneillään oleva luovien alojen ekologinen murros tarvitsee meidän kaikkien toimijoiden varauksettoman tuen ja tunnustuksen niin julkisella, yksityisellä kuin kolmannella sektorilla. Nyt on paras ja viimeinen hetki ottaa tarjolla olevat ratkaisut käyttöön. Tule mukaan. Tartutaan toimeen.

Joulukuussa 2023

Anu Mänty, Sitra ja Jaana Eskola, Uudenmaan liitto

2

LuoTo-hanke ja hanketiimi

Luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma -hankkeen ovat toteuttaneet Uudenmaan liitto, Creasus ry, MyStash, Aalto-yliopisto ja Taideyliopisto. Hanketta ovat rahoittaneet Sitra, ympäristöministeriö, Uudenmaan liitto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Hanke järjesti yhdeksän osallistavaa työpajaa luovien alojen ammattilaisille keväällä 2023 sekä erilliset työpajat hiilijalanjälkilaskennan asiantuntijoille, Uudenmaan kuntien kulttuuriasiantuntijoille sekä taiteen ja kulttuurin rahoittajille. Nämä työpajat tavoittivat yhteensä yli 300 luovien alojen ammattilaista.

Tämä toimenpideohjelma sekä siinä esitetyt toimenpide-ehdotukset perustuvat **LuoTo**-työpajojen tuloksiin, tiiviiseen yhteistyöhön luovien alojen kestävyysmurroksen kanssa sekä Aalto-yliopiston ja Sitran syksyllä 2022 teettämään **LuoTo**-esiselvitykseen sekä hanketyössä tehtyihin havaintoihin.

Toimenpideohjelman luvut 3–7 sekä 9–11 käsittelevät kaikkia luovia aloja ja tarjoavat tilannekatsauksen, käytännön ohjeita sekä toimenpide-ehdotuksia kestävyysmurroksen edistämiseksi. Luvun 8 alakohtaisissa osioissa paneudutaan yksityiskohtaisesti kunkin luovan alan kestävyystyön nykytilanteeseen sekä esitetään toimenpide-ehdotuksia kunkin alan kestävyys siirtymän vauhdittamiseksi.

LuoTo-työryhmään kuuluivat **Pia Tynys** ja **Jaana Eskola** Uudenmaan liitosta, **Heta-Elena Heiskanen** ympäristöministeriöstä, **Anu Mänty** Sitrasta, **Kati Nuora** Luovan kiertotalouden kehittämisyhdistys Creasus ry:stä, **Panu Sirkiä** ja **Jyri Sucksdorff** MyStashista, **Lauri Lähteenmäki** ja **Teemu Sorsa** Taideyliopistosta sekä **Riikka Mäkikoskela** Aalto-yliopistosta.

Kiitos hankkeen ohjausryhmän jäsenille: **Emma Harju**, opetus- ja kulttuuriministeriö, **Mari Mäki**, valtioneuvoston kanslia, **Petra Tarjanne**, työ- ja elinkeinoministeriö, **Leena Marsio**, Museovirasto, **Antti Huntus**, Taiteen edistämiskeskus, **Hanna Kosonen**, Forum Artis, **Viivi Seirala**, Taiteen perusopetusliitto TPO ry ja **Merja Lonkainen**, Uudenmaan kuntien kulttuuriasiantuntijoiden ryhmä ULKAS sekä **Heta-Elena Heiskanen**, ohjausryhmän puheenjohtaja, ympäristöministeriö. Erityiskiitokset: **Tarja Haili**, **Salka Orivuori**, **Ari Nissinen**, **Katriina Rosavaara**, **Anu Ahola**, **Markus Nordenstreng**, **Hanna Johansson**, **Rosa Meriläinen**, **Saara Korpela**, **Paula Toppila**, **Saara Lilja**. Lämmin kiitos myös kaikille työpajasarjan toteuttamiseen ja toimenpideohjelman kokoamiseen osallistuneille sekä kaikille toimenpideohjelmaa kommentoineille luovien alojen toimijoille.

LuoTo-hanke jatkuu vuosina 2024–2025 opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä kulttuuri- ja luovien alojen uudistumisen rakennetukiavustuksella, joka on Euroopan Unionin rahoittama – NextGeneration EU. Jatkohankkeessa fasilitoidaan laaja-alaista sitouttavaa verkostoyhteistyötä ja toimijaekosysteemin kehittämistyötä sekä rakennetaan

mentorointiverkosto luovien alojen kestävyyshankkeille ja -toimijoille. Lisäksi LuoTo-hanke kokoaa luovien alojen kestävyystyön työkalut ja tiedon uuteen luovien alojen kestävyysportaaliin sekä toteuttaa luovien alojen toimijoille räätälöityjä kestävyyskoulutuskokonaisuuksia.

Luovien alojen kestävyysmurros edistyy vauhdilla myös muissa pohjoismaissa. Pohjoismaiden ministerineuvosto julkaisi syyskuussa 2023 vihreän tiekartan pohjoismaisille kulttuuri-instituutioille. **The Nordic Green Roadmap for Cultural Institutions** on koottu osana Pohjoismaiden ministerineuvoston **Sustainable Living** -ohjelmaa (2021–24). LuoTo-jatkohanke tulee vuosina 2024–2025 tiivistämään yhteistyötä eurooppalaisten ja pohjoismaisten luovien alojen kestävyyshankkeiden kanssa. Kiitos kaikille hankkeen ensimmäisessä vaiheessa mukana olleille, työ luovien alojen kestävyysmurroksen edistämiseksi jatkuu.

3

Ratkaisuja kestävyys- murrokseen

Luovien alojen ekologisen kestävyysmurroksen toimenpideohjelma (LuoTo)-hankkeessa järjestettiin keväällä 2023 yhdeksän luoville aloille suunnattua kestävyystyöpajaa. Tähän toimenpideohjelmaan on koottu keskeiset huomiot luovien alojen kestävyyshankkeista, kestävyystyön haasteista sekä suosituksia jatkotoimenpiteiksi luovien alojen kestävyysmurroksen vauhdittamiseksi.

Sisältö pohjautuu LuoTo-työpajojen tuloksiin sekä Sitran ja Aalto-yliopiston syksyllä 2022 LuoTo-hankkeelle tuottaman esiselvityksen taustatietoihin. Toimenpideohjelman tavoite on myös nostaa esiin luovien alojen roolia yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen vauhdittajana sekä mahdollisia kytköksiä eri luovien alojen kestävyysratkaisujen välillä.

Kuntien rooli kestävän toimintaympäristön rakentajana on keskeinen. Kunnat määrittävät ekologisesti kestävän toiminnan reunaehdot, paikallisen toimintakulttuurin kehityssuunnan sekä toimintojen edellytykset edettäessä kohti kestävämpää tulevaisuutta. Kunnat voivat toiminnallaan vaikuttaa laaja-alaisesti luovien alojen kestävyysmuun muassa saavutettavuuden ja liikenteen ratkaisujen, tilaratkaisujen, taide- ja kulttuurikasvatuksen keinoin sekä rahoitus- ja tukikriteerien kautta.

Keskeisenä teemana hankkeessa nousi esiin tarve kehittää luovien alojen ekologisen kestävyyskoulutuspolkua lapsista nuoriin, korkeakoulutukseen ja ammatilliseen täydennyskoulutukseen saakka. Keskiössä on, että kestävyysajattelusta muodostuisi kaiken toiminnan läpäisevä tapa ajatella ja toimia. Ekososiaalisen sivistyksen tulisi olla koko koulutuskaaren perustana ja koulutuksen sisältöjen tulisi kannustaa pohtimaan kaikissa valinnoissa, miten toimia kestävämminkin. Planetaaristen rajojen tunnistamiseen ja elinikäiseen oppimiseen nojaava kestävyyskoulutus valmistaisi luovien alojen ammattilaisia monisukupolviseen toimintaan ilmasto- ja monimuotoisuuskriisin ratkaisujen löytämiseksi.

Luovien alojen toimijoiden kestävyysosaamisen kehittäminen on toinen keskeinen tarve, joka nousi esiin kaikissa työpajoissa. Ympäristötyön käynnistämiseen kaivattiin tukea joko asiantuntijapalveluna kestävyysalan ammattilaisilta tai lisäresursseina oman kestävyysosaamisen kehittämiseen. LuoTo-hankkeen toinen vaihe tulee vastaamaan osaltaan tähän tarpeeseen järjestämällä luovien alojen ammattilaisille räätälöityä täydennyskoulutusta, osaamista vahvistavia verkostoitumistilaisuuksia sekä luomalla mentorointijärjestelmän vertaisoppimisen vahvistamiseksi vuosina 2024–2025.

Luovat alat asennevaikuttajina

Luovilla aloilla on ainutlaatuinen mahdollisuus vaikuttaa kulttuurin ja käyttäytymisen muutokseen. Luomalla tilannekuvaa ja yhteistä ymmärrystä ekologisen kestävyysmurroksen vaatimista toimenpiteistä taiteella ja kulttuurilla on merkittävä voima auttaa yhteiskunnallista kestävyysmurrosta eteenpäin. Luomalla utopioita ja dystopioita tulevaisuuden mahdollisista kehityspoluista luovat alat voivat auttaa muodostamaan kokonais kuvan ilmasto- ja monimuotoisuuskriisin syvyydestä ja elämäntapojen muuttamisen kiireellisyydestä.

Luovien alojen rooli yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen edistämisessä on monipuolinen:

- Luovat alat voivat edesauttaa kulttuurin ja käyttäytymisen muutosta kestävämmäksi tuomalla esiin malleja hyvästä elämästä ja kuluttamisesta maapallon kantokyvyn rajoissa.
- Taide voi parhaimmillaan inspiroida ja tuoda yhteen ihmisiä erilaisista taustoista ja luoda siltoja yhteisen ymmärryksen syntymiselle. Kulttuurialoille tyypillinen rihmastomainen toimintamalli ja dynaamisesti muodostuvat eritaustaiset tiimit luovat valmiutta yhteistoimimiseen yhteiskunnassa myös laajemmin. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden, olemassaolon ja elinvoimaisuuden turvaaminen voidaankin nähdä yhtenä tehokkaimmista kestävyystoimenpiteistä.
- Luovien alojen kestävyys Hankkeissa kehitetään ennakkoluulottomasti kokeilujen kautta uusia, kokonaiskestävyttä lisääviä toimintamalleja ja luovien alojen toimijat ovatkin ketteriä edelläkävijöitä hyväksi havaittujen kestävien toimintamallien käyttöönottoamisessa. Nykytilanteessa luovien alojen toimijat näyttävät usein hallinnolle esimerkkiä kestävämpien toimintatapojen integroimisesta toimintaan.

Luovat alat

Kun puhutaan luovista aloista, puhutaan laajasta ja moninaisesta joukosta erikokoisia ja erityyppisiä toimijoita. LuoTo-hankkeessa luovia aloja on tarkasteltu työ- ja elinkeinoministeriön tekemän jaottelun¹ kautta:

1. **luovat sisällöt** (kirjallisuus, musiikki, elokuva ja AV-ala, peliteollisuus)
2. **luovat palvelut** (muotoilu ja vaatesuunnittelu, arkkitehtuuri)
3. **luovat tuotteet ja kulttuuri** (tapahtumat, esittävä taide, kuvataide ja museot sekä kulttuuriperintö).

Arkkitehtuurilla voidaan vaikuttaa yhteiskunnan toimintakykyyn sekä maailman luonnonvarojen käyttöön planeetan kantokyvyn rajoissa. 90 % maailman luontokadosta liittyy raaka-aineiden hankintaan (UNEP, 2020) ja 50 % vuosittain kulutetuista raaka-aineista käytetään rakentamiseen. Tärkeimmät rakennusten elinkaaren aikaisiin ympäristövaikutuksiin liittyvät päätökset tehdään jo suunnitteluvaiheessa.

Tekstiili- ja muotialan uudet kestävät innovaatiot edistävät kestävyys siirtymää toimialalla, jonka vaikutus on 4-10 % kaikista globaaleista kasvihuonepäästöistä. Normalisoimalla vaatteiden pitkäikäistä käyttöä sekä korjattujen ja käytettyjen vaatteiden esteettistä ja kulttuurista hyväksyttävyyttä, ala voi vaikuttaa myös musiikin ja esittävien taiteiden toimijoiden kestävyystyöhön artistien ja esiintyjien toimiessa esikuvina ja uusien kulutusmallien inspiraation lähteinä. Tekstiili- ja muotiala on synnyttänyt runsaasti uusia kiertotalouden innovaatioita ja vaatteiden uudelleenkäyttö second hand -markkinapaikkojen kautta hankittuna on jatkuvassa kasvussa.

Kirjastot ja kirjallisuus toimivat ekososiaalisen sivistyksen edistäjinä, lisäävät ympäristötietoisuutta ja olemassaolollaan turvaavat kaikille tasa-arvoisen pääsyn kriittisen tiedon äärelle. Lisäksi kirjastot ovat jakamistalouden edistämisen ja kokeilujen mahdollistajia, ja toimivat paikkoina opetella ja harjoittaa korjaustaitoja.

Musiikin alalla tunnetut artistit ovat merkittäviä mielipidevaikuttajia, jotka tavoittavat laajoja yleisöjä ja voivat potentiaalisesti toimia kestävien elämäntapojen esikuvina miljoonille ihmisille.

Elävän musiikin alan suuret kestävyys hankkeet toimivat äänitorvina luovien alojen kestävyys siirtymälle ja tarjoavat työkaluja myös esittävien taiteiden ja tapahtuma-alan toimijoiden kestävyystyölle.

Elokuva ja AV-ala kertoo ja näyttää meille tarinoita elämästä. Näillä kuvilla ja tarinoilla on mahdollisuus normalisoida kuvastoa maailmasta, jossa eletään ekologisesti kestävällä tavalla ja kulutetaan luonnonvaroja planeetaarisia reunaehtoja kunnioittaen.

Peliala tavoittaa merkittävän osan maapallon lapsista ja nuorista ja voi käsitellä ympäristökriisiin liittyviä kysymyksiä temaattisesti sisälöissään ja etsiä ympäristökriisin ratkaisuja pelillistämisen kautta. Peliala voi myös olla mukana tuomassa esiin ja ratkaisemassa digitalisaation ympäristövaikutuksia.

Esittävien taiteiden alalla kehitetyt uudet, kestävät toimintamallit

¹ Luova talous - Työ- ja elinkeinoministeriön verkkopalvelu (tem.fi)

lavasteiden ja puvustuksen uudelleenkäytön ja vuokrauksen edistämiseksi auttavat myös muiden luovien alojen toimijoita. Suurten toimijoiden kehittämät toimintamallit tilojen energia- ja kierrätysratkaisujen parantamiseksi voivat kirittää ja auttaa alan pienempiä toimijoita ympäristöohjelman laatimisessa.

Tapahtuma-ala tutkii ratkaisuja isojen yleisöjoukkojen liikkumisen hiilijalanjäljen pienentämiseksi sekä voi edesauttaa kulttuurista muutosta tarjoamalla tapahtumissa ainoastaan ekologisesti kestävää kasvipohjaista ruokaa, tuomalla kestävyyskysymykset osaksi tapahtumien sisältöä sekä edistyksellisillä kiertotalous- ja kierrätysratkaisuilla. Konsertti- ja tapahtumapaikkojen energiatehokkuusratkaisut voivat hyödyttää muita luovien alojen toimijoita, kuten elokuvateattereita.

Kuvataide kyseenalaistaa vallitsevia ajatusmalleja, auttaa hahmottamaan ekologisen kriisin syvyyden ja voi parhaimmillaan parantaa yhteiskunnallista vuoropuhelua tuomalla eri taustoista tulevia yleisöjä yhteen. Kuvataide voi auttaa hahmottamaan kokonaiskuvaa maailmasta ja asioiden välisistä suhteista tieteen ja taiteen yhteistyöhankkeilla.

Museoilla, kulttuurikeskuksilla ja lastenkulttuurialan toimijoilla on mahdollisuus vaikuttaa laajojen ihmisjoukkojen asenteisiin ja toimia kestävä toiminnan edelläkävijöinä luomalla uusia, hiilineutraaleja toimintamalleja. Lisäksi ne voivat toimia aktiivisina ympäristö- ja kulttuuriperintökasvatuksen toimijoina ja ekososiaalisen sivistyksen keskuksina.

Aineeton kulttuuriperintö toimii siltana ihmisten välillä ja tarjoaa ratkaisuja kestävä tulevaisuuden rakentamiselle. Kulttuuriperinnön vahvistaminen ja kestävä kehityksen tavoitteiden edistäminen kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa. Aineeton kulttuuriperintö kattaa myös aineellisen ja digitaalisen kulttuuriperinnön.

Luovat alat kestävien toimintamallien kokeilualustana

Luovien alojen kestävyshankkeissa kehitetään kestävämpiä toimintamalleja, joiden tavoitteena on pienentää alojen toiminnan hiilijalanjälkeä ja sopeuttaa taiteen ja kulttuurin tuottamisen tavat rajalliselle maapallolle. Luovilla aloilla kehitetyt ekologiset innovaatiot voivat vauhdittaa kestävyysmurrosta laajemmin yhteiskunnassa. Alat toimivat edelläkävijöinä kestävien toimintamallien omaksumisessa, kokeillen ja sopeutuen ketterästi ympäröivään yhteiskunnalliseen olosuhteeseen. Parhaimmillaan luovat alat voivatkin kiritää yhteiskunnan muita sektoreita maaliin kestävyystavoitteiden suhteen.

Työ alojen toimintamallien kestävyysvahvistamiseksi on käynnissä kaikilla luovilla aloilla. Kestävyshankkeita ja -työkaluja on käytössä ja kehitteillä, mutta ei vielä laajassa mittakaavassa. Luovien alojen kestävyystyössä ollaan kiinnostuneita huomioimaan hiilineutraaliustavoitteiden lisäksi yhä paremmin myös luonnon monimuotoisuuskysymykset ja kiertotalousratkaisut. Isoista kestävyshankkeista elävän musiikin alan kestävyystyökalu **Elma.live** ja kuvataiteen alan **Vihreä paletti** -hanke on rahoitettu EU:n

rakennetukirahaston tuella. Myös LuoTo-hankkeen jatkovaiheen toteuttamiseen on syksyllä 2023 myönnetty OKM:n kulttuuri- ja luovien alojen uudistamisen rakennetukea EU:n elpymis- ja palautumistukivälineestä.

Henkilöstön ja yksittäisten taiteilijoiden kestävyysosaamisen kehittäminen ja kestävyystyön omaksuminen osaksi organisaatioiden ja yksittäisten toimijoiden pysyvää toimintakulttuuria luo myös edelläkävijyyttä tulevaisuudessa. Kestävämät toimintamallit omaksunut toimija on etusijalla silloin, kun kaikkien on tulevaisuudessa kyettävä vastaamaan taiteen ja kulttuurin avustuksiin sisältyviin kestävyyskriteereihin. Keskinäisen kilpailun sijaan luovilla aloilla on onneksi nähtävissä vahva yhteinen tahtotila kestävyystyön kehittämiseksi. Parhaita käytäntöjä ja omaa kestävyysosaamista ollaan valmiita jakamaan ja verkostoitumalla on saavutettu merkittäviä edistysaskelia yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Ilmasto- ja monimuotoisuuskriisi vaatii nopeita ratkaisuja, ja luovat alat ovat näihin notkeudessaan ja innovatiivisuudessaan kykeneviä vastaamaan.

Kestävyys siirtymää ratkaistaessa on luovilla aloilla tunnistettavissa yhteisiä, kaikkia aloja läpileikkaavia teemoja. Havaitut teemat kytkeytyvät laaja-alaisesti ilmasto- ja monimuotoisuustyöhön. Näitä ovat energiaratkaisut, kuten tilojen lämmitys ja sähkönkulutus, liikenne, ruokaan liittyvät ratkaisut sekä kiertotalous.

Käytännön ratkaisuja luovien alojen kestävyys haasteisiin

Vaikka luovat alat eroavat toisistaan merkittävästi, on ekologisen kestävyiden edistämässä tunnistettavissa yhteisiä haasteita. Merkittäviksi päästölähteiksi luovilla aloilla nousevat kiinteistöjen energiankulutus, matkustus ja kuljetukset sekä materiaalien ja tuotantotapojen aiheuttamat päästöt². LuoTo-esiselvityksessä³ luovien alojen toimijat tunnistivat haasteellisiksi ympäristökuormittajiksi esimerkiksi kansainvälisestä toiminnasta johtuvan matkustamisen, yleisön liikkumisen aiheuttamat päästöt ja toimintaan liittyvän kiinteistöjen energiatehokkuuden parantamisen silloin, kun toimitaan toisen tahon hallinnoimissa kiinteistöissä. Myös erilaisten digitaalisten toimintamallien ympäristövaikutukset koettiin hankalaksi hahmottaa.

Ekologisesta kestävydestä käyty keskustelu on luovilla aloilla keskittynyt ilmastonmuutokseen ja sen torjuntaan ja esimerkiksi luonnon monimuotoisuuteen liittyvät haasteet jäävät vähemmälle huomiolle⁴. Alla olevassa

kappaleessa pyrimme kokoamaan yhteisiä ratkaisuja luovien alojen keskeisiin kestävyys haasteisiin tuoden mukaan myös luonnon monimuotoisuutta lisääviä toimenpiteitä.

² Valajärvi, A. (2020) Kestävän kehityksen tavoitteet taiteen ja kulttuurin alojen toiminnassa, Ilmastonmuutoksen hillintä ja hiilineutraalius. Opetus- ja kulttuuriministeriö. s. 13.

³ LuoTo-esiselvitys: Luovat alat kestävyttä etsimässä (aalto.fi)

⁴ Nuora ja Tuovinen (2022) Kestävydestä kasvua luoville aloille. Business Finland. s. 4–5

Kiinteistöt

Luovilla aloilla kiinteistöjä käytetään lukuisiin erilaisiin tarkoituksiin, esimerkiksi toimistoina, harjoitustiloina, esiintymispaikkoina, teatterisaleina, työhuoneina, museoina, galleriatiloina. Käytössä olevien tilojen koko vaihtelee yksittäisestä työhuoneesta aina isoihin esiintymispaikkoihin tai teattereihin. Myös tilojen käytön kesto vaihtelee tilapäisestä satunnaisesta käytöstä pysyvään vuokralaisuuteen ja aina organisaation omassa omistuksessa oleviin tiloihin. Kiinteistöjen energiatoimet ovat siten myös erilaisia riippuen omistussuhteesta ja tilojen käytön kestosta. Alla käydään läpi kestävyystoimenpiteitä, joita kiinteistöjen energiatehokkuuden parantamiseksi voidaan tehdä riippuen siitä, onko toimija tilojen omistaja, vuokralainen vai satunnainen käyttäjä.

Omassa omistuksessa olevat tilat

(toimistot, harjoitustilat, esiintymispaikat, teatterit, työhuoneet, museot, galleriatilat)

Energia- ja kiertotaloustoimet

- Oletko tehnyt jo energiakatselmuksen? Energiakatselmuksessa käydään läpi, mihin energiaa kuluu ja miten energiankäyttöä voidaan tehostaa.
- Luo valaistukselle, vedelle, lämmitykselle ja sähkötaloudelle seurantajärjestelmä
- Kulutusseurannalla voit selvittää kulutustason, havaita muutokset ja selvittää syyt.
- Suosi ja siirry uusiutuvalle energialle tuotettuun sähköön ja lämpöön. Selvitä esimerkiksi tuulisähkön, aurinkopaneeleiden ja maalämmön käyttömahdollisuuksia.
- Oletko jo tehnyt energiatehokkuussopimuksen?
[Energiatehokkuussopimukset 2017–2025](#)
- Vältä jätettä: käytä lavasteita/rakenteita, puvustusta tai niiden materiaaleja uudelleen (korjaten, muokaten), tarjoiluissa vältä kertakäyttöasioita ja vältä muutakin kertakäyttöistä
- Varmista monipuoliset kierrätysmahdollisuudet: [Hiilihelppi.fi > Kierrätys](#)
- Ohjeista käyttäjiä toimimaan tiloissa ympäristöystävällisesti, kuten välttämään tarpeetonta energiankulutusta ja kierrättämään jätteet.
- Oletko tekemässä korjaushanketta? Huomioi energiatehokkuustoimet, kiertotalousmateriaalit ja kierrättäminen
- Selvitä millainen tilojen käyttöaste on ja voisitko edistää tilojen aktiivisempaa käyttöä, tutustu esimerkiksi malliin, jossa tilat ovat päiväsaikaan toimistokäytössä ja yöllä hotellikäytössä
- Onko tilojen yhteydessä turvalliset ja toimivat tilat polkupyörien säilyttämiseen ja sosiaalitilat (pukuhuoneet, säilytystilaa, suihkut)?
- Tarjoa tietoa energia- ja kiertotalousteoistasi avoimesti, neuvo ja kannusta myös muita vastaaviin tekoihin

Luonnon monimuotoisuuden edistäminen

- Onko tilan yhteydessä sisäpihaa, pihaa tai parveketta, jossa voi edistää luonnon monimuotoisuutta?
- Selvitä, voisiko pihastasi tehdä luontokeitaan ja voisiko lähipuihin laittaa linnunpönttöjä: [BirdLife Suomi | Mallit ja mitat](#)
- Vältä turhaa nurmikon ajamista ja torjunta-aineiden käyttöä
- Lisää hyönteisille talvehtimispaikkoja: [Hyönteishotelliohjeet - Ylä-Karjalan yhdistys \(sll.fi\)](#) ja suosi luonnonkasveja ja monivuotisia kasveja
- Rakenna viherkatto tai seinä: [Hiilihelppi.fi | Viherkatot](#)

Työkaluja:

- [Energiatehokkuuden parantaminen kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuksen korjaushankkeessa](#)
- [Energiatehokkuussopimukset](#)
- [Kiinteistön energiankäyttö](#)
- [Energiansäästö- ja ESCO-palvelut](#)
- [Valaistuksen ympäristökriteerit](#)
- [Korjaushankkeet ja energiatehokkuuden huomioiminen - Motiva](#)
- [Miten yrityksen on lajiteltava jätteensä? - YouTube](#)
- [BirdLife Suomi | Mallit ja mitat](#)
- [Hiilihelppi.fi | Pihasta monimuotoisuuden keidas](#)

Vakituinen vuokralainen

(toimistot, harjoitustilat, esiintymispaikat, teatterit, työhuoneet, museot, galleriatilat)

- Kysy vuokranantajalta, onko kiinteistössä tehty energiakatselmus ja kulutusseuranta ja energiatehokkuussopimus
- Käy vuokranantajan kanssa yllä olevan listan avulla läpi nykytilaa
- Kannusta vuokranantajaa siirtymään uusiutuvalla energialla tuotettuun sähköön ja lämpöön
- Toimi tiloissa ympäristöystävällisesti ja ohjeista muutkin käyttäjät: säästä energiaa ja kierrätä jätteet

Ole aloitteentekijänä luonnon monimuotoisuuden edistämisessä

- Onko tilan yhteydessä sisäpihaa, pihaa tai parveketta, jossa voi edistää luonnon monimuotoisuutta? Selvitä vuokranantajan kanssa, voisiko pihasta tehdä luontokeitaan, lähipuihin laittaa linnunpönttöjä: [BirdLife Suomi | Mallit ja mitat](#); lisätä hyönteisille talvehtimispaikkoja: [Hyönteishotelliohjeet - Ylä-Karjalan yhdistys \(sll.fi\)](#) ja suosia luonnonkasveja ja monivuotisia kasveja. Tarjoudu mukaan esimerkiksi pönttötalkoisiin, ylläpitämään laatikkoviljelyä tai hyönteishotellien rakentamiseen.
- Ehdota viherkaton tai seinän rakentamista: [Hiilihelppi.fi | Viherkatot](#)
- Ehdota yhteistyötä paikallisen luonnonsuojelujärjestön kanssa esimerkiksi niittytalkoiden, vieraslajitkennän, roskatalkoiden, vesien ennallistamisen tai muun paikallisen toiminnan parissa

Lyhytaikainen vuokralainen vaihtuvissa tiloissa

- Tiedustele, onko tiloissa tehty yllä olevan kiinteistön omistajalle suunnatun toimenpidelistan mukaisia tekoja? Kannusta tiloja toimiin.
- Pyydä ohjeita, kuinka huomioida ympäristöystävällinen toiminta käyttösi aikana

Ole aloitteentekijänä luonnon monimuotoisuuden edistämässä

- Selvitä, voisitko yhdistää esimerkiksi yleisötyöhön tietoa luonnon monimuotoisuutta edistävästä toimista tai tehdä lahjoituksen luontokadon pysäyttämiseksi?

Liikkuminen

Yleisön liikkuminen sekä luovien alojen toimijoiden oman liikkumisen päästöt muodostavat merkittävän osa hiilidioksidipäästöistä. Alla on eritelty toimenpiteitä, joilla liikkumisen päästöjä voidaan pienentää ja kannustaa siirtymistä vähäpäästöisempiin liikuntamuotoihin.

Järjestän toimintaa, joka saa samat ihmiset liikkeelle säännöllisesti

- Kuuluuko toimintaasi lentäminen? Voitko tukea maata pitkin matkaimisen vaihtoehtoja? Onnistuisiko asioiden hoitaminen lentämisen sijaan digiyhteyksin? Voitko asettaa määrällisiä tavoitteita lentämisen vähentämiselle? Onko mahdollista, että usean henkilön sijaan lentää vain yksi kerrallaan?
- Onko sinulla mahdollisuus edistää sitä, että ryhmälläsi olisi yhteiskäytössä pyöriä, laatikkopyörä, sähköpyörä tai sähköauto?
- Juurruta esimerkiksi työporukalle tai harrastajaryhmille uusi tapa tulla pyöräillen säännölliseen töihin tai harrastukseen: selvitä ryhmän kanssa turvalliset reitit ja käy läpi terveyshyötyjä sekä ympäristöhyötyjä, kouluta osallistujia talvipyöräilystä ja järjestä yhteinen pyöränhuoltopäivä.

Järjestän toimintaa, jossa eri ihmiset liikkuvat kertaluonteisesti

- Viesti yleisölle selkeästi, kuinka päästä paikalle julkisilla liikennevälineillä, pyörällä tai mistä löytyvät lähimmät sähköautojen latauspisteet ja pyöräparkit.
- Selvitä yhteistyötä paikallisliikenteen kanssa: onko tapahtumalipun yhteyteen mahdollista liittää edullinen paikallisliikenteen matkalippu lippuyhteistyönä?
- Selvitä yhteistyötä paikallisen pyöräjärjestön kanssa, voisiko tilaisuuden tai tapahtuman yhteyteen liittää yhteislähdön pyörällä?

Liikun itse paljon yksin tai yhdessä rajatun joukon kanssa

- Voitko valita liikkumiseen julkisen liikenteen, pyöräilyn tai kävelyn?
- Kuuluuko toimintaasi lentäminen? Aseta määrällinen tavoite lentämisen hiilijalanjäljen pienentämiseksi ja tue maata pitkin matkustamista

tarjoamalla taloudellista tukea ja mahdollisuus käyttää matka-aika työntekoon. Tarjoa neuvoja ja ohjeita hitaan matkustamisen reittien suunnitteluun ja jaa parhaat käytännöt ja kokemuksesi hitaaseen matkustamiseen liittyen.

- Voitko vähentää liikkumisen tarvetta esimerkiksi keskittämällä toimintaa samalle paikkakunnalle tai lähipaikkakunnille?
- Viesti ilmastoystävällisestä liikkumisesta, toimi esikuvana ja edistä kulttuurinmuutosta viemällä oman organisaatiosi kestävät toimintamallit käytäntöön.

Yhteistyöllä ratkaisusta pitkäjänteisiä

- Lisätään yhteistyötä kuntien, tilojen tarjoajien ja joukkoliikenteen tarjoajien kanssa, jotta julkisen liikenteen infrastruktuuri ja palvelut toimivat sujuvasti ja yleisöllä on mahdollisuus saapua tapahtumaan kävellen, pyöräillen ja käyttäen joukkoliikennettä.
- Selvitetään taloudellista tukea, jotta alalla voidaan siirtyä nopeasti vähäpäästöisiin ajoneuvoihin (sähkö ja uusiutuvat polttoaineet) sekä mahdollistaa maata pitkin matkustaminen laajasti lentämisen sijaan.

Ruokailu

Ruoantuotanto on maailmanlaajuisesti yksi suurimmista kasvihuonekaasujen aiheuttajista ja maailmanlaajuisesti yksi suurimmista tekijöistä metsäkadon kasvussa ja luonnon köyhtymisessä. Kasvipohjaiseen ruokaan siirtyminen on tehokas ilmasto- ja monimuotoisuusteko, joka on mahdollista kaikille toimijoille eikä vaadi lisäresursseja. Vaihtamalla tarjoilut kasvipohjaiseksi voidaan myös nostaa esiin uusia, kotimaisia, lähellä tuotettuja kasviruokainnovaatioita ja löytää uudelleen perinteisiä kasvipohjaisia kotimaisia reseptejä.

Kuuluuko toimintaasi ruokailu?

- Tarjoa kasvipohjaista ruokaa tilaisuuksissasi. Tee organisaatiollesi kasvipohjaisen ruokailun linjaukset. Ole rohkea edelläkävijä!
- Tutustu ilmastoruokareseptipankkiin: [Reseptit - Ilmastokestävä kasvisruoka \(ilmastoruoka.fi\)](#)
- Vähennä ruokahävikkiä ennaltaehkäisevästi ja myy ylimenevä ruoka: [Ruokahävikin vähentäminen - MaRa ry](#)
- Jos itse et järjestä tapahtumia, mutta esiinnyt niissä, pyydä järjestäjiä kiinnittämään huomiota kasvipohjaisen ruoan saatavuuteen ja ruokahävikin vähentämiseen sekä tarjoa tarvittaessa ohjeistusta ja kannustusta kertoen hyvistä esimerkeistä.
- Voit myös käyttää esimerkiksi tätä haastetta: [Haasta ruokapalvelusi tarjoamaan ilmastokestävää kasvisruokaa! - Ilmastokestävä kasvisruoka \(ilmastoruoka.fi\)](#)
- Viesti ja edistä myönteisellä tavalla kulttuurinmuutosta: kasvipohjainen ruoka on ekologisempi ja eettisempi tulevaisuuden valinta ([vegaanihaaste.fi](#))
- Mieti myös ruoan tarjoilua: tarjoile ruoka kestoastioista tai syötävistä astioista. Hyödynnä tapahtumiin saatavilla olevia pesukärryjä ja pantillisia astioita.

Kertakäytöstä kiertotalouteen

Suunnitteletko toimintoja, joissa tarvitaan paljon materiaaleja?

- Mieti, kuinka minimoida materiaalin käyttöä
- Voitko käyttää kierrätettyjä materiaaleja?
- Vältä kertakäyttöisyyttä ja suosi pitkäikäisiä uudelleenkäytettäviä, korjattavia materiaaleja

Käytätkö toiminnassasi tavaroita?

- Jos myyt tavaraa, esimerkiksi oheistuotteita tai museokaupan tuotteita, mieti tuotteiden tarpeellisuutta, materiaalivalintoja, pitkäikäisyyttä ja korjausmahdollisuuksia.
- Jos organisaatiollasi on pukuvarastoja, rekvisiittaa, tyhjiä tiloja tms., selvitä kuinka voisit jakaa materiaaleja tai lainata tai vuokrata niitä muilta/muille.

Lisää yhteistyötä ja jakamistaloutta

- Luodaan pysyviä toimintamalleja ja digitaalisia alustoja, joilla yli toimialarajojen voidaan jakaa tavaroita ja tiloja sekä lisätään rekvisiitan, lavasteiden ja puvustuksen kiertoa.

Onko työsi keskiössä koulutus ja/tai viestintä?

- Verkostoidu ja verkota omaa alaasi muihin vihreän siirtymän edistäjiin yhteiskunnassa
- Viesti aktiivisesti oman toimintasi hiilijalanjäljestä sekä kestävyystyöstä
- Jaa tietoa, taitoja ja hyviä kestäviä käytäntöjä myös yli oman toimialan.
- Luo muiden alan toimijoiden kanssa yhteinen ekologisesti kestävä toiminnan malli, joka on monistettavissa ja hyödyttää esimerkiksi muita samankokoisia oman alasi toimijoita.
- Palkkaa ja jaa ympäristökoordinaattoriresurssi yhdessä muiden toimijoiden kanssa
- Rakenna ja koordinoi yhteistyötä hiiliviisaiden toimintatapojen jalkauttamiseksi.
- Järjestä koulutusta kestävyysteemoista muille alan toimijoille
- Järjestä tapahtumia, jossa toimiala saa tietoa, verkostoja ja mahdollisuuksia keskustelulle.

Kunnat ja maakunnat luovien alojen kestävyysden edistäjinä

Julkisen sektorin toimijat, erityisesti kunnat ja maakunnat ovat luovien alojen toimijoiden ohella keskeisessä roolissa ekologisen kestävyystoiminnan jalokauttamisessa. Tämän toimenpideohjelman tavoitteena on vauhdittaa luovien alojen ekologista kestävyysmurrosta myös kuntatoiminnan kautta sekä antaa välineitä ja konkretiaa julkisen hallinnon kestäville kulttuuritoimintaa tukeville ratkaisuille.

Kuntien rooli

Kuntien rooli on tärkeä yhteiskunnan tasapainoisen ja kestävän kehittymisen mahdollistamisessa, mikä määrittää kuntalain ensimmäisessä pykälässä. Kunnat rakentavat toimintaympäristön, meidän kaikkien lähiympäristön. Siihen pohjautuu asukkaiden elämä ja arki, kuinka sujuvaa ja kestävää se lähtökohtaisesti voi olla. Yhdyskuntarakenne ja siihen kytketty liikennejärjestelmä luovat pitkän aikavälin perustaa sekä yhdyskunnan päästöille että myös luonnon monimuotoisuudelle ja lähiluonnon saatavuudelle. Maankäytön ratkaisulla kunta päättää maa-alueiden käyttötarkoituksista ja luonnonvarojen ja luontoalueiden hyödyntämisestä, rakennusjärjestyksellä ja tontinluovutusehdoilla se puolestaan säättää uudisrakentamisen kestävyttä. Kunnalliset vesi- ja jätehuoltopalvelut huolehtivat osaltaan materiaalivirtojen kierroista. Kunta vastaa siis suurelta osin toimintaympäristöstä ja sen kehittämisestä.

Kuntaliiton Sivistyspoliittinen ohjelma **Sivistyksen suunta 2023** nostaa esiin ilmastonmuutoksen kuntien sivistyspalveluihin keskeisesti vaikuttavana ilmiönä. Sivistyspalveluilla tarjotaan ihmisille tietoa ja vaihtoehtoja tehdä elämässä kestäviä valintoja. Kestävillä arjen ratkaisulla jokainen kuntalainen voi valita ja vaikuttaa ilmastonmuutokseen paikallisesti ja globaalisti. Kuntaliitto tukee kuntia löytämään paikalliset olosuhteet ja tarpeet huomioivia ratkaisuja, joilla sivistyspalveluja voidaan järjestää ja tuottaa kestävällä tavalla.¹

Kunnilla on laissa määritelty rooli opetus-, kasvatusta- ja kulttuuripalveluiden tuottamiseen ja ne muodostavat tärkeän väylän rakentaa ekologisesti kestävä elämänsisältöä ja laatua. Käsitysmaailmamme ja suhtautuminen luontoon ja ympäristöön muodostuu osaltaan näiden tekijöiden vuorovaikutuksesta. Opetus-, kasvatusta-, nuoriso- ja kulttuuripalvelujen esiin nostamat teemat rakentavat asukkaiden mielentilaa ja toiminnan motivaatiota. Laadukas, monimuotoinen ja virikkeellinen toimintaympäristö ja hyvät koulutus- ja harrastusmahdollisuudet tarjoavat pohjan kestävään hyvinvointiin ja onnelliseen elämään.

Motivaatio kestävyteen, ympäristöä huomioon ottaviin toimintamalleihin ja elämäntapaan opitaan jo lapsena: päiväkodeissa, varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Yhteiskunta tukee elämän mittaan opittua mallia. Kunta on keskeinen alustan tarjoaja ja vastaa pitkälti toimintaympäristöstä ja sen kehittämisestä. Kunta määrittää osaltaan toimintatapoja ja ekologisesti kestävä toiminnan reunaehdot toimijoille alueellaan sekä paikallisen toimintakulttuurin kehityssuunnan, edellytykset ja samalla toimintavireen.

¹ Sivistyksen
suunta 2030
(kuntaliitto.fi)

Kulttuuritoimintalaki kuntien kulttuurityön perustana

Kuntien toimintaa ohjaavat kuntien kulttuuritoimintalaki (Finlex 155/2019), laki yleisistä kirjastoista (Finlex 1492/2016) sekä ilmastolaki kansallisine tavoitteineen (Finlex 423/2022). Laki kuntien kulttuuritoiminnasta velvoittaa kuntia järjestämään kulttuuritoimintaa voimavarojensa ja paikallisten olosuhteiden mukaisesti. Tämän tehtävän toteuttamiseksi kunnan tulee:

1. Edistää kulttuurin ja taiteen yhdenvertaista saatavuutta ja monipuolista käyttöä
2. Luoda edellytyksiä ammattimaiselle taiteelliselle työlle ja toiminnalle;
3. Edistää kulttuurin ja taiteen harrastamista sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa
4. Tarjota mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen eri muotojen ja alojen tavoitteelliseen taide- ja kulttuurikasvatukseen
5. Edistää kulttuuriperinnön ylläpitämistä ja käyttöä sekä paikallista identiteettiä tukevaa ja kehittävää toimintaa
6. Edistää kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa
7. Edistää kulttuurista vuorovaikutusta ja kansainvälistä toimintaa ja toteuttaa muita kulttuuriin ja taiteeseen liittyviä toimia.

Kulttuuritoimintalain yhtenä tavoitteiden toteuttamisen lähtökohtana on kestävä kehitys, joka tarkoittaa laaja-alaisesti sosiaalisen, taloudellisen että ekologisen kestävyys huomioonottamista. Sosiaalinen ja taloudellinen ulottuvuus ovat lähtökohtaisesti useimmiten läpileikkaavina ja vahvasti edustettuina kuntien toiminnassa. Sen sijaan kestävä kehitys ei samalla tavalla ole vielä jalkautuneena kulttuuritoimintaan.

Jotta ekologiset reunaehdot saadaan sisällytettyä, on kaikessa suunnittelussa ja toiminnassa keskeistä huomioida kestävä kehitys sen laajassa tulkinnassa ottaen huomioon ilmastonmuutos, kiertotalous, luontokato ja luonnon monimuotoisuus. Lain mukaan opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) muiden viranomaistahojen kanssa luo kunnille edellytyksiä tähän. Myös yhteistyö kunnan eri toimialojen kesken ja muiden kuntien kanssa on mahdollistettu laissa.

Toimenpiteitä ekologisen kestävyysmurroksen edistämiseksi kuntien kulttuuritoiminnassa

Kuntien toimenpiteiden lähtökohtana ovat kuntien kulttuuritoimintaa koskevan lainsäädännön ohjeistukset ja kuntien ilmastotyön tavoitteet yhteen sovitettuna. Keskeisiä toimenpiteitä kestävämpien käytänteiden lisäämiseksi on tunnistettu seuraavasti:

1. Huomioidaan kulttuurin ja taiteen saatavuus ja saavutettavuus sekä kestävät toimitilat

- Minimoidaan liikenteen päästöjä varmistamalla kulttuurin ja taiteen saatavuus ja saavutettavuus esimerkiksi järjestämällä etäyhteyksiä, tarjoamalla yhteiskuljetuksia tai tietoa joukkoliikenneyhteyksistä sekä kävelyn ja pyöräilyn mahdollisuuksista varmistaen myös niiden edellytykset, kuten pyöräpysäköinti. Tuodaan taidetta ja tapahtumia koulupäivien ja yleisötapahtumien yhteyteen ja järjestetään yhteisiä kyytejä kulttuuriretkillä.
- Varmistetaan käytössä olevien kunnan tilojen käytön kestävyys yhteistyössä tila- ja kiinteistöpalvelujen kanssa lämmitystapavalinnoilla, sisälämpötilojen optimoinnilla ja käyttöasteen tehostamisella (ilta- ja viikonloppukäyttö)
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, tila- ja kiinteistöpalvelut, liikenteen asiantuntijat, viestintä
- **Seurantamittarit:** kulkutapajakauma tapahtumissa, tilojen energiatehokkuus ja käyttöasteen jakauma, kestävyyttä edistävien tilaisuuksien/tapahtumien osuus kunnan tapahtumatuotannossa.

2. Luodaan edellytyksiä ammattimaiselle luovalle työlle ja toiminnalle

- Tuodaan tietoa käytössä olevien materiaalien ympäristövaikutuksista (hankinta- ja työvaiheissa), niiden kierrätettävyydestä, jaettavuudesta ja korjaamisesta sekä kannustetaan kestäviin valintoihin
- Edistetään käytössä olevien tilojen saavutettavuutta joukkoliikenteen, kävelyn tai pyöräilyn avulla
- Asetetaan ja otetaan käyttöön kestävyyskriteerit kulttuurin tukiin ja valintakriteereihin.
- Viestitään kunnassa toimiville luovien alan toimijoille LuoTo-hankkeessa tunnistetuista alakohtaisista toimenpiteistä.
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, tila- ja kiinteistöpalvelut, liikenteen asiantuntijat, viestintä
- **Seurantamittarit:** tilojen energiatehokkuus, kestävyyttä edistävien kriteerien määrä julkisissa avustuksissa.

3. Lisätään tietoisuutta kestävyysnäkökulmista edistettäessä kulttuurin ja taiteen harrastusmuotoja sekä niihin liittyvää kansalaistoimintaa

- Järjestetään kohdennettua kestävyyskasvatusta sekä päättäjille, alan ammattitoimijoille ja harrastajille kuin paikallismedialle ja muille luovan alan toimintaan vaikuttaville ryhmille
- Lisätään mahdollisuuksia kuntalaisten aktiiviseen osallistumiseen sekä asukaslähtöiseen toimintaan ekologisen kestävyysnäkökulman edistämiseksi.
- Huomioidaan kestävyysnäkökulmat tuottamalla ohjeistusta harrastustoiminnan teemoihin ja materiaalivalintoihin lisäämällä tietoa käytössä olevien materiaalien ekologisesta kestävyysnäkökulmasta ja kannustamalla kestäviin valintoihin
- Huomioidaan ekologiset kestävyysnäkökulmat harrastustoiminnan suunnittelussa tukien esimerkiksi lasten ja nuorten mahdollisuuksia liikkua kulttuuriharrastuksiin kävellen, pyöräillen ja käyttäen julkista liikennettä.
- Tuetaan kaiken ikäisten luonnossa liikkumista, geokätköilyä, arkeologisiin kohteisiin tutustumista
- Varmistetaan käytössä olevien tilojen kestävyys ja saavutettavuus
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuri- ja vapaa-ajan toimiala, opetustoimi, tila- ja kiinteistöpalvelut, liikenteen asiantuntijat, viestintä
- **Seurantamittarit:** kulkutapajakauma harrastuksissa, tilojen energia- ja käyttöaste.

4. Kytetään taide- ja kulttuurikasvatukseen mukaan kestävyysnäkökulmat

- Tuodaan taide- ja kulttuurikasvatussuunnitelmaan ekologinen kestävyys yhteistyössä opetustoimen kanssa ja jaetaan vastuu toimenpiteiden toteuttamisesta.
- Huomioidaan kestävyysnäkökulmat suunnittelussa ja sisällöntuotannossa.
- Tuodaan tietoa materiaalien ilmasto- ja luontovaikutuksista ja kannustetaan kestäviin, kiertotalouden mukaisiin valintoihin
- Tuetaan lasten ja nuorten ympäristötunneksittelyä taidekasvatuksen keinoin. Mahdollistetaan nuorten aktiivinen toimijuus ympäristöhaasteiden ratkaisijoina.
- Ajantasaistetaan taide- ja kulttuurikasvatuksen käytänteitä ekologiseksi
- Otetaan läpileikkaavia yhteistyömalleja käyttöön ja yhdistetään eri teemoja, kuten taide ja liikkuminen, esimerkkinä Sinfonia Lahden pyöräilytempaus, taiteen kytkeminen joukkoliikennevälineisiin tai pysäkkeihin (Lahden kaupunki, litalan seisake)
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuri- ja sivistystoimi, opetustoimi
- **Seurantamittarit:** onko taide- ja kulttuurikasvatussuunnitelman ohjelmat suunniteltu ja toteutettu kestäville tavoille.

5. Huomioidaan kulttuuriperinnön ylläpitämisessä kestävyysnäkökulmat

- Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta² tunnistaa kestävä kehityksen teemat läpileikkaavasti ja ne ovat sisällytettynä strategian tavoitteisiin.
- Edistetään kestävä elämäntapaa yhteistyössä kulttuuriperintöalan toimijoiden kanssa hyödyntämällä tutkimustietoa omassa toiminnassa sekä välittämällä kulttuuriperintötietoa ja -taitoja (esim. käsityötaidot, ruokakulttuuri).
- Rakennuskannan osalta huomioidaan kestävät rakennustavat ja materiaalit sekä kiertotalous korjausrakentamisessa ja ennallistamisessa. Kartoitetaan keinoja tilojen käyttöasteen nostamiseksi. Etsitään paikallisia ratkaisuja rakennuskannan iän pidentämiseksi niin kaa-voituksen kuin kunnostusrahoituksen avulla, tarvittaessa kaupungin järjestyssääntöjä täydentämällä.
- Varmistetaan kestävämmät energiankäyttöratkaisut kulttuuriperintökohteissa rakenteita kunnioittaen
- Vaalitaan luonnonperintökohteita kestävillä toimintatavoilla ja vahvistetaan perinnebiotooppien ja muiden kulttuurimaisemien hoitoa. Nostetaan esille niiden merkitys hyvinvoinnin edistäjinä.
- Vahvistetaan arkeologisen kulttuuriperinnön suojelua kehittämällä kohteiden kestävä hoitoa ja ilmastokestävyyttä sekä varmistetaan arkeologisen kulttuuriperinnön säilyminen tuleville sukupolville tallentamalla ja dokumentoimalla sitä
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, tila- ja kiinteistöpalvelut sekä alueelliset vastuumuseot (kulttuuriympäristöjen asiantuntijatehtävät, ml neuvonta)
- **Seurantamittarit:** tilojen energiatehokkuus

6. Tuetaan ekologista kestävyttä edistettäessä kulttuuria ja taidetta osana asukkaiden hyvinvointia ja terveyttä, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä paikallista ja alueellista elinvoimaa

- Tunnistetaan ja viestitään elämäntavoista ja toimintatavoista, jotka lisäävät ekologista kestävyttä ja hyvinvointia yhteisöissä sekä asukkaiden arjessa esimerkiksi tuomalla ympäristötaidetta osaksi yhdyskuntarakennetta ja kannustamalla liikkumaan luonnossa.
- Kunnat voivat harkita maa-alueidensa osoittamista luonnon monimuotoisuuden edistämiseksi luovan alan toimijoille mahdollistaen esimerkiksi monimuotoisten luontotyyppien tai niittyjen perustamisen.
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, ympäristötoimi, elinkeinopalvelut
- **Seurantamittarit:** kunnan tai maakunnan vetovoima, luonnon monimuotoisuuden vahvistuminen

7. Kestävyys kulttuurisessa vuorovaikutuksessa ja kansainvälisessä toiminnassa

- Suositaan kestäviä liikkumismuotoja kotimaisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Harkitaan, onko matkustaminen todella tarpeellista, suositaan osallistumista etäyhteyksin ja valitaan ensisijaisesti maata pitkin matkustaminen lentämisen sijaan.
- Määritellään kumppanuuksissa asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi tarvittavien kontaktitapahtumien luonne ja tiheys.
- Huomioidaan kestävyysnäkökohdat liikkuvuusavustuksia myönnettäessä. Asetetaan kestävyyskriteerejä hanketoiminnan liikkuvuusavustuksien myöntämiseen, huomioiden sekä kotimaan että kansainvälisen liikkuvuuden avustukset.
- Huomioidaan kestävä kehityksen tavoitteet myös sisällönsuunnittelussa ja viestitään siitä aktiivisesti myös kansainvälisille yhteistyökumppaneille.
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, viestintä
- **Seurantamittarit:** päästövähennykset

8. Tuetaan ilmasto- ja luontomyönteistä sekä resurssiviisasta arvomaailmaa kulttuurin keinoin, sanoitetaan ja tarinallistetaan sitä taiteen vapaus huomioiden

- Nostetaan esiin laaja-alaisesti kunnan kulttuuritoimijoiden ja taiteilijoiden ymmärrystä ja osaamista kestävyysasioissa ja kannustetaan taiteen tekemisen tapoja suunniteltaessa huomioimaan kestävyysnäkökulmat kokonaisvaltaisesti.
- Otetaan kestävyysnäkökulmia käyttöön rahoituksen ja tukien kriteereihin.
- Painotetaan *positiivisen kädenjäljen* merkitystä viestinnässä.
- **Vastuutahot kunnassa:** kulttuuritoimi, ympäristötoimi, viestintä
- **Seurantamittarit:** tunnustukset, rahoituksen kohdentuminen

9. Edistetään kestävyyttä kulttuuritoiminnassa ja tapahtumatuotannossa, alan tuotteissa ja palveluissa

- Kootaan ohjeet ja asetetaan kestävyyskriteerit tilaisuuksien ja tapahtumien sisällön ja tuotannon suunnitteluun³
- Huomioidaan suunnittelussa kestävyysnäkökulmat liikkumisen, energian, tarjoilujen, kierrätyksen ja tapahtumapaikkojen rakenteiden osalta.
- Minimoidaan tapahtumien ruokatarjoilujen päästöt painottaen planeetaarista, kasvipohjaista ruokavaliota ja hallitsemalla hävikki. Käytetään tarjoiluissa kestäviä tarjoiluastioita ja huolehditaan kierrätyksestä.
- Huomioidaan tapahtumatuotannossa helppo saavutettavuus ja kestävät liikkumismuodot liikenteen päästöjen minimoimiseksi. Järjestetään tapahtumia paikoissa, jonne on lähtökohtaisesti olemassa hyvät joukkoliikenneyhteydet tai järjestetään kiertäviä tapahtumia. Tarjotaan aktiivisesti tietoa joukkoliikenteen mahdollisuuksista ja kytketään suurempien tapahtumien lipunmyyntiin joukkoliikennelippu. Mahdollistetaan tarvittaessa etäosallistuminen.
- Varmistetaan tapahtumatilojen ekologisuus ja energiatehokkuus.
- Viestitään tapahtuman ympäristövaikutuksista ja kerrotaan korjaavista toimenpiteistä avoimesti.

³
Järjestä hiili-
viisas tapahtuma
-käsikirja
(posintra.fi)

- Lasketaan ja raportoidaan tapahtumien päästöjä.
- **Vastuutahot kunnassa:** Kulttuuri- ja vapaa-ajan toimi, ympäristötoimi, viestintä
- **Seurantamittarit:** Tapahtuman hiilijalanjälki (ruoka, liikkuminen, tilat, materiaalit ja energia sekä luontovaikutukset)

10. Varataan resursseja kulttuuritoimen kestävyystyöhön ja panostetaan henkilökunnan kestävyysosaamiseen

- Järjestetään kulttuuritoimen työntekijöille kestävyyskoulutusta ja nimetään vastuuhenkilö, jonka tehtäviin kuuluu tavoitteellinen ja yhteistoimintaan kannustava kestävyystyö.
- Kehitetään kuntien välistä yhteistyötä sekä yhteistyötä maakuntaliiton ja kulttuurikentän kanssa, jonka puitteissa voitaisiin sopia mahdollisista koordinoitavista kestävyystyön edistämiseksi laajemmalla yhteistyöllä.
- Laajennetaan ja kehitetään kunnan resurssien mukaan kirjastojen toimintaa käyttöesineiden jakamisalustoina, lainaamoina.
- Viestitään työn tavoitteista, vaiheista ja saavutuksista. Myös pienistä.
- Budjetoidaan siirtymävaiheen rahoitusta koulutukseen ja osaamisen kehittämiseen.
- Huomioidaan erilaisten hankkeiden, ohjelmien ja kulttuuristen toimien suunnittelussa Kuntaliiton julkaiseman SDG-analyysiprosessin työkirjan käytännöt
- **Vastuutahot kunnassa:** Kulttuuri- ja opetustoimi, hallinto

11. Kartoitetaan luovien alojen toimijoiden näkemystä kuntien kulttuuritoimen kestävydestä

- Laaditaan selvitys yhteistyössä maakuntaliiton kanssa, jossa selvitetään luovien alojen toimijoiden näkemyksiä kulttuuritoimen, kirjasto-toiminnan ja kuntien tilapalvelun tarjoamien tilojen roolista ekologisesti kestävän toiminnan mahdollistajana. Tavoitteena on parantaa ymmärrystä siitä, millä tavoin kunnat voivat tukea luovien alojen kestävyysmurrosta ja millaisia kehitystarpeita kentän toimijoiden näkökulmasta tunnistetaan.
- **Vastuutaho:** maakuntaliitto

Maakuntien rooli

Maakuntaliittojen ilmasto- ja kulttuurityö perustuu lakiin alueiden kehittämisestä (Finlex 756/2021). Maakuntaliittojen rooli kestävyyden edistämässä on laaja-alainen. Aluekehittämisen keskeinen asiakirja on maakuntaohjelma, joka ohjaa maakunnan kehittämistä pitkällä aikavälillä. Lisäksi useimmat liitot ovat laatineet maakunnan ilmastotiekartan. Näiden rinnalla maankäyttö- ja rakennuslakiin perustuvat maakuntakaavoitus ja liikennejärjestelmätyö kytkeytyvät myös kestävyystyön ytimeen. Nämä liittojen ydintuotteet ovatkin tärkeimmät työkalut alueiden kestävässä kehittämisessä.

Maakuntaliitot ovat kuntayhtymiä ja kuntien työn tukeminen ja yhteistyön vahvistaminen mm. maakuntaohjelmassa sovituilla teema-alueilla ovat keskeisessä roolissa. Liitoilla on laajat, vakiintuneet ja monialaiset toimijaverkostot, joiden avulla toimijoita voidaan osaltaan sitouttaa kestävyystyöhön. Ylikunnallisen yhteistyön ja parhaiden käytäntöjen edistäminen kunnista toiseen on liittojen luontaista tehtäväkenttää. Myös erilaisten maakunnan kehittämisrahoitusten tai ohjelmärahoitusten kohdentaminen on tärkeä tehtävä, jolla kestävyystyötä voi tukea.

Aluekehittämislakiin on kirjattu myös tavoite edistää kulttuuria osana maakunnallista strategiatyötä sekä maakunnallista identiteettiä ja asukkaiden osallistumista maakunnan kehittämiseen. Kestävyysnäkökulman vahvistaminen on mahdollista myös tätä kautta LuoTo-ohjelmassa tunnistettujen toimenpiteiden pohjalta.

Maakuntaliitoille suuntautuvia toimenpiteitä yhdessä kuntien ja kulttuurialan toimijoiden kanssa ovat:

1. Asetetaan luovien alojen kestävyys edistäminen tavoitteeksi maakunnallisiin kehittämisasiakirjoihin, kuten maakuntaohjelmaan, hiili-neutraaliustiekarttoihin tai kulttuuristrategiaan.
2. Rakennetaan kuntien sekä kulttuurialan ja luovien alojen toimijoiden kanssa yhteisiä tavoitteita ja pelisääntöjä kestävyys edistämiseksi LuoTo-toimenpideohjelman pohjalta sekä tuetaan kuntien kulttuuri-toimien kestävyystyötä koulutuksin, materiaalein ja verkostoin.
3. Kytetään kulttuurialan kestävyyskriteerit jaettavaan rahoitukseen.
4. Kehitetään järjestelmällisesti maakunnan toimijoille alustoja ja toimintamalleja, joilla tuetaan esimerkkien avulla kulttuuritoimijoiden omaehtoista vihreää siirtymää sekä viestitään niistä ja aktivoidaan niiden käyttöönotossa.

Uudenmaan kuntien kulttuuriasiantuntijoiden asiantuntijaryhmä ULKAS valmisteleva linjaus Hiilineutraali Uusimaa 2030 -tiekarttaan.

”Tuetaan ilmastomyönteistä arvomaailmaa kulttuurin keinoin sekä edistetään kestävää kulttuuritoimintaa ja tapahtumatuotantoa. Tunnistetaan ilmastonmuutos ja yhteiskunnan transformaatiotarpeet kulttuurituotannossa, sanoitetaan ja tarinallistetaan sitä. Edistetään kestävyyttä kulttuuritoiminnassa ja tapahtumatuotannossa, tuotteissa ja palveluissa. Kehitetään järjestelmällisesti alustoja ja toimintamalleja, joilla tuetaan esimerkkien avulla kulttuuritoimijoiden ja kansalaisten omaehtoista vihreää siirtymää. Kehitetään mittaus-, kannustus- ja seuranta-tapoja yhdessä toimialan kanssa.”

Lisäaineistoja

- [Kulttuuriperintöstrategia 2023–2030](#)
- [SDG-analyysiprosessin työkirja kunnille](#)
- [Hiilineutraali Uusimaa 2030 -tiekartta](#)
- Kuntien ilmastostrategiat ja toimenpideohjelmat

Esimerkkejä luovien alojen kestävyystyöstä

- Sinfonia Lahti hyppää pyörän satulaan – polkemaan on kutsuttu muitakin Lahdesta | Päijät-Häme | Etelä-Suomen Sanomat ([ess.fi](#))
- Lahden joukkoliikenteessä nähdään tänä vuonna taidetta ([taike.fi](#))
- Tiivistämme yhteistyötä tapahtuma-alan kanssa – konserttilipun ostajalle joukkoliikennelippu ([HSL.fi](#))

5

Luovien alojen yhteis- kunnallinen vaikutusvoima ekologisessa kestävyys- murroksessa

Yhteiskunnan ekologinen kestävyysmurros edellyttää uusia olemisen, kokemisen ja hyvän elämän muotoja. Murros kaipaa vähähiilistä kierto- ja jakamistaloutta, ekologisesti kestäviä tuotteita ja uudenlaisia kulutustottumuksia. Tarvitaan ympäristötietoista ekososiaalista sivistystä, toimivaa ympäristöviestintää ja mediaa, innovatiivista ajattelua ja ennen kaikkea kulttuurista muutosta. Kaiken edellä mainitun aikaansaamiseksi tarvitaan luovuutta. Näin luovat alat voivat olla kestävyysmurroksen ytimessä.

Luovat alat ovat yhteiskunnallisesti vaikuttavia. Esimerkiksi pelialasta on kasvanut yli kolmen miljardin euron vuotuisen liikevaihdon teollisuusala¹. Vuonna 2022 kirjastoissa tehtiin yli 80 miljoonaa lainaa². Lähes kolmannes suomalaisista käy elokuvissa vähintään kolme kertaa vuodessa³ ja musiikkia kuunnellaan keskimäärin kaksi tuntia päivässä⁴. Suomalainen arkkitehtuuri ja muotoilu tunnetaan maailmalla.

Useimmiten luovien alojen vaikuttavuus ei ole kuitenkaan tilastoitavissa vaan numeroja ja tilastoja pakenevaa. Esimerkiksi kaupunkiympäristön viihtyisyys rakentuu osaltaan arkkitehtuurista ja laadukas muotoilu helpottaa arjen sujumista. Taide ja kulttuuri kuuluvat sivistykseen, joka ohjaa kaikkea yhteiskunnallista ajattelua – esimerkiksi kuvamme Suomesta olisi toisenlainen ilman taiteen kuvauksia ja kertomuksia.

Laadullisesti ja välillisesti vaikuttavan olemuksensa vuoksi luovien alojen muutosvoima ekologisessa kestävyysmurroksessa saattaa unohtua. Keskitytään toiminnan ympäristövaikutusten vähentämiseen ja käytännön tekoihin. Ne ovatkin ehdottoman välttämättömiä, koska muuten muutosta ei tapahdu. Lisäksi uskottavin puhuja elää kuten opettaa. Osa luovien alojen potentiaalista voi kuitenkin jäädä käyttämättä, mikäli luovuuden, kulttuurin ja taiteen vaikuttavuutta ei ymmärretä ja osata hyödyntää ekologisessa kestävyysmurroksessa.

LuoTo-hankkeen esiselvitystä varten toteutetuissa haastatteluissa ja kyselyssä yhteiskunnallista muutosvoimaa pidetään luovien alojen tärkeimpänä vaikutuskeinona ekologiseen kestävyysmurrokseen. Muutosvoimasta ja alojen potentiaalista ei selvityksen mukaan kuitenkaan keskustella tarpeeksi. Luovien alojen koetaan vaikuttavan monin tavoin kestävyysmurroksen vaatimaan asenne- ja käyttäytymismuutokseen. Lisäksi koetaan, että luovien alojen osaamiselle olisi käyttöä muillakin yhteiskunnan aloilla ja erityisesti tieteen tukena.⁵

Jokainen luova ala vaikuttaa omalla tavallaan. Taidealat, kuten kirjallisuus, kuvataide ja elokuva, osallistuvat kulttuurillisen pääoman ja sivistyksen rakentamiseen. Populaarikulttuuri on omiaan tarjoamaan esikuvia. Kustannus- ja julkaisutoiminta, televisio ja radio, sekä tapahtumat ovat tärkeitä alustoja viestinnälle ja kulttuuritoiminnalle. Muotoilu ja soveltavan taiteen alat, kuten arkkitehtuuri ja peliala, hyödyntävät taiteellista osaamista laatuun ja koettavuuteen tähtäävässä suunnittelussa. Näiden lisäksi

taiteella, luovuudella ja kulttuurilla on itsessään ekologista kestävyyttä tukeva vaikutus.

¹ Neogames (2022). The Game Industry of Finland. s. 8.

² Suomen yleisten kirjastojen tilastot. Tilastohaku. Haettu 11.9.2023.

³ Jukka Ekholm (2019). Elokuvateatterit vetävät entistä enemmän yleisöä, elokuvien tv-katselu on hiipunut. Tieto ja trendit. Tilastokeskus. 5.9.2019.

⁴ Teosto ry (2022). Musiikinkuuntelu Suomessa 2022: keskittyneen musiikinkuuntelun määrä kasvoi pitkästä ajasta, uusi musiikki leviää nopeimmin TikTokin lyhytvideoissa. 30.09.2022.

⁵ Lebedeff & Grekov (2022). Luovat alat kestävyyttä etsimässä: esiselvitys luovien alojen ekologista kestävyysmurrosta palvelevasta toiminnasta ja menetelmistä Suomessa. Aalto-yliopisto.

Luovien alojen vaikutusvoima edistämään yhteiskunnallista muutosta

Luovien alojen yhteiskunnallista vaikutusvoimaa tulisi hyödyntää nykyistä määrätietoisemmin. On itsessään huomionarvoista, että useimmat luovat alat ovat verrattain vähän ympäristöä kuormittavia ja painottavat laadullista kokemusta kuluttamisessa. Mikäli luovien alojen ekotehokkailla tuotteilla korvataan ympäristöä kuormittavampaa kulutusta, voidaan luoda siirtymää, jossa kulutus muuttuu ympäristöystävällisemmäksi⁶. Näin käy esimerkiksi silloin kun lentomatka lomakohteeseen vaihtuu festivaalikäyntiin kotimaassa.

Voidaan kohtuudella väittää, että luovuus ja kulttuuri ovat myös itsessään hyödyksi yhteiskunnan kestävyydelle. Kestävän kehityksen kulttuuriulottuvuus ja sen mahdollisuudet on viime vuosina tunnistettu yhä selkeämmin⁷. Yksi teollisten yhteiskuntien merkittävimmistä kestävyys-haasteista on ylikuluttava kulttuuri, johon teollinen elämäntyyli pohjautuu, ja joka runsaan materiaalien ja energian käytön ansiosta rikkoo ympäristön kantokyvyn rajoja⁸. Samalla kun luovien alojen toimintaa kestäväitetään ekologiseksi, kulttuuriala tarjoaa vaihtoehtoja ympäristöä kuormittavalle kuluttamiselle. Tämä korostaa myös kulttuurin saavutettavuuden merkitystä. Näkökulma tunnistetaan esimerkiksi eduskunnan tulevaisuusvaliokunnalle toimitetuissa asiantuntijalausunnoissa (TuVM 1/2021 vp), jossa todetaan luovilla aloilla voivan olla potentiaalia kulttuurin uusien merkityksien ja yhteyksien etsimisessä⁹. Toisaalta Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran tilaamassa **1,5 asteen elämäntavat** -raportissa osoitetaan, että materiaalistien tuotteiden kulutuksen korvaaminen vapaa-ajan palveluilla ei välttämättä oleellisesti vähennä kulutuksen ilmastopäästöjä.⁶ Siksi ekologisen jalanjäljen pienentämisestä luovilla aloilla tuleekin huolehtia.

⁶ Lettenmeier, Akenji, Toivio, Koide & Amellina (2019). 1,5 asteen elämäntavat. Miten voimme pienentää hiilijalanjälkemme ilmastotavoitteiden mukaiseksi?. Sitran selvityksiä 148. Erweko, Helsinki 2019.

⁷ Soini & Birkeland (2014). Exploring the scientific discourse on cultural sustainability. *Geoforum*, 51. 213–223.

⁸ Magnus Boström (2020). The social life of mass and excess consumption. *Environmental Sociology*, 6(3): 268–278.

⁹ Valiokunnan mietintö TuVM 1/2021 vp–VNS 3/2020 vp.

Taide tekee ekologisesta kestävydestä tuntuvampaa ja näkyvää

Käynnissä olevan ympäristömuutoksen seuranta ja ekologisen kestävyysmurroksen yhteiskunnallinen ohjaus on olennaisesti riippuvaista tieteellisestä tiedosta. Tieteellinen tieto ei kuitenkaan johda kaavamaisesti muutokseen ihmisten käyttäytymisessä. Ympäristöongelmat hahmotetaan etäisinä ilmiöinä ja tiedeviestintää pidetään raskaana omaksua¹⁰.

Taiteen puolestaan koetaan koskettavan ihmisen kokemusmaailmaa. Väitteelle löytyy empiiristäkin tukea: Esimerkiksi ilmastonmuutoksen tematiikkaa hyödyntävän blockbuster-elokuvan *The Day After Tomorrow* (2004) havaittiin voimistaneen katsojiensa huolta ilmastonmuutokseen liittyvistä riskeistä ja omaa motivaatiota toimia ilmastonmuutoksen torjumiseksi¹¹. Nan Li ym. selvittivät koeasetelman avulla, että taiteellisesti visualisoitu ilmastotieto herättää tavanomaista tieteellistä visualisointia voimakkaammin tunteita sekä lisää tiedon omaksuttavuutta¹².

Taide vaikuttaa parhaimmillaan meihin monin tavoin. Se toimii ymmärtämisen ja tulkinnan välineenä niin ihmiselle kuin ympäröivälle maailmalle, joiden suhteesta ympäristöongelmat rakentuvat. Se tarjoaa uusia näkökulmia uusiin ja totuttuihin asioihin. Estetiikan tutkija Sanna Lehtisen mukaan taide voi tarjota viitekehyksen laajojen ympäristöongelmien kokemiselle¹³, luoden yhteyden yksilön ja abstraktina hahmottuvan ilmiön välille.

Usein taiteen ominaisuudeksi nostetaan kyky kuvitella tulevaisuutta, jota tarvitaan niin ekologisesti kestäväen tulevaisuuden hahmottelemiseksi kuin toivon luotsaamiseksi. Taideyliopiston rehtori Kaarlo Hildén tote-

aa, että taiteen harjoittaminen ja taidekasvatus auttavat käsittelemään kulttuurista murrosta, jossa uusia ajattelun kehyksiä ja lähestymistapoja vaaditaan kestäväen tulevaisuuden rakentamiseen. Tulevaisuudenkuvien ohjaava vaikutus tunnistetaan myös kestävyys siirtymien tutkimuksessa, jossa imaginäärin käsitettä käytetään selittämään kollektiivisesti jaettu ja institutionalisoituneita visioita tulevaisuudesta.¹⁴

Taiteen vaikutusvoimaa voi ja kannattaisi hyödyntää nykyistä enemmän ekologisen kestävyys tavoittelussa. Samalla on kuitenkin hyvä tunnustaa, että taide on itseisarvoista ja itsenäisesti kehittyvää. Taide heijastelee tekijänsä ja ympäröivän kulttuurin ominaisuuksia ja ilmiöitä. Tästä huolimatta taiteentekijän kannattaa tiedostaa oman ilmaisunsa suhdetta ekologiseen kestävyyskriisiin. Esimerkiksi YK:n opas **Communicating on Climate Change** ilmastonmuutoksesta viestimiseen kehottaa välttämään virheellisen informaation esittämistä, etsimään ratkaisuja ja kannustamaan toimintaan.¹⁵

10 Woodley, Barr, Stott, Thomet, Flint, Lovell, O'Malley, Plews, Rapley, Robbins, Pearce & Sandover (2022). *Climate Stories: enabling and sustaining arts interventions in climate science communication*. *Geoscience Communication*, 5, 339–354.

11 Anthony Leiserowitz (2004). *Day After Tomorrow: Study of Climate Change Risk Perception*. *Environment Science and Policy for Sustainable Development* 46(9), 22–39.

12 Li, Villanueva, Jilk, Rae Van Matre & Brossard (2023). *Artistic representations of data can help bridge the US political divide over climate change*. *Communications Earth & Environment* 4.

13 Sanna Lehtinen (2020). *Minä väitän: tarvitsemme taidetta ympäristökriisin käsittelemiseen*. Ratkaisuja-blogi. Minä väitän 21.8.2020. Maj ja Tor Nesslingin säätiö.

14 Silke Beck, Sheila Jasanoff, Andy Stirling & Christine Polzin (2021). *The governance of sociotechnical transformations to sustainability*. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 49, s. 143–152.

15 United Nations. *Communicating on Climate Change*. Climate Action.

Kulttuurin ja viestinnän tavoittavuutta ei hyödynnetä tarpeeksi

Kustannus- ja julkaisutoiminta, televisio, radio ja tapahtumat tavoittavat merkittävän määrän ihmisiä ja ovat myös liikearvoltaan huomattavia. Aloilla on potentiaalia vaikuttaa ekologisen kestävyysmurroksen etenemiseen, mutta toistaiseksi vaikutusvoimaa on hyödynnetty vain vähän.

Alojen tavoittavuutta kannattaisi hyödyntää ympäristöviestinnän edistämiseen. Esimerkiksi kustannus- ja julkaisutoiminnassa kannattaisi pohdita, miltä osin ja miten ekologinen kestävyys näkyy toiminnan sisällöissä. Yleisön vastaanottavainen mielentila pitäisi nähdä voimavarana, jota tulisi hyödyntää esimerkkien näyttämiseen. Koska ihmiset tavoittelevat ryhmään kuulumista ja sosiaalista hyväksyntää, on jaettujen ja julkisten esimerkkien, kuten kasvipohjaisen ruokailun ja roskaamattoman tilan, osoitettu vaikuttavan tehokkaasti ympäristökäyttäytymiseen. Yhteisiä käyttäytymistapoja myös sisäistetään, mikä johtaa ympäristömyönteiseen käyttäytymiseen yksityiselämässäkin.¹⁶

Vastaavasti huonojen esimerkkien näyttämistä tulee välttää: esimerkiksi jätteiden lajittelun puuttuminen tapahtumassa vähentää motivaatiota lajitella huomattavasti pienempänä näyttäytyvää jätevirtaa kotona. Lisäksi tulisi varmistaa, ettei viestinnällistä potentiaalia käytetä viherpesuun. Ympäristöviestinnän tulee heijastaa kokonaisvaltaista tilannekuvaa ja käsitystä ekologisesta kestävydestä.

Luoviin aloihin kytkeytyy monenlaista sivuavaa liiketoimintaa. Esimerkiksi tapahtumien taloudellisista vaikutuksista suuri osa muodostuu ravintola- ja matkailutoiminnasta ja media-alan liiketoimintamalleissa hyödynnetään mainontaa. Toimiessaan liiketoiminnan alustana tai paikallisena vetovoimatekijänä, luovien alojen toimijoiden tulisi vaatia kytkeytyvältä liiketoiminnalta ympäristötavoitteisiin sitoutumista ja pyrkiä siten vaikuttamaan yritysten ympäristövastuullisuuden toteutumiseen. Flow Festivalin esimerkki osoittaa, että vastuullisuuskriteerien asettamisella voi olla suurikin vaikutus: kiellettyään punaisen lihan ja siipikarjan tarjoilun festivaali onnistui puolittamaan tarjotun ruuan hiilijalanjäljen.¹⁷

¹⁶ Helferich, Thøgersen & Bergquist (2023). Direct and mediated impacts of social norms on pro-environmental behavior. *Global Environmental Change* 80.

¹⁷ Katariina Uusitupa (2023). Sustainable Flow. Esitelmä LuoTo-hankkeen työpajassa Tapahtumat. 15.2.2023.

Arkkitehtuurista ja muotoilusta tukea ekologisen kestävyys tavoitteluun

Muotoilua ja arkkitehtuuria hyödynnetään laajasti teollisuudessa ja rakentamisessa. Näistä syntyvien ilmasto- ja muiden ympäristövaikutusten pienentäminen on ekologisen kestävyysmurroksen kannalta välttämätöntä. Lisäksi muotoilun ja arkkitehtuurin osaamisella voidaan tukea kestäviä elämäntapoja ja vauhdittaa yhteiskunnan kestävyys siirtymää, jolloin puhutaan alojen vaikutusvoimasta muun yhteiskunnan kehitykseen.

Arkkitehtuuri rakentaa yhteiskunnan ja kulttuurin tilallista ulottuvuutta, mistä johtuen se osallistuu välillisesti lähes kaikkeen ihmistoimintaan. Rakennus- ja tilasuunnittelulla vaikutetaan elintavoistamme – asumisesta, liikenteestä, ruuasta ja kulutuksesta¹⁸ – aiheutuviin päästöihin. Tämän huomioiminen tulisi olla ekologiseen kestävyysvaikutuksen vaikuttavan arkkitehtuurin keskeinen lähtökohta. Esimerkiksi vähäpäästöisempään liikenteeseen siirtymistä edistää kävelyllä ja pyöräilyllä riittävän virikkeellinen ja viihtyisä rakennettu ympäristö, helposti saavutettavat pyörävarastot ja -paikat sekä sähköautojen latauspisteet. Uusiutuvaa energiaa tuottavilla nollaenergialoilla vähennetään energiantuotannon tarvetta muualla. Käyttöasteen ja monikäyttöisyyden maksimointiin tähtäävällä tilasuunnittelulla voidaan vastaavasti vähentää tilojen lisärakentamisen tarvetta.

Arkkitehtuuri tarjoaa erityisen hyvän alustan niin sanotulle tuuppaamiselle (engl. *nudging*), jossa tilasuunnittelulla vaikutetaan ihmisten käyttäytymiseen. Klassikkoesimerkki tuuppaamisesta on tuotesijoittelu myymäläarkkitehtuurissa, mutta tuuppaamista voidaan soveltaa yhtä hyvin ympäristömyönteisiin valintoihin ohjaamiseen.¹⁹ Tuuppaamisen tehoa vaikutuskeinona on tosin liioiteltu.²⁰

Arkkitehtuuri on myös tärkeässä osassa ilmastonmuutokseen sopeutumisessa. Suomessa ilmastonmuutos lisää sään ääri-ilmiöitä, sadantaa ja tuulisuutta. Muun muassa hellejaksoihin, myrskyihin, tulvimiseen, talviliukkauteen

ja maaperän kosteuden sekä pohjavesiolosuhteiden muutokseen tulisi varautua arkkitehtuurissa viimeistään nyt.²¹

Muotoilun vaikutusvoima ekologisen kestävyysmurroksen edistämiseen painottuu ennen kaikkea muotoiluosaamisen hyödyntämiseen yhteiskunnassa. Muotoilun ja taideteollisten alojen keskusjärjestö Ornamon **Muotoilu on yhteiskunnan ja kestävä kehityksen muutosvoima: muotoilualan politiikkasuositukset 2019–2024** toivoo Suomen vahvistavan muotoilun merkitystä elinkaariajattelussa ja kiertotaloudessa.²²

Koska muotoilu ymmärretään ihmis- ja asiakaslähtöisenä sekä ratkaisukeskeisenä alana, joka pyrkii järjestelmällisesti uuden kehittämiseen²³, sillä kannattaisi pyrkiä parantamaan ekologista kestävyttä edistävien toimien sosiaalista hyväksyttävyyttä. Tällaisena voidaan nähdä esimerkiksi kasviperäisten elintarvikkeiden käytön lisääminen, jossa

¹⁸ Sitra (2018). Keskivertosuomalaisen hiilijalanjälki. 15.2.2018.

¹⁹ Wee, Choong & Low (2021). Can “Nudging” Play a Role to Promote Pro-Environmental Behaviour?. Environmental Challenges 5.

²⁰ Maier, Bartoš, Stanley & Wagenmakers (2022). No evidence for nudging after adjusting for publication bias. PNAS 119(31).

²¹ Ilmastokestävän kaupungin suunnitteluopas (n.d.). Ilmastonmuutokseen sopeutuminen.

²² Ornamo (2019). Muotoilu on yhteiskunnan ja kestävä kehityksen muutosvoima – Muotoilualan politiikkasuositukset 2019–2024.

²³ Tua Björklund (2022). Vauhdita muutosta. Muotoilulla muutokseen: Kehitystyön uudet mahdollisuudet. Anna Valtonen & Petra Nikkinen (toim.). Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri 4/2022, 128–137.

eläinperäisiä tuotteita korvaavista elintarvikkeista on ollut hyötyä. Tuote- ja palvelusuunnittelun lisäksi konseptimuotoilua voidaan hyödyntää kokonaisvaltaisesti organisaatioiden suunnittelutoiminnassa, jolloin esimerkiksi vastuullisuusstrategian toimeenpanolle voidaan muotoilla tiekarttaa tai polkuja tulevaisuuteen hahmotella skenaariomuotoilun avulla.

Arkkitehtuuriin ja muotoiluun liittyy osaltaan myös samoja kysymyksiä kuin taiteessa: alojen esteettisiä arvostuksia suhteessa ekologiseen kestävyteen tulisi selvittää. Tulisi kysyä, kuinka luonnon ja ekologisen ympäristön arvostusta voidaan lisätä alan osaamisella ja kuinka alat voivat tukea luontosuhteen rakentumista kaupungistuvassa maailmassa. Voidaanko esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta vaalivalla maisema-arkkitehtuurilla, jolla myös vaikutetaan kaupunkiluonnon tilaan ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen, tarjota luontokokemuksia suurkaupunkien asukkaille?

Luovaa kestävyysosaamista muille aloille

Luovilla aloilla on tietoa ja osaamista ekologista kestävyyttä tukevan kulttuurisen kestävyiden rakentamisessa. Niin kokemuksellistamisen, tarinallistamisen, pelillistämisen ja visualisoinnin kuin myös suunnittelun ja rohkeasti kokeilemisen taitoja kannattaisi hyödyntää luovien alojen ulkopuolellakin. Esimerkiksi muotoiluosaamisen on arvioitu lisäävän yritysten rohkeutta ongelmanratkaisuun.²⁴ Vastaavasti markkinoinnissa on jo pitkään ymmärretty luovien alojen kyky vaikuttaa ihmisten ostopäätöksiin, kulutuskäyttämiseen ja tuotteisiin liitettyihin mielikuviin. Samoihin kykyihin kannattaisi tarttua etsittäessä ratkaisuja ympäristöongelmiin.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa **Suomen luova potentiaali – ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle**²⁵ luovan alan toimijat ehdottavat uusien yhteistyömuotojen hakemista niin yksityisen, julkisen kuin kolmannenkin sektorin kanssa luovan osaamisen lisäämiseksi. Poikkialainen

yhteistyö lisäisi myös osaamista luovilla aloilla. Taiteen ja kulttuurialan ammattilaisten poikkialaista yhteistyötä ympäristöasioissa on rahoittanut esimerkiksi Koneen Säätiö.²⁶ Koulutuksessa ja tutkimuksessa Taideyliopisto ja Aalto-yliopisto ovat tehneet yhteistyötä muun tiedeyhteisön kanssa, muun muassa Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutin (HELSUS) kanssa yhteisten tutkimushankkeiden²⁷ ja kurssien²⁸ muodossa.

24 Tua Björklund (2022). Vauhdita muutosta. Muotoilulla muutokseen: Kehitystyön uudet mahdollisuudet. Valtanen & Nikkinen (toim.). Taide + Muotoilu + Arkkitehtuuri 4/2022, 128–137.

25 Petäjäjärvi & Huntus (2018). Suomen luova potentiaali: ratkaisuja ilmastokriisin aikakaudelle. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 11/2018.

26 Kalle Korhonen (2023). ”Tämä yhteistyö jää elämään monella tavalla” – tieteen ja taiteen yhteistyö Koneen Säätiössä. Konehuone-kolumni. 24.01.2023.

27 Suomen akatemia (2023). Tieteen ja taiteen yhteenkytkentöjä kestävään tulevaisuuteen sopeutumisessa. Strateginen tutkimus. 25.4.2023.

28 IHME Helsinki (2021). Art, Science, Ecology lectures open up perspectives on links between art and science. 13.04.2021.

Toimenpidesuosituksia luovien alojen vaikutusvoiman lisäämiseksi ekologisessa kestävyysmurroksessa

- Luovien alojen merkitys ekologisen kestävyysmurroksen edellyttämälle kulttuurinmuutokselle tulisi ymmärtää kokonaisvaltaisesti luovien- ja kulttuurialojen rahoituksessa, koulutuksessa ja sisäisessä suunnittelussa
- Luovien alojen koulutukseen tulisi sisällyttää perustiedot ekologisesta kestävyys siirtymästä sekä teema tulisi sisällyttää läpileikkaavasti opetukseen
- Rahoittajien tulisi pohtia strategisen rahoituksen tarjoamista luovien alojen vaikuttavuuden lisäämiseksi ekologisessa kestävyysmurroksessa
- Luovien alojen yhteiskunnallisesta vaikutusvoimasta tulisi käydä aktiivista ja tutkimukseen pohjautuvaa keskustelua
- Luovien alojen toimijoiden osallisuutta yhteiskunnan kestävyys siirtymässä tulisi pyrkiä parantamaan
- Kulttuuri- ja taidealojen ammattitaitoa kannattaisi hyödyntää ekologisen kestävyysmurroksen koettavuuden parantamiseksi ja ympäristötiedon popularisoinnin lisäämiseksi esimerkiksi tutkimus-, viestintä- ja yritys yhteistöiden muodossa. Yhteistyö myös lisäisi poikkialaista ympäristöasiantuntijuutta luovilla aloilla.
- Luovien alojen tulisi kehittää strategista osaamista ekologisesta kestävyys siirtymästä, jotta rakentava osallistuminen monin tavoin instituutioissa (johtaminen, hallinto, yksityinen sektori, kansalaisyhteiskunta, politiikka jne.) tapahtuvaan ekologiseen kestävyys siirtymään helpottuisi
- Luovien alojen potentiaalia ekologisen kestävyys siirtymän vauhdittamisessa käytännön lähtökohdin tulisi selvittää strategisilla hankkeilla ja ideahautomon muodossa
- Luovien alojen elinvoimaisuus ja taiteen ja kulttuurin saavutettavuus vastapainona kulutuskeskeiselle kulttuurille tulee varmistaa riittävällä perusrahoituksella
- Taiteen, muotoilun ja arkkitehtuurin aloilla tulisi käydä keskustelua esteettisten maun suhteesta ympäristökriisiin ja ekologiseen kestävyys teen.

Luovien alojen perusopetus ja koulutus kestävyys- murroksessa

Luovien alojen kasvatus- ja koulutusjärjestelmä koostuu Suomessa hyvin kirjavasta joukosta oppilaitoksia ja muita toimijoita, joilla jokaisella on oma tärkeä roolinsa kestävyysmurroksen mahdollistamisessa ja vauhdittamisessa luovilla aloilla.

Tässä tekstissä käsitellään koulutusta yleisesti, kuitenkin painottuen korkeakoulutukseen ja jossain määrin myös ensimmäisen ja toisen asteen koulutukseen. Kiinnostava kysymys koko koulutusjärjestelmän näkökulmasta on se, millaisella ”työnjaolla” eri oppilaitokset ja koulutusasteet vastaavat kestävyysmurroksen osaamistarpeisiin ja muutospaineisiin. Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmat sisältävät jo nyt kestävyys sisältöjä, ja yöhempien koulutusasteiden tehtävänä on jatkossa rakentaa nykyistä vahvemmin syventävää, alakohtaista ja soveltavaa osaamista ja ymmärrystä kestävyyskysymyksistä luovilla aloilla aiemmilla asteilla opitun päälle. Vanhemmat sukupolvet tarvitsevat täydennyskoulutusta kestävyysaiheista, jotta heille syntyy tietoa ja osaamista kestävyyskysymysten huomioimiseen omassa työssä.

Suomalaisen koulutusjärjestelmän tehtävinä on perinteisesti pidetty muun muassa sivistyksen, luovan ja kriittisen ajattelun, aktiivisen kansalaisuuden ja tutkimukseen perustuvan tiedon luomista ja vahvistamista. Kestävyysmurroksen toteuttamisessa tarvitaan näitä kaikkia asioita. Monimutkaisiin ja risteäviin kestävyysasteisiin vastaaminen ja reilun siirtymän aikaansaaminen ei onnistu ilman laaja-alaista ymmärrystä ja osaamista. Sivistystä tulee vaalia, ja samalla se pitää voida määritellä uudelleen niin, että ekososiaalinen näkökulma tulee huomioiduksi.

Luovien alojen koulutuksen hyödyntäminen kestävyysmurroksessa

Luovien alojen koulutuksella on mahdollisuuksia vastata kestävyysmurroksen haasteisiin ainakin kahdella tasolla. Yhtäältä oppilaitokset voivat tukea nykyisiä ja tulevia luovien alojen toimijoita omaksumaan ja kehittämään ympäristön, ihmisten sekä muiden lajien kannalta kestäviä, kierto-talouden mukaisia toimintatapoja ja menetelmiä luoville aloille. Toisaalta oppilaitosten myötävaikutuksella voidaan luovilla aloilla luoda, vahvistaa ja välittää moninaisesti uusia ajattelun, tekemisen, kokemisen, näkemisen ja tuntemisen tapoja. Nykytanssiteos, elokuvamusiikki, arkkitehtoniset ratkaisut ja muut taiteen muodot vaikuttavat kaikki omilla tavoillaan ihmisiin ja yhteiskuntaan. Koulut voivat auttaa luovien alojen toimijoita vahvistamaan vaikutuksia ja taiteen muutosvoimaa, jotka tukevat kestävyys siirtymää – myös ennakoimattomilla tavoilla. Luovilla aloilla, kuten kuvataiteessa ja musiikissa käytettyjä ja kehitettyjä menetelmiä voidaan hyödyntää myös muiden alojen ympäristöaiheisiin liittyvässä koulutuksessa.

Taidetta ja kulttuuria hyödyntäen ympäristöongelmia voidaan tehdä koettavammaksi ja lisätä oppijan vastuuntuntoa luonnon itseisarvon tai globaalin eriarvoisuuden kaltaisista eettisistä kysymyksistä.

Ympäristöopetuksessa tulisi vastaavasti kannustaa luovaan ja ratkaisukeskeiseen ajatteluun. Esimerkiksi muotoilun, suunnittelun ja muiden soveltavien taiteiden aloilla on kokemusta luovuuden kohdistamisesta tarkkaankin määriteltujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Kestävyysmurros ei tapahdu yhdellä ponnistuksella, vaan kokeillen, yrittäen ja toisinaan myös erehdysten kautta. Oppilaitokset voivat parhaimmillaan olla paikkoja tuetulle kokeilujen tekemiselle turvallisessa ympäristössä ilman työelämän tulospaineita. Luovien alojen vapaista kokeiluista syntyy toisinaan myös kiinnostavia toiminnan ja ajattelun tapoja, jotka voivat olla hyödyllisiä myös kestävyysmurroksessa sekä luovien alojen sisällä että yhteiskunnassa laajemminkin. Kokeilevuus, innovatiivisuus ja uuden ymmärryksen rakentaminen on korkeakouluissa osa tutkimuksen perusluonnetta. Kestävyyskysymyksiä käsittelevä tutkimus voi myös osaltaan vahvistaa tutkimusperustaista kestävyysteemojen koulutusta luovilla aloilla. Nykyistä koulutusjärjestelmää olisikin perusteltua kehittää kokeilevampaan, moninaisempaan ja vapaampaan suuntaan, jossa on tilaa ennakkoluulottomalle asioiden yhdistelylle, uuden kehittämiseksi ja omien kiinnostusten mukaiselle tutkimiselle.

Käytännössä aiempaa modulaarisempi tutkintorakenne, jonka kautta temaattisia opintosisältöjä on mahdollista yhdistellä vapaammin ja yksilöllisemmin, lisää luovuutta ja mahdollistaa kokeilevemmän sekä monialaisemman asiantuntemuksen kertymisen. Menetelmällisten ja sisällöllisten moduulien yhdistely auttaa jäsentämään luovan alan osaamisen kohdentumista esimerkiksi ekologisen kestävyys sisällöihin. Lisäksi Climate Universityn kaltaisille oppilaitosten välisille opintojaksoille osallistuminen kannattaa tehdä opiskelijan kannalta mahdollisimman helpoksi.

Ymmärrystä ja osaamista voidaan rakentaa oppilaitoksissa yhteisen kehittämisen ja vuorovaikutuksen avulla. Oppilaitoksissa ihmiset erilaisista taustoista ja eri rooleissa kohtaavat toisiaan, toimivat yhdessä ja oppivat toisiltaan. Esimerkiksi korkeakouluissa tietoa, osaamista ja näkökulmia siirtyy perinteisesti tutkimuksesta opetuksen kautta opiskelijoille, mutta yhtä lailla myös opetus- ja ohjaustilanteissa opiskelijoilta opettajille. Luovien alojen oppilaitoksilla on myös mahdollisuus täydentää luovilla aloilla työskentelevien ammattilaisten osaamista ja ymmärrystä kestävyyskysymyksistä täydennyskoulutuksen ja jatkuvan oppimisen tarjonnan kautta. Oppilaitokset voivat myös kutsua erilaisia toimijoita koolle ja tehdä yhteistyötä esimerkiksi yritysten ja muiden organisaatioiden kanssa kestävyysmurroksen mahdollistamiseksi ja vauhdittamiseksi.

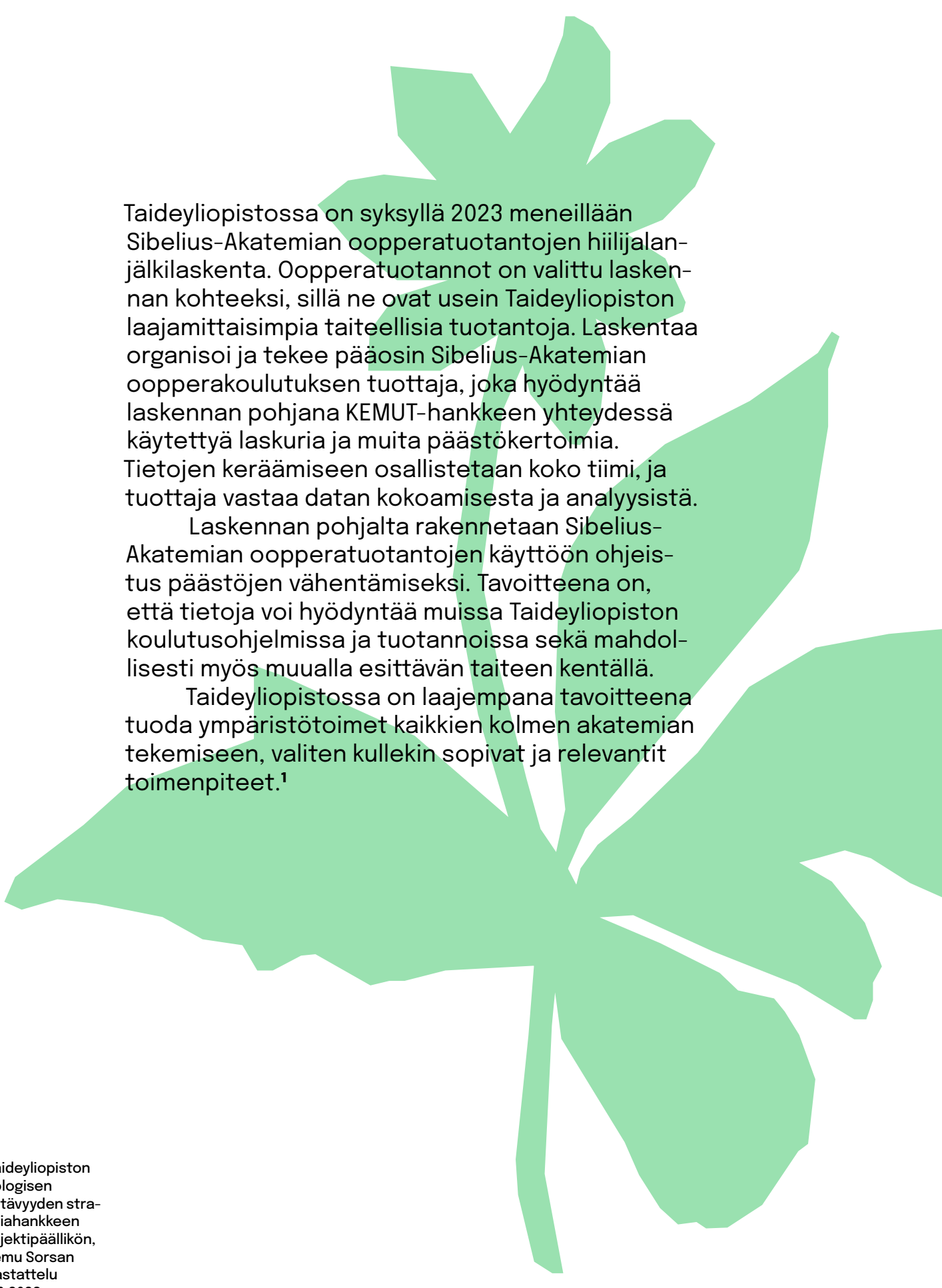
Potentiaali tuo mukanaan velvoitteita

Edellä mainituista syistä luovien alojen koulutuksella on selkeä potentiaali kestävyysmurroksen mahdollistajana ja vauhdittajana. Näiden mahdollisuuksien myötä oppilaitosten vastuulla on myös kehittää ja muuttaa omaa toimintaansa niin, että ne todella voivat hyödyntää koko potentiaalinsa osana kestävyysmurrosta. Tämä vaatii oppilaitoksilta motivaatiota ja kyvykkyyttä muuttaa toimintaansa monelta osin hyvin nopeastikin vastaamaan kestävyyskriisien tuottamiin haasteisiin nykyistä paremmin.

Luovien alojen koulutuksen haasteena kestävyysmurroksen näkökulmasta on pitää kiinni alojen koulutuksen ydinvahvuuksista ja samalla päivittää toimintamalleja ja ajattelutapoja nykyistä kestävämmälle pohjalle. Perinteitä, kaanoneita ja hyviä, vakiintuneita tekemisen tapoja tarvitaan myös kestävyysmurroksen tekemisessä ja sen jälkeisessä maailmassa. Samaan aikaan tarvitaan kuitenkin kriittistä suhtautumista totuttuihin toimintamalleihin, kulttuurisiin käytänteisiin ja ajattelutapoihin, jotka ovat osoittautuneet kestävämmiksi. Tasapainoilu näkyy korkeakouluissa käytännössä esimerkiksi siinä, kun allokoidaan resursseja yhtäältä yleisivistäviin teemoihin tai perustutkimukseen sekä toisaalta työelämätaitojen opetukseen tai selkeämmin ratkaisukeskeisiin opintojaksoihin tai tutkimushankkeisiin.

LuoTo-hankkeen työpajoissa kävi lisäksi selväksi, että luovien alojen oppilaitoksista valmistuneilta odotetaan hyviä valmiuksia vastata ekologisen kestävyysmurroksen tarpeisiin luovien alojen kestävyystyössä. Siksi koulutuksen täytyy olla ennakoivaa: työelämään siirtynyt tuo mukanaan ajantasaista tietoa ja osaamista, jonka täytyy kyetä palvelemaan ekologisen kestävyysmurroksen tarpeita tulevien vuosikymmenten aikana. Ennakoivalla tutkintokoulutuksella voidaan myös vähentää myöhempiä täydennyskoulutuksen tarpeita.

Suomalaisen koulutusjärjestelmän yhteiskunnallinen oikeutus perustuu ajatukseen yhteisestä hyvästä. Luovien alojen oppilaitokset voivat perustella toimintansa kestävyyskriisien ajassa vain, jos ne kykenevät edistämään yhteistä hyvää tuottamalla kestävyys siirtymässä tarjottavaa tietoa, toimintamalleja ja osaamista sekä toimimalla itse omissa toiminnoissaan planeettarajojen puitteissa.

Taideyliopistossa on syksyllä 2023 meneillään Sibelius-Akatemian oopperatuotantojen hiilijalanjälkilaskenta. Oopperatuotannot on valittu laskennan kohteeksi, sillä ne ovat usein Taideyliopiston laajamittaisimpia taiteellisia tuotantoja. Laskentaa organisoi ja tekee pääosin Sibelius-Akatemian oopperakoulutuksen tuottaja, joka hyödyntää laskennan pohjana KEMUT-hankkeen yhteydessä käytettyä laskuria ja muita päästökertoimia. Tietojen keräämiseen osallistetaan koko tiimi, ja tuottaja vastaa datan kokoamisesta ja analyysistä.

Laskennan pohjalta rakennetaan Sibelius-Akatemian oopperatuotantojen käyttöön ohjeistus päästöjen vähentämiseksi. Tavoitteena on, että tietoja voi hyödyntää muissa Taideyliopiston koulutusohjelmissa ja tuotannoissa sekä mahdollisesti myös muualla esittävän taiteen kentällä.

Taideyliopistossa on laajempaan tavoitteena tuoda ympäristötoimet kaikkien kolmen akatemian tekemiseen, valiten kullekin sopivat ja relevantit toimenpiteet.¹

¹ Taideyliopiston ekologisen kestävyysstrategiahankkeen projektipäällikön, Teemu Sorsan haastattelu 22.9.2023

Suosituksia toimenpiteiksi

1. Luovien alojen kestävyysosaamisen työnjakoa oppiasteiden välillä tulee selkeyttää

- Mikä on kestävyysosaamisen lähtötaso, jonka pohjalta luovien alojen ammatillista ja korkeakoulutusta ekologisesta kestävyystä voidaan rakentaa?
- Miltä osin luovien alojen teemoja ja käytäntöjä tulisi sisällyttää peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen kestävyysopetukseen?

2. Ekologiselle kestävyydelle tulee löytää riittävästi sijaa luovien alojen koulutuksessa

- Luovien alojen opetussuunnitelmatyössä tulee pohtia, miten perinteinen koulusivistys kytketään kestävyyskasvatuksen malliin
- Luovien alojen tutkintojen täytyy kyetä vastaamaan ennakoivasti ekologisen kestävyysmurroksen tarpeisiin työelämässä

3. Kokeilevuuteen, innovatiivisuuteen ja ylipäättään luovuuden hyödyntämiseen tulee kannustaa aiempaa enemmän korkeakoulutuksessa, jotta uusia ratkaisuja ekologisen kestävyiden haasteisiin löydetään

- Lineaarista tutkintomallia tulisi laajentaa lisäämällä tutkintorakenteen modulaarisuutta ja vapautta yhdistellä erilaisiakin sisältöjä toisiinsa
- Useimmiten menetelmällisyyteen painottuvissa luovien alojen koulutuksessa tulisi kannustaa myös ekologisen kestävyiden sisältöjen opiskeluun, esimerkiksi helpottamalla korkeakoulujen välisiin JOO-opintoihin ja kestävyysopintojen verkostojen kursseille hakeutumista.

Kestävyyismurros korkeakoulussa: case Aalto-yliopisto

Kestävyyssosaaminen on merkityksellistä kaikille, jotka haluavat vastata nykyajan monimutkaisiin ja systeemiin haasteisiin. Aalto-yliopistossa työskennellään strategisesti sen eteen, että kestävyys integroituu mielekkäällä tavalla kaikkeen toimintaan. Näistä lisätietoa kootusti: [Tervetuloa kestävään Aaltoon](#) sekä [Kestävän kehityksen raportit](#).

Aalto-yliopiston [tutkimuksen avainalueet](#) liittyvät esimerkiksi materiaalien uudelleenkäyttöön, kestävään energiatalouteen ja liikkumiseen, vesiresursseihin sekä jakamistalouteen. Noin 66 prosentissa Aallon kursseista on mukana kestävyyssteemat. Aalto-yliopiston kestävyysvaikuttavuus perustuu vahvaan monitieteiseen ja -taiteiseen tutkimusosaamiseen sekä vuorovaikutukseen yhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa.

Oppimisessa ja koulutuksessa työskentelee vuosina 2021–2024 [Aalto Co-Educator -tiimi](#), joka tukee opettajia ja koulutusohjelmajohtajia integroidaan kestävyden kursseille, koulutusohjelmiin ja opetussuunnitelmiin.

Kestävyyssosaamiseen kuuluu Aalto-yliopistossa neljä osa-aluetta

1. kestävyystieto (yleiset ja alakohtaiset kestävyystiedot ja -taidot)
2. systeemiajattelu (taito analysoida kompleksisia ongelmia, niiden juursyitä ja viitekehyksiä)
3. ennakkointi (kyky muodostaa tulevaisuusvisioita, jotka vahvistavat kestävyttä)
4. arvot (kyky kartoittaa, määritellä ja reflektoida kestävyysarvoja).

Kestävyyismurros korkeakoulussa: case Taideyliopisto

Yksi Taideyliopiston strategian kuudesta kärkitavoitteesta on, että taide on osa ekologisen kestävyyskriisin ratkaisua. Taideyliopisto aikoo sisällyttää ekologisen kestävyiden teemojen ymmärryksen ja kestävät toimintatavat jatkossa nykyistä laajemmin monialaiseen opetukseen, tutkimukseen ja taiteelliseen toimintaan. Samalla tavoitteena on laskea yliopiston luonnonvarojen käyttö ja päästöt kestäväälle tasolle niin, että toiminta on suurimpien päästökategorioiden osalta hiilineutraalia vuoteen 2030 mennessä.

Taideyliopiston ympäristöohjelma koostuu kolmesta pääteemasta, joiden alle on muotoiltu 23 toimenpidettä. Jokaiselle toimenpiteelle on määritelty aikaväli, vastuutaho- tai yksikkö ja tavoitteet.

Toimenpiteet on jaettu kolmen teeman alle:

1. Opetus, tutkimus ja taiteellinen toiminta
2. Kestävä arki ja ympäristövaikutusten vähentäminen
3. Rakenteet ja johtaminen

Ympäristöohjelman tavoitteet ja toimenpiteet on määritelty vuoden 2022 aikana prosessissa, jossa jokainen taideyliopistolainen on halutessaan päässyt vaikuttamaan ohjelman sisältöön. Taideyliopistossa seurataan ympäristöohjelman toteutumista vuosittain osana toimintasuunnittelun prosessia. Ohjelman etenemisestä raportoidaan avoimesti ja sitä päivitetään tarvittaessa, kuitenkin seuraavan kerran viimeistään vuonna 2024.

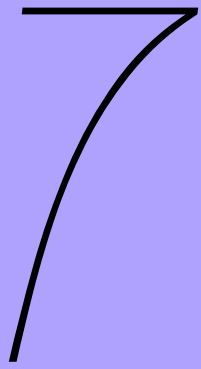
Ympäristöohjelman toimenpiteitä on alettu toteuttaa jo ohjelman laatimisvaiheessa ja heti sen julkaisun jälkeen. Syksyllä 2024 voimaan tulevissa opetussuunnitelmissa ekologinen kestävyys on kaikki opinnot läpileikkaava teema ja myös osana kaikille opiskelijoille pakollisia yleisopintoja. Taideyliopisto on mukana [Climate Universityn](#) toiminnassa sekä jatkossa mahdollisesti myös muiden kestävyysopintojen verkostojen toiminnassa.

Yliopiston ympäristövaikutusten vähentämiseksi Taideyliopistossa on tehty seuraavia toimenpiteitä:

- Kampuksilla on siirrytty kokonaan uusiutuvaan energiaan
- Tilojen keskilämpötilaa on vähennetty yhdellä asteella
- Musiikkitalon konserttisalien valaistusta on päivitetty energia-
tehokkaampaan LED-kalustoon

- Matkustusohjeisiin on tehty linjauksia, joilla pyritään vähentämään lentämistä (esim. lyhyiden lentojen lopettaminen)
- Hankintojen vastuullisuuskäytäntöjä on kehitetty paremmaksi
- Kokous- ja tapahtumatarjoiluissa on siirrytty kasvisruokaan ja WWF:n kalaoppaan vihreän listan kaloihin
- Kampusten jätehuoltoa on kehitetty.

Rakenteiden ja johtamisen alueella on suunniteltu uudet prosessit, joilla ympäristöohjelmaa ja ympäristötyötä johdetaan ja seurataan jatkossa osana yliopiston normaaleja prosesseja. Taideyliopistossa on lisäksi järjestetty valmennusta ekologisen kestävyuden huomioimisesta johtamisessa ja esihenkilötyössä kaikille johtoryhmille ja esihenkilöille.

Luovien alojen rahoitus, rahoittajat ja ekologinen kestävyys

Kulta ry:n Taloustutkimuksella teettämän tutkimuksen mukaan taiteen ja kulttuurin valtionrahoitus oli yhteensä 1,2 miljardia euroa vuonna 2019. Opetus- ja kulttuuriministeriö rahoitti kulttuuria 785 miljoonalla eurolla. Kuntien kulttuuriin kohdistamat toimintamenot ovat asiantuntija-arvion mukaan noin 900 miljoonaa euroa vuonna 2020. Yksityiset säätiöt tukivat taidetta ja kulttuuria yli 75 miljoonalla eurolla vuonna 2022.¹ Koko kulttuuriala työllistää suoraan 77 000 työntekijää ja välillisesti 46 000 työntekijää.²

Valtio rahoittaa taidetta ja kulttuuria pääosin opetus- ja kulttuuriministeriön ja sen alaisten virastojen, kuten Taiken ja Museoviraston kautta. Rahoitukseen osallistuu myös työ- ja elinkeinoministeriö Business Finlandin ja ELY-keskusten kautta. Kunnilla on tärkeä rooli myös kulttuurin rahoituksessa.

Lisäksi Ylellä on merkittävä rooli mm. AV-alan, musiikin ja tapahtumatuotannon tilaajana tai yhteistyökumppanina. Säätiöiden tuella on merkittävä rooli etenkin tietyillä luovilla aloilla, kuten musiikissa, esittävissä taiteissa, kuvataiteessa ja kirjallisuudessa. Lisäksi säätiöt tukivat museo- ja kulttuuriperintötyötä lähes 15 miljoonalla eurolla vuonna 2022. Säätiöt kartuttavat lisäksi taidekokoelmia, ylläpitävät luovien alojen residenssejä sekä toteuttavat omia taidehankkeita.

Suurimpia taiteen ja kulttuuria tukevia yksityisiä säätiöitä ovat Suomen Kulttuurirahasto, Koneen Säätiö ja Svenska Kulturfonden, joiden vaikutusmahdollisuus luovien alojen kestävyysmurroksen edistämiseen on merkittävä. Yksityisen puolen rahoittamiseen on hiljalleen nousemassa mukaan sijoitusrahastoja, kuten IPR.VC ja The Finnish Impact Film Fund (FIFF).

Suomalaisten rahoittajien lisäksi EU rahoittaa kulttuuria kulttuuri-ohjelmien ja rakennerahastojen kautta. EAKR ja ESR ovat olleet kulttuurirahoitukselle tärkeitä ohjelmia. Lipputulot ja tekijänoikeuspalkkiot muodostavat myös luovien alojen rahoituskentällä tärkeän osuuden.

Taide- ja kulttuurialan rahoittajien rooli luovien alojen kestävyystyössä

LuoTo-hankkeen järjestämissä kestävyystyöpajoissa toistui näkemys siitä, että alan rahoittajat ja tilaajat ovat keskeisessä asemassa alan vihreän siirtymän kannalta. Rahoitusinstrumenttien ohjaus ja tilaajien vaatimukset ohjaavat käytännön tekemisen raameja. Kenttä odottaa rahoittajilta ehtoja, kriteereitä ja rahoitusmalleja. Jotta alan kestävyys siirtymä saisi vauhtia, olisi ensiarvoisen tärkeää käynnistää kaikilla luovilla aloilla kentän ja rahoittajien tiivis vuoropuhelu liittyen ekologiseen kestävyYTEEN ja rahoitukseen.

Taidetta rahoittavilla toimijoilla on iso vastuu ja omat tärkeät keinonsa vaikuttaa vihreään siirtymään. Suuri osa rahoittajista on alkanut kehittää toimintamallejaan kestävämmäksi ottamalla käyttöön ympäristöjärjestelmän, kuten **Ekokompassi** tai WWF:n **Green Office**. Rahoittajien omien toimintamallien kehittäminen ekologisesti kestävämmäksi on ekososiaalisen sivistyksen mukaisten arvojen toteuttamista käytännössä ja voi parhaimmillaan myös edistää kestävien toimintamallien leviämistä alalla ja laajemmin yhteiskuntaan, kuten esimerkiksi hitaamman matkustamisen käytäntöjen kohdalla. On kuitenkin hyvä huomioida, että rahoittajien mittaluokaltaan

suurin ekologinen vaikuttavuus tulee jaetusta rahoituksesta, jonka kerrannaisvaikutukset kohdistuessaan luovien alojen kestävyysmurroksen edistämiseen voivat olla merkittäviä. Rahoituksen ohjaava vaikutus voi toteutua kahta kautta:

1 Säätiötuki lukuina 2022 - Säätiöt ja rahastot ([saatiotrahastot.fi](#))
2 Kulttuurialan kehitys 2010–2020 ja kulttuurialan vaikutus työllisyyteen ja julkiseen talouteen. ([kulttuurijataide.fi](#))

lisäämällä ekologiseen kestävyysliittymiä kriteereitä rahoitusehtoihin tai suuntaamalla rahoitusta ekologiseen kestävyysmurrokseen liittyviin hankkeisiin.

Hankerahoitus on merkittävä osa taiteen rahoituksesta. Hankkeita luotaessa, niitä arvioitaessa ja rahoitettaessa tulisi pyrkiä mahdollisimman kestäviin toimintamalleihin hankkeiden sisällä. Jotta tämä mahdollistuisi, tulisi niin hakijoille kuin vertaisarvioitsijoille tarjota tietoa ja koulutusta liittyen ekologiseen kestävyysliittymiin.

Mahdollisuuksien mukaan rahoittajien tulisi tukea kestävän toiminnan käytäntöjä, joilla on selkeä hiilijalanjälkeä pienentävä vaikutus, kuten vähäpäästöistä matkustamista maata pitkin. Apurahansaaajilta vaadittava ympäristövaikutusten mittaaminen ja raportointi olisi myös muotoiltava mahdollisimman selkeäksi ja helppokäyttöiseksi.

Nykyisiä rahoitusmalleja olisi myös hyvä tarkastella avoimesti. Edistävätkö ne luovien alojen kestävyysmurrosta, ovatko ne neutraaleja vai voivatko ne hidastaa tai vaikeuttaa sitä? Ekologisesta näkökulmasta haastavia rahoitusmalleja ovat esimerkiksi elokuva-alan aluerahastot ja tuotantokannustimet. Nämä rahoitukset saavat paljon hyvää aikaan edistäen alan tekijöiden, yritysten ja teosten kansainvälistymistä ja alueiden vetovoimaa ja niistä on tullut olennainen osa elokuva- tai sarjatuotannon rahoitusta. LuoTo-työpajoissa esiin nousseiden huomioiden mukaan rahoitusmallit kuitenkin ajavat tuotannon ja suuret tuotantoryhmät matkustamaan, joskus tarpeettomastikin. Tämänkaltaisten rahoitusmallien kriteereitä tulisi tarkastella kriittisesti. Pelisäännöistä olisi käytävä yhteistä, kansainvälistä keskustelua.

Ylen ja muiden tilaajien roolista

Tilaajat ovat yhdessä rahoittajien kanssa avainasemassa kulttuurisisältöjen vihreässä siirtymässä. Erityisesti julkisrahoitteiseen Yleisradioon kohdistuu paljon odotuksia asian suhteen. Yleisradiolla on lakiin kirjattu tehtävä tuottaa, luoda, kehittää ja säilyttää kotimaista kulttuuria, taidetta ja virikkeellistä viihdettä sekä tukea suomalaisen kulttuuriperinnön vaalimista. Kaikkia Yleisradion sisältöjä sitovat Journalistin ohjeet, Ylen ohjelmatoiminnan ja sisältöjen eettiset ohjeet³.

Ekologisen ohjeistuksen päivittäminen osaksi ohjelmasisältöjä olisi merkittävä askel koko kulttuurin vihreään siirtymään. Useat eurooppalaiset yleisradioyhtiöt ovat jo aloittaneet ekologisen kestävyysliittymisen. Osalla on tuotantotapojen lisäksi myös sisältöjen teemoja koskevia sitoumuksia. Esimerkiksi Iso-Britanniassa tehtiin BBC:n johdolla **Climate Content Pledge** vuonna 2021⁴.

Yleisradion lisäksi kaikkien muiden tilaaja-asemassa olevien olisi hyvä

käydä vertaiskeskustelua tilaamistaan tuotteista ja niiden ekologisesta kestävyysliittymästä. Yleisesti sitovia tilausehtoja kaivattaisiin Suomeenkin. Saksassa julkaistiin vuonna 2021 AV-alalle suunnattu **Ecological Standards for German Cinema, TV and Online/VOD productions**⁵.

³ Mitä Ylen kulttuuritehtävä tarkoittaa? (yle.fi)

⁴ Sally Mills. The Climate Content Pledge - One Year On. BBC Studios.

⁵ Ecological Standards for German Cinema, TV, and Online/VoD Productions. 2023.

TKI-rahoitus luovien alojen vihreään siirtymään

Luovien alojen vihreän siirtymän tutkimukseen, kehitykseen ja innovaatioihin kaivataan lisärahoitusta. Ekologisten toimintatapojen ja tutkimuksen rahoituksen lisääminen hyödyttäisi kaikkia aloja. TKI-toimintaa tulisi systemaattisesti nostaa ja tukea luovilla aloilla. Uusien teknologioiden ennakkoluuloton hyödyntäminen vauhdittaisi luovien alojen innovaatioita.

Kestävyyden rahoitus perinteisten taiteen ja kulttuurin rahoituskanavien ulkopuolelta

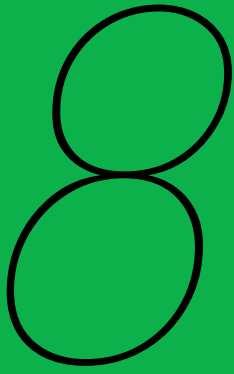
Kaikki luovat alat hyötyisivät kattavien osaamiskartoitusten toteuttamisesta, joilla voitaisiin mitata alojen toimijoiden ympäristöosaamista. Näiden kartoitusten pohjalta aloille tulisi luoda täydennyskoulutusta, joka rahoitettaisiin jo olemassa olevista elinikäisen oppimisen rahoituslähteistä. Koulutus tulisi olla kattavaa ja mielellään sertifioivaa. Ympäristöosaamisen lisääminen kaikissa luovien alojen ammattiryhmissä edistäisi merkittävästi kestävyysmuutosta.

Kaikkien luovien alojen osalta on tarve luoda kestävyysalalle standardeja, mittareita ja niiden seuranta. Osalla aloista tällaisia on jo käytössä, mutta käyttö ei ole kattavaa. Yhteismitallisen datan saaminen alan lähtötilanteesta on yksi perusedellytys vihreän siirtymän edistämiseksi. Mittarien ja standardien kehitystyö ei ole luovien alojen ammattilaisten ydinosaamista, siksi yhteistyö kestävyysalan ammattilaisten kanssa mittarien ja standardien luomiseksi on suositeltavaa.

Luovien alojen tulisi tiivistää suhdettaan myös muihin rahoittajiin ja muihin aloihin. Luovat alat voivat toimia testialustana uusille kestäville toimintamalleille ja innovaatioille. Luovien alojen päästölähteistä esimerkiksi yleisön liikkuminen on merkittävä kaikilla aloilla, joiden toimintaan liittyy suuria yleisöläisiä. Erilaisia kokeiluja ja malleja tulisi tutkia julkisen liikenteen ja kulttuurialojen yhteistyönä. Julkisen liikenteen lippu yhdistettynä kulttuurilippuun on ollut kokeilussa Turussa, Tampereella ja Lahdessa, mutta käyttäjiä on toistaiseksi vähän. Valtion tukea kaivattaisiin myös julkisen liikenteen ja lippuyhteistyön kehittämiseen toimivammaksi.

Suosituksia luovien alojen rahoittajille

- Ota vastuuta luovien alojen kestävyys siirtymästä
- Tarjoa rahoitusta kestävyys siirtymän toteuttamiseen: esimerkiksi kohdennettuja rahoituksia temaattisiin hakuihin, tietty rahoitusosuus jyvitettyinä uusien toimintatapojen käyttöönottoon
- Tarjoa tarvittaessa koulutusta esim. rahoitushakemusten arvioitsijoille kestävyyskysymyksistä tai käytä alan asiantuntijoita arvioinnin tukena
- Järjestetään tietoisuuden lisäämistä yleisistä kestävyys siirtymän rahoitusmahdollisuuksista, mukaan lukien EU-rahoitus. Taiteen ja kulttuurin kentän kestävyystyöhön kaivattaisiin juuri uusia rahoituslähteitä, jotta rahat eivät olisi pois niukasta perusrahoituksesta.
- Aseta rahoitettaville toimijoille ilmasto- ja monimuotoisuus kriteerejä ja tarjoa hakijoille tietoa sekä valituille hankkeille työkaluja ilmasto- ja monimuotoisuusosaamisen vahvistamiseen
- Ota kestävyys kriteerit käyttöön jo hakuvaiheessa osaksi arviointi kriteereitä. Jätä ekologisesti kestävämmät toimintamallit rahoituksen ulkopuolelle
- Anna hankkeille sitovia kestävyystavoitteita joko haku- tai myöntövaiheessa. Seuraa kestävyys kriteerien toteutumista raportointivaiheessa.
- Pidempien teossarjojen yhteydessä tulisi tukea myös kestävien käytäntöjen luomista
- Mikäli hanke ja sen saama rahoitus on kokoluokaltaan suuri, vadi johdonmukaisesti enemmän kestävyys kriteerien ja ekologisten toimintamallien osalta.
- Järjestä koulutusta rahoitushakujen arvioijille, jotta taiteen asiantuntijat pystyvät arvioimaan myös hakemusten kestävyys kriteereitä. Vaihtoehtoisesti käytä hakemusten arvioinnissa ekologisen kestävyys asiantuntijoita.
- Älä tue pelkästään uuden tekemistä. Luovilla aloilla kestävä toiminta voi olla myös uusintaesityksiä, uudelleen käyttöä ja versiointia.
- Älä mittaa pelkästään tehokkuutta ja uuden tuottamista, hitaalle teke miselle tulee olla paikkansa taiteen ja kulttuurin alalla.
- Tue myös teosten ylläpitoa ja elinkaaren pidennystä
- Tue rohkeasti moninaisia ekologisen kestävyys hankkeita unohtamatta uusia teknologioita. Erilaiset digitaaliset innovaatiot voivat tarjota läpimurtoja kestävyys siirtymään.
- Kerää rahoitetuista tuotannoista kertynyt kestävyys osaaminen ja jaa tietoa siitä omassa viestinnässäsi.
- Verkota rahoittamiasi hankkeita ja mahdollista yhteistyötä kestävyys sasioissa
- Tiedota aktiivisesti rahoittamiasi ekologista kestävyys murrosta edistävistä hankkeista ja niiden kestävästä toimintamalleista.

Alakohtaiset tilannekuvat ja ratkaisu- malleja

8.1 Arkkitehtuuri

Rakentamisen osuus raaka-aineiden kulutuksesta on noin 50 % ja valtaosa rakentamisessa käytetyistä raaka-aineista on uusiutumattomia. Rakennusten osuus energiankulutuksesta on noin 40 % ja rakennusten ja rakentamisen kuluttama energia aiheuttaa yli kolmanneksen Suomen kasvihuonekaasupäästöistä.

Merkittävimmät päätökset elinkaaren aikaisista ympäristövaikutuksista tehdään jo suunnitteluvaiheessa eli arkkitehtuurilla on voimakas kädenjälki jälkikäyttäjien päästöjen näkökulmasta. Lisäksi sisustusarkkitehdeillä on yhteistä rajapintaa useisiin muihin luoviin aloihin, joissa ollaan tekemisissä tilojen käytön suunnittelun ja esimerkiksi rekvisiitan kanssa.

Suomessa on 2020-luvun alussa noin 320 arkkitehtitoimistoa sekä lukuisia arkkitehtipalveluita tarjoavia toiminimiä. Alan yritykset ovat pääosin pieniä: yli 50 henkeä työllistäviä arkkitehtitoimistoja tai monialaisia suunnittelu- toimistoja on Suomessa vain parikymmentä. Liiketoiminnan kasvu on ollut vahvaa kaikilla arkkitehtuurin sektoreilla, ja kokonaisuudessaan suomalaisen arkkitehtuurimarkkinan arvo on 2020-luvun taitteessa 250–300 miljoonaa euroa.¹

Arkkitehtuuri yhdistää taiteen ja tekniikan maailmaa ja suunnittelussa tulee huomioida monia eri näkökulmia. Huomioiden luovien alojen tulokulma, tarkastelua tässä osiossa on pyritty fokusoimaan arkkitehtuurissa suunnitteluun ja luovaan toimintaan laajemman alueidenkäytön ja rakentamisen sijaan.

Luovilla aloilla on historiallinen vaikutusmahdollisuus elämäntapojen muuttamiseen ja sopeuttamiseen planetaarisen kantokyvyn rajoihin. Rakennetun ympäristön suunnittelijoilla on tärkeä rooli yhteiskunnan toimintakyvyn muokkaajina, sillä vaikka kaupungit kattavat alle 2 % maapallon pinta-alasta, ne tuottavat yli 70 % kasvihuonekaasupäästöistä. Olennaista on myös pohtia, millaista arkkitehtuuria tarvitaan geopolittisen kilpailun ja ilmastomuutoksen aiheuttamien ympäristömuutosten, kuten merenpinnan nousun ja sään ääri-ilmiöiden, varalta.

Poiketen monista muista luovista aloista, arkkitehtuuri on ala, johon kytkeytyy hyvin paljon rakentamisen ekologisuuteen liittyvää sääntelyä niin EU- kuin kansallisella tasolla. Alaa ohjaa kotimaassa **Kohti kestävä arkkitehtuuria – Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035 Apoli**². Ohjelma näyttää suuntaa alan kehitystyölle kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti, jakaen kestävyiden neljään ulottuvuuteen, mukaan lukien kulttuurinen kestävyys. Ohjelma asettaa vision vuodelle 2035 rakennussuunnittelun ekologisen kestävyiden edistämisen, ilmasto- ja biodiversiteettitietoisien maankäytön, kiertotalouden ja vähähiilisuuden sekä tilojen ja rakennusten monipuolisemman käytön näkökulmista. Lisäksi Rakennusteollisuus RT on laatinut **Vähähiilinen rakennusteollisuus 2035**-tiekartan, jonka tavoitteena on tukea päästöjen tehokasta vähentämistä. Ohjelmassa on huomioitu myös kehittämisen, oppimisen ja tutkimuksen rooli. Alan toimintaan vaikuttaa myös maankäyttö- ja rakennuslaki, jonka uudistus- työ on käynnissä.

¹ https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163757/VN_2022_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
² <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163757>
³ Seppo Törmä, Yliopettaja/Rakentamisen digitalisaation teemavastaava, Metropolia Ammattikorkeakoulu (puheenvuoro 6.10.2023)

Luovista aloista arkkitehtuurin alalla on todennäköisintä, että päästö- laskenta tulee lain velvoittamaksi lähitulevaisuudessa. Uusi rakentamislaki vaatii muiden toimien ohella, että kaikista rakennuksista tuotetaan ilmastaselvitys, joka sisältää hiilijalanjälkilaskennan.

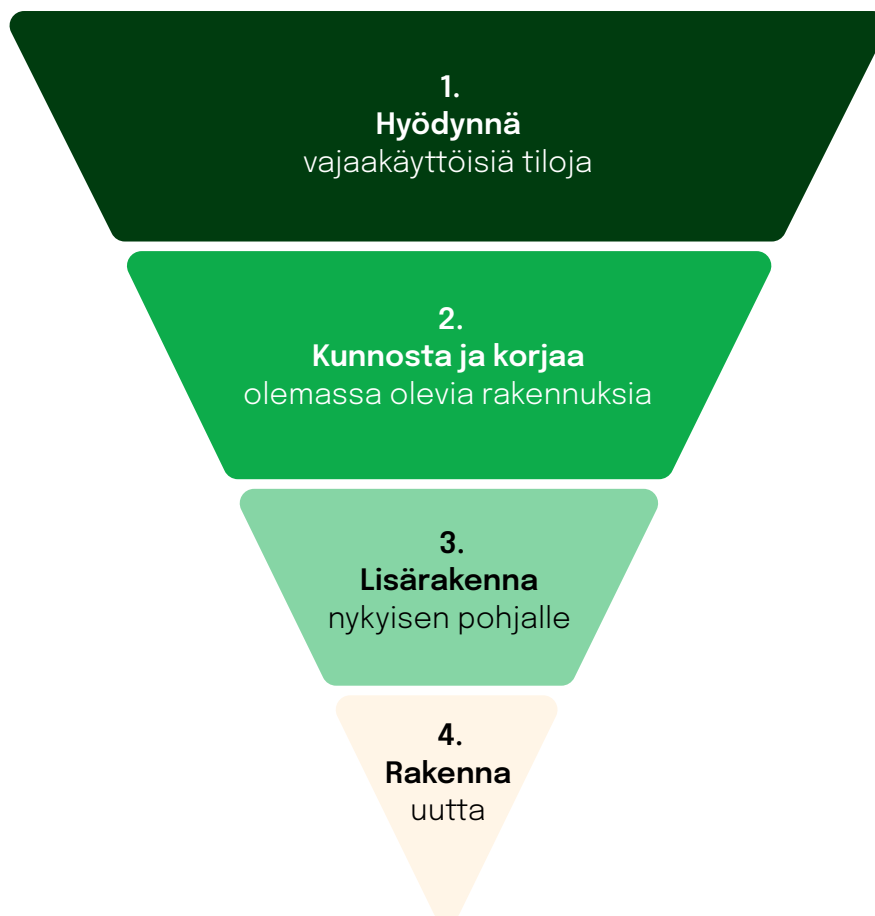
Laki tulee voimaan 1.1.2025.³

Suomen arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2022–2035 Apoli esittelee myös uuden, arkkitehtonisen kestävyys käsitteen, joka perustuu kulttuuri- seen kestävyteen ja tukee ekologista, taloudellista ja sosiaalista kestä- vyyttä. Käsite ilmenee korkealaatuisessa rakennuskulttuurissa, joka sisäl- tää sekä olemassa olevat rakennukset että muut kulttuuriperinnön osat. Arkkitehtoninen kestävyys tarkoittaa laatua, joka on pitkäikäistä, esteettistä ja toiminnallista. Kokonaistavoitteena on pienentää rakentamisen jalan- jälkeä ja kasvattaa arkkitehtuurin kädenjälkeä. Arkkitehtoninen kestävyys on askel kohti kestävämpää tulevaisuutta.

Keskeistä on, että olemassa olevaa rakennuskantaa tulee hyödyntää esteettisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla. Haasteena on varmistaa olemassa olevan rakennuskannan tehokas käyttö ja ylläpito, materiaalien ja energian kulutuksen vähentäminen sekä rakennusosien uudelleenkäyttö.

Ensisijainen lähestymistapa kestävään suunnitteluun tulisi olla:

1. Hyödynnetään ensisijaisesti tyhjät ja vuorokäyttöön sopivat tilat.
2. Korjataan olemassa olevat rakennukset.
3. Laajennetaan vanhoja rakennuksia.
4. Rakennetaan uutta vasta viimeisenä vaihtoehtona.

Resurssitehokkaan rakentamisen hierarkia.
Alkuperäinen periaate Matti Kuittinen, Aalto-yliopisto.

Arkkitehdit aktiivisina toimijoina kestävyysmurroksen edistämisessä

Alan toimijat ovat olleet aktiivisesti luomassa keskustelua ekologisuudesta. Suomen Arkkitehtiliitto SAFA on julkaissut **Kohti kestävää rakennettua ympäristöä** –linjapaperin⁴. Linjapaperissa todetaan, että arkkitehtuurin alalla tulee huomioida rakentamisen vähähiilisyys, energiatehokkuus, luonnonvarojen kestävä käyttö ja ilmastonmuutoksen hillintä. Myös kansainvälisesti alalla on nostettu esiin ilmastonmuutoksen ja tulevaisuuden tuomat vaikutukset arkkitehdin rooliin ja peräänkuulutettu uusia ajattelutapoja.⁵

Alalla järjestetään vakiintuneesti arkkitehtuurikilpailuja, joista EKO-SAFA on tehnyt ohjeistuksen. Rakennustietosäätiö kehittää **Toimiva talo** –kriteeristöä, jossa on huomioitu myös ylläpitoon ja huollettavuuteen liittyvät ekologisuuden näkökulmat. Sisustusarkkitehdit SIO ry:n toiminnan tavoitteena on edistää mm. kestävä kehityksen arvoja, mukaan lukien vastuullinen kuluttaminen. SIO:n järjestämissä työpajoissa vaikuttavimmiksi toimiksi määriteltiin kierrätys, uusien kestävien tuotteiden suunnittelu ja käyttö sekä tietopohjan vahvistaminen niistä, hiilijalan- ja kädenjäljen ohjaaminen tilamuutoshankkeissa ja kiertotalouden mukainen suunnittelu.

Arkkitehtuurin ja muiden luovien alojen yhteistoiminnan mahdollisuuksista

Luovien alojen päästöjen näkökulmasta rakennusten päästöt, etenkin energiaratkaisut ja rakennusten saavutettavuus ilmastoystävällisin liikkumistavoin: joukkoliikenteellä, pyöräillen tai kävellen, ovat merkittäviä. Sen vuoksi ne ratkaisut, jotka tehdään rakennusten osalta suunnitteluvaiheessa, vaikuttavat merkittäväällä tavalla myös muiden luovien alojen päästöihin. Osaan rakennuksia koskevista asioista vaikutetaan arkkitehtuurin voimin, tästä esimerkkinä energiavaihtoehdot, jotka suunnitteluvaiheessa valitaan käytettäväksi. Lisäksi rakennusten käyttäjien toiminnan ekologisuuteen vaikuttaa osaltaan suunnitteluvaiheessa tehtyjen materiaalityönteiden ekologisuus ja korjattavuus.

Sisustusarkkitehtuuri luo uusia kiertotalousmallin mukaisia kalusteita, joita on mahdollista hyödyntää laajasti luovien alojen erilaisissa toimitiloissa, mukaan lukien tavalliset toimistotilat. Lisäksi sisustusarkkitehtien työllä on yhtymäkohtia muiden luovien alojen kanssa, esimerkiksi lavasteiden tuottamisen ja tilojen käytön suunnittelun suhteen. Tiedonvaihto ja yhteinen oppiminen sekä materiaalien yhteiskäytön kehittäminen luovien alojen välillä voisi olla hedelmällistä.

Samanaikaisesti kun käsitellään arkkitehtuuria nimenomaisesti luovan alan luonteen näkökulmasta, tarkentuu arkkitehtuurin luovassa roolissa

myönteiset vaikutukset ympäristöön tai esimerkiksi ihmisten päivittäiseen käyttäytymiseen. Arkkitehtuurin ohjaavan roolin kirkastuminen edellyttää mm. koulutusta ja alan sisäisen ajattelun murrosta.

⁴ safan_ilmasto_linjapaperi_2704.pdf
⁵ <https://www.safa.fi/arkkitehtiutiset/arkkitehdit-kokoontuivat-koopenhaminassa-keskusteluissa-korostui-muutos-joka-vaistamatta-koos-kuin-arkkitehdin-roolia/>

Ratkaisun avaimet

Vähähiilisyys

- Energiankulutuksen tarpeen minimointi, ml. tilojen koko
- Hiilijalanjäljen minimointi valmistuksen, rakentamisen, käytön ja purun aikana
- Hiilikädenjäljen maksimointi hiilivarastojen ja rakennustuotteiden uudelleenkäytön sekä uusiutuvan energiantuotannon kautta
- Uusiutuvien energiamuotojen hyödyntäminen ja kekseliäs käyttö: esimerkiksi aurinkopaneelien rakentaminen pyöräparkin ylle

Kiertotalous

- Tilaratkaisujen joustavuuden ja tilojen monikäyttöisyyden edistäminen, esimerkiksi eri tilankäyttäjät päivisin ja öisin
- Kiertotaloutta edistävien ratkaisujen suosiminen (rakennusosien ja -materiaalien kestävyys, korjattavuus, kierrätys, uusiokäyttö)

Luonnon monimuotoisuus, kulttuuriperintö ja kulttuuriympäristö

- Rakennettujen alueiden valinta luontoarvot huomioiden (avokalliot, metsänpohja, tulva-alueet)
- Luonnon monimuotoisuuden edistäminen (viherkatot, sisäpihojen ratkaisut, huleveden hyödyntäminen) ja viherverkoston ylläpitäminen
- Rakennus- ja kulttuuriperinnön vaaliminen ja korjaaminen sekä kulttuurimaiseman ja arkeologisten arvojen yhteensovittaminen lainsäädäntö huomioiden

Suunnittelun rooli ekologisen käyttäytymisen tukemisessa

- Kestävän liikkumisen edistäminen (esimerkiksi laajat, turvalliset, esteettiset pyöräparkit, talvella lumeen ja jäähän liittyvät asiat, jotka vaikuttavat esimerkiksi liukkauteen ja auraukseen, hulevedet)
- Kulutuskäyttäytymisen muutos: arkkitehteillä merkittävä rooli suunnitteleamalla tiloja ja ympäristöjä, jotka kannustavat kestävämpään kulutuskäyttäytymiseen.

Yhteistyö

- Lisätään arkkitehtien, rakentajien ja rakennuttajien välillä keskustelua kestävästä kehityksestä, mukaan lukien kiertotalous, päästöt ja luonnon monimuotoisuuden edistäminen, mutta myös käyttäjiä ohjaava rooli
- Lisätään kaavoittajien ja arkkitehtien välistä keskustelua esimerkiksi luonnon monimuotoisuutta tukevan vihersuunnittelun korostamisesta ja luodaan konkreettiset tavoitteet
- Ideoidaan yhdessä nykyisen rakennuskannan tehokkaampaa käyttöä, kunnossapitoa ja korjaamista rakennusten omistajien ja yhteisöjen kanssa. Lisätään vuorovaikutusta eri luovien alojen tilojen käyttäjien ja arkkitehtien kanssa tilojen muunneltavuudesta ja käyttöasteen nostamisesta.

- Lisätään vuorovaikutusta, tiedonvaihtoa ja yhteistyötä materiaalien käytön suhteen sisustusarkkitehtialan ja esimerkiksi esittävien taiteiden toimijoiden (lavastus yms.) välillä sekä luovien alojen eri toimintojen sisustuksen osalta
- Luovien alojen toimijat voisivat järjestää ekologisia suunnittelukilpailuja uusien tilojen suunnitteluvaiheessa
- Esteettömyys: esteettömyyden suunnittelussa luovat ratkaisut voivat varmistaa, että rakennukset ovat toimivia ja houkuttelevia kaikille käyttäjille, mukaan lukien ikääntyvät käyttäjät.

Koulutus: ennakoluulojen tilalle radikaalia luovaa ajattelua

- Apolin tavoitteiden mukaisesti luovuuden, tiedon ja vastuullisuuden merkitystä arkkitehtikoulutuksessa tulisi korostaa: miten ekologisia kysymyksiä ratkaistaan? Miten vanha rakennus uudistetaan tai miten uusi rakennus vastaa kestävyysvaatimuksiin?
- Kestävä suunnittelu ja rakentaminen nostetaan koulutuksen läpäiseväksi periaatteeksi käyttäen hyväksi uusinta tutkimustietoa
- Opetellaan ratkomaan tilatarpeita ilman rakentamista
- Opetellaan ajattelemaan rakennuksia useista eri käyttömahdollisuuksista käsin: jatkossa on yhä enemmän rakennuksia, jotka toimivat päiväaikaan esimerkiksi toimistoina ja ilta-aikaan toisessa käyttötarkoituksessa, kuten hotelleina tai kerhohuoneina
- Opetellaan ohjaamaan aktiivisesti rakennusten käyttäjiä kestävämpien valintojen suuntaan: energiankäyttö, viilentäminen
- Vaikutetaan rakentamista ohjaaviin määräyksiin sekä kansallisella että EU-tasolla niin, että ne kannustavat ja mahdollistavat rakennusosien ja -materiaalien tehokkaamman kierrättämisen.
- Päästään yli ennakoluuloista: kierrätysmateriaaleihin perehdytään koulutuksen aikana ja järjestetään täydennyskoulutusta
- Vahvistetaan materiaalien purkuun ja uusiokäyttöön liittyvää opetusta
- Tuotetaan täydennyskoulutusta arkkitehtien erikoistumiseen ekologisesti kestävään suunnitteluun. Välivaiheessa tarvitaan alan pioneereja toimimaan edelläkävijöinä, mutta vähitellen kaikkien arkkitehtien pitäisi siirtyä kestävään suunnitteluun.

8.2 Audiovisuaalinen ala

Suomalaisen AV-sektorin liikevaihto oli 1,6 miljardia euroa vuonna 2022. Yrityksiä alalla oli yli 2000. Yhteensä ala työllisti 9300 henkilöä.¹

Elokuvateattereita Suomessa on 183. Elokuvateatterikäyntejä oli vuonna 2022 yhteensä 5,8 miljoonaa ja ne tuottivat lipputulot 72,3 miljoonaa. Vuonna 2022 ensi-iltoja oli yhteensä 217 kappaletta, joista kotimaisia pitkien elokuvien ensi-iltoja oli 58.²

Radio- ja TV- ala työllisti Medialiiton mukaan 741 ihmistä vuonna 2021. Medialiiton mukaan TV-alan markkina-arvo vuonna 2021 oli Suomessa 1,2 miljardia. TV tavoitti vuonna 2018 suomalaisista 15-69-vuotiaista päivittäin 77%.³

Lähtötaso

Vuonna 2020 Suomen elokuvasäätiön ekokyselyssä tuotantoyhtiöille noin puolella vastaajista oli käytössään ympäristöstrategia ja lähes 90 % tuotantoyhtiöissä näki ympäristövastuun olevan yksi yrityksen arvoista. Suurimmiksi haasteiksi tuotantoyhtiöille suunnatussa kyselyssä nähtiin kiire ja alan yleinen resurssipula. LUT-yliopiston Laura Ridell puolestaan haastatteli 7 tuotantoyhtiötä vuonna 2023 pro gradu -työssään ja päätyi pitämään suomalaisten fiktioelokuvien kestävyys nykytilaa heikolla tasolla. Ridellin tekemissä tuotantoyhtiöiden haastatteluissa kävi muun muassa ilmi, että yhtiöissä oltiin tietoisia kestävästä toimintatavoista, mutta usein kestävät toimintamallit eivät siirtyneet käytäntöön.

Audiovisual Producers Finland - APFI ry on julkaissut vuodelta 2022 hieman tarkempia tietoja suomalaisten tuotantojen hiilidioksidipäästöistä. Tiedot pohjautuvat **Albert**-järjestelmää pilottivaiheessa käyttäneisiin tuotantoihin ja niihin, jotka ottivat järjestelmän käyttöön, kun työkalut avattiin vapaasti kaikkien suomalaisten tuotantoyhtiöiden käyttöön kesäkuussa 2022. Laskelmissa mukana oli 23 TV-tuotantoa, mutta ei yhtään elokuva-tuotantoa. Valtaosa mukana olleiden tuotantojen hiilidioksidipäästöistä, eli 77,5 %, syntyi logistiikasta. Seuraavina päästökategorioina olivat tilat, joissa ei kuvata, 14 %, ja materiaalihankinnat, 7 %. Lisäksi päästöjä tuli majoituksesta 0,6 %, jälkituotannosta 0,2 % ja jätteistä 0,1 %. Suomalaisten tuotantojen todettiin olleen vastuullisia energiankuluttajia, sillä noin puolet tuotantojen tarvitsemasta energiasta oli uusiutuvaa. Tuotannoissa syötiin liki 10 000 lämmintä ateriaa, joista yli puolet oli kasvisruokaa. Lippulaivat tuotannoksi mainittiin Endemol Shine Finlandin tuottama Dance Brothers, joka vähensi hiilijalanjälkeään 80 % ja sai ainoana varsinaisen ympäristösertifikaatin⁴.

On huomattava, että Albert-laskentamalli keskittyy vain ja ainoastaan tuotantovaiheeseen ja jättää kokonaan huomioimatta elokuva- tai TV-tuotannon kulutuksen eli tuotteen kulutuksesta syntyvät päästöt. Suurin osa LuoTo-prosessiin osallistuneista luovista aloista arvioi, että ylivoimaisesti suurimmat päästöt syntyvät juuri tuotteen kulutuksesta ja loppukäytäjästä. Kansainvälisesti asiaa on tutkittu, mutta tutkimus on harvoin ollut riippumatonta. Kansainvälisen energiajärjestön julkaisemassa kommentaarissa suoratoiston hiilijalanjälki arvioidaan kohtuulliseksi.⁵

¹ Luovien alojen tilannekuva 2023

<https://mediabank.businessfinland.fi/l/FPSW2HdQQz9p/f/h7Lk>

² SES vuositilasto 2022 <https://www.ses.fi/wp-content/uploads/2023/05/SES-Elokuvavuosi-FactsFigures-2022.pdf>

³ <https://www.medialiitto.fi/toimialatieto/tilastot/>

⁴ <https://apfi.fi/ajankohtaista/suomen-ensimmäiset-tilastot-kotimaisten-audiovisuaalisten-tuotantojen-ymparistovaikutuksista-julki/>

⁵ <https://www.iea.org/commentaries/the-carbon-footprint-of-streaming-video-fact-checking-the-headlines>

Alan tavoitteet

Suomen AV-ala on asettanut itselleen erittäin kunniahimoiset tavoitteet ekologiseen kestävyysliittymään osana AV-alan kasvusopimusta (työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2023:33). Tavoitteeksi on asetettu, että **Suomi on maailman vastuullisin AV-tuotantomaa** niin ekologisen, sosiaalisen kuin taloudellisen kestävyysalueella. Toimialan **koko arvoverkon yritysten tavoitteena on olla hiilineutraaleja vuoteen 2030 mennessä**. Kasvusopimus perää yritysvastuun suunnitelmallisuutta, toimintasuunnitelmien kirjaamista, vastuullisuuden johtamista ja jalkauttamista henkilöstölle sekä vastuullisuuden toteutumisen mittaamista. Näin vastuullisuudesta voi tulla kilpailuetu. Tavoitteena on, että kaikki AV-alalla toimivat vastuullisesti yhdessä määriteltujen tavoitteiden ja pelisääntöjen mukaisesti. Kaikissa Suomessa tuotetuissa AV-sisällöissä tulisi olla käytössä hiilijalanjälkilaskuri ja tuotannot voivat saada ympäristösertifioinnin.⁶

AV-alan kasvusopimus linjaa ekologisen yritysvastuun olevan yritystoiminnan ympäristövaikutusten minimoimista, jota voi toteuttaa esimerkiksi suosimalla ekologisesti kestäviä toimintatapoja ja materiaaleja tai kehittämällä kestäviä tuotantoprosesseja. AV-alan kasvusopimuksessa säädetään, että tulevaisuudessa yritykset raportoivat vuosittain yhteiskuntavastuun toteutumisesta. Raportointiin on olemassa useita erilaisia mittareita ja indikaattoreita.

Siinä missä ala on kasvusopimuksen myötä yhtenäinen ja yhdessä asetetut tavoitteet ovat ekologisen kestävyysliittymään korkeimmalla mahdollisella tasolla, on ensimmäisten tilastojen ja tutkimusten valossa lähtötilanteesta tavoitteisiin valtava matka kuljettavana.

Alan ekologisen kestävyysliittymän hankkeet

Tällä hetkellä AV-alan kestävyysasiat on keskitetty lähes kokonaan APFin suurhankkeeseen⁷, joka keskittyy Albert-ympäristöjärjestelmään⁸ ja tuotantojen hiilijalanjäljen mittaamiseen.

2019 julkaistussa Kaika Astikaisen ja Anne Puolanteen **Ekosetti**-oppaassa on kerätty käytännön ohjeita kestävä audiovisuaalisen tuotannon järjestämiseksi⁹. Oppaassa todetaan, että Suomen audiovisuaalisella alalla rajalliset budjetit ohjaavat säästeliääseen toimintaan ja tuotannot toteutetaan laajalti lainaten, vuokraten ja alihankintana. Oppaassa on ohjeita esimerkiksi jätehuoltoon, energiankäyttöön, kuvauslokaatioihin, majoitukseen, tekniikkaan, lavastukseen, puvustukseen, maskeeraukseen, cateringiin ja jälkituotantoon liittyen.

Ekologiset elokuvateatterit, opas ekologisesti kestävämpien elokuvateattereiden toimintaan, neuvoa puolestaan elokuvateatterin tekniikkaan ja saavutettavuuteen liittyen¹⁰.

Digitaaliset ratkaisut tulevat jatkossa olemaan myös AV-alalla avainasemassa alan kulkiessa kohti hiilineutraaliutta. Yksi kehitteillä olevista palveluista on Osuuskunta Sankariliigan **SharEco**, joka on digitaalinen palvelualusta

⁶ AV-alan kasvusopimus, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 2023:33
⁷ <https://apfi.fi/kestavan-kehityksen-strategia/>

⁸ <https://wearealbert.org>
⁹ <https://ekosetti.fi>

¹⁰ https://issuu.com/ladymov/docs/ekologiset_elokuvateatterit

AV-alan ja esittävien taiteiden tuotannoille ja tekijöille. Palvelun tavoitteena on tarjota näiden alojen tekijöille toimivampia digitaalisia työvälineitä ja kehittää koko toimintaympäristöä sekä vähentää syntyvän jätteen määrää ja lisätä kierrätystä.

Alalla ei ole toteutettu kattavaa ekologiseen kestävyysliittävää osaamiskartoitusta. Kompetensseihin keskittyviä hankkeita on ollut muutenkin vielä valitettavan vähän. APFI järjestää ilmaisia Albert-ympäristökoulutuksia suomeksi ja englanniksi. Kaksituntinen verkkokoulutus on avoinna kaikille. **EcoLab Helsinki** oli muutaman päivän pituinen koulutus, jossa tutustuttiin ekokoordinaattoreiden toimenkuvaan ja pyrittiin kehittämään sertifioivaa koulutusta ekokoordinaattoreiden työhön yhdessä EarthAngel-yrityksen kanssa. Suomen elokuvasäätiö tukee syksyllä 2023 suomalaisia osallistujia yhteispohjoismaiseen ekokoordinaattorien kouluttajia kouluttavaan ohjelmaan¹¹.

Konkreettisia toimenpiteitä on siis tehty enimmäkseen tuotantoyhtiöiden ja tuotantojen kestäväyttämiseksi. LuoTo-työpajoissa ja toimenpide-ehdotuksissa näkyi, että muutkin ammattiryhmät haluavat mukaan AV-alan ekologiseen kestäväyttämiseen. Erityisesti toivottiin keskustelun jatkamista omissa viiteryhmissä, työkaluja ja tukea niille, jotka eivät ole Albert-ympäristöjärjestelmän piirissä. Albert-järjestelmä tulisi avata esimerkiksi alan oppilaitoksille välittömästi, jotta tulevat sukupolvet saadaan jo koulussa tutustutettua alan ympäristötyöhön.

Toimenpide-ehdotuksia

- Kasvusopimus asettaa alalle kovimmat mahdolliset tavoitteet. Yksityiskohtainen suunnitelma toimenpiteiden saavuttamiseksi on tärkeä hahmottaa.
- Kasvusopimuksessa vaaditaan kaikkien tuotantojen hiilijalanjäljen mittaamista. Mittausten pariin tulisi saattaa elokuva-ala kokonaan ja suurin osa TV-alasta.
- Alan selvityksissä on käynyt ilmi, että tuotantoyhtiöt osaisivat toimia kestävämmän, mutta eivät tällä hetkellä tee niin. Esteet poistettava esimerkiksi paremmalla resurssoinnilla.
- Toteutettava laaja osaamiskartoitus AV-alalla kompetenssien selvittämiseksi ja osaamisvajeiden tunnistamiseksi
- Tarjottava AV-alan eri toimijoille keskustelujen jatkamista asioista omissa viiteryhmissä
- Digitaalisten työkalujen kehittäminen kaikille alan toimijoille, ei ainoastaan tuottajille
- Albert-järjestelmän avaaminen muille käyttäjäryhmille, esimerkiksi alan oppilaitoksille

¹¹ <https://www.ses.fi/ajankohtaista/hae-yhteispohjoismaiseen-av-tuotantojen-ekokoordinaattorikoulutukseen/>

Tuotanto

Audiovisuaalisen alan tuottajien edunvalvontajärjestön APFI on kehittänyt kestävän kehityksen strategiaa kotimaiselle audiovisuaaliselle alalle. Strategia rakentuu kestävän kehityksen globaalin **Agenda2030**-toimintaohjelman ympärille. Kestävän kehityksen strategiassa on mukana laajasti audiovisuaalisen alan järjestöjä ja toimijoita. APFI on tuonut Suomen tuotantoyhtiöille käyttöön Albert-ympäristöjärjestelmän, johon kuuluu muun muassa tuotantojen hiilijalanjälkilaskuri. Suomessa järjestelmä on hankittu kaikkien ammattimaisten tuotantojen käyttöön ja kaikenkokoisille tuotantoyhtiöille ja tuotannoille. Järjestelmä on tällä hetkellä Suomessa tuotantoyhtiöille ilmainen.

Tuotannoissa kaikki lähtee rahoituksesta. Nykyiset rahoitusmallit kannustavat paitsi kansainvälisyyteen myös täysin turhiin päästöihin. Ala tarvitsee yhteistä, kansainvälistä rahoitusmallien uudelleenarviointia ja mahdollista hallittua purkua. Erilaiset insentiivit ja paikalliset rahoitukset ajavat tuotantoja matkustamaan ympäri maailmaa usein turhaankin. Norjan yleisradioyhtiö NRK:n Ivar Kohn nosti rahoitusmallien kestäväöittämisen pöydälle vuonna 2022¹². Tähän tulisi AV-alan tarttua rohkeasti tarttua, mikäli päästöjä halutaan pienentää. APFI:n laskelmissa tuotantojen liikkuminen aiheutti 77,5 % päästöistä. Lentomatkustus oli suurin hiilidioksidipäästöjen lähde, vaikka ainoastaan kuudessa mitatusta 23:sta tuotannosta matkustettiin lentokoneella.

Tilaaajat ovat myös tuotantojen avainhenkilöitä. Yleisradio, kaupalliset kanavat ja suoratoistopalvelut voivat asettaa ehtoja hankinnoilleen. Yleisradio onkin luonut yhteistyökumppaneilleen eettisen toimintaohjeen¹³. Kansainvälisesti on nähty, että tilaajien asettamat ehdot ovat muuttaneet tuotantoja kestävimiksi.

Ajan puute tuotannoissa voi johtaa siihen, ettei kestävän toiminnan suunnitteluun jää työntekijöille riittävästi aikaa. Ajan lisääminen ennakkosuunnitteluun ja esimerkiksi fiktio- ja tuotannoissa kohtausten harjoitteluun voi vähentää ympäristökuormitusta, kun itse kuvausvaiheessa voidaan toimia tehokkaammin. Audiovisuaalisten tuotantojen ympäristökuormittajia ovat esimerkiksi logistiikka, energiankäyttö, jätteet, catering ja jälkituotanto. Kuvauspaikoilla, esimerkiksi studioilla, on tärkeä rooli alan kestävyysedistämässä.

¹² <https://nordiskfilmogtvfond.com/news/stories/nrk-ivar-kohns-rallying-cry-to-create-a-sustainable-nordic-industry>

¹³ Yhteistyökumppanin eettinen toimintaohje (Supplier code of conduct) (yle.fi)

Toimenpide-ehdotuksia rakenteiden muuttamiseksi

- Alan rahoittajat: Suomen elokuvasäätiö, AVEK ja elokuvakomissiot sekä tilaajat kuten Yleisradio, muut TV-kanavat ja suoratoistopalvelut ovat keskeisessä asemassa alan vihreän siirtymän kannalta. Rahoitusinstrumenttien ohjaus ja tilaajien vaatimukset sanelevat pitkälti kentän toiminnan.
- Kansainvälisten rahoitusmallien uudelleentarkastelu ja hallittu purku tulisi aloittaa mahdollisimman pian. Erilaiset insentiivit ja aluerahastot ajavat tuotantoja valtavaan matkustamiseen, jotta rahoituksen ehdot täyttyvät. Tämä lisää tuotannon negatiivisia ympäristövaikutuksia huomattavasti.
- Suurimmiksi esteiksi tuotantojen kestäväyttämisessä tuottajat koki-
vat ajan ja resurssien puutteen. Erityisesti ennakosuunnittelua tulisi lisätä, jotta kestävämmät toimintamallit siirtyisivät käytäntöön. AV-alan toimijat toivovat erityisesti kestävyystyön parantamiseksi porkkanaa eikä niinkään keppiä. Vaikka kaikki kokevat tilastoinnin ja seurannan olevan hyödyllistä, lisäresursointi olisi tärkeintä.
- Mahdollistavat rahoitusmallit kestävämmän toiminnan kehittämiseen, esimerkiksi ekokoordinaattoreiden palkkaamiseen tuotantoihin.

Toimenpide-ehdotuksia tuotantoyhtiöille

- Alan toimijat kokevat, ettei tieto hyvistä kestäväistä käytännöistä liiku tarpeeksi alan sisällä. Ekologisen kestävyyskeskustelua eri viite-ryhmissä tulisi tehostaa. Näitä viiteryhmiä tulisi myös tarkastella yli luovien alojen rajojen. Esimerkiksi elokuvateatterit hyötyisivät keskustelusta teattereiden ja muiden tapahtumia järjestävien tahojen kanssa.
- Tietoa kestävyys tuomiin liiketaloudellisiin ja kansainvälisiin mahdollisuuksiin liittyen kaivataan.
- Ala kaipaa mahdollisimman valmiiksi paketoitua tietoa eri valintojen vaikutuksista ympäristövastuullisuuden näkökulmasta. Erilaiset hiilibudjetit tai muut mallit tulisi selvittää.
- Hankintojen helpottamiseksi tarvittaisiin palveluntarjoajalistausta niistä yrityksistä, jotka ottavat kestävyys huomioon toiminnassaan.

Kuvauslokaatiot

Kuvauspaikkoja ja lokaatioita Suomessa promotoi Film Finland ja paikallisesti muodostetut elokuvakomissiot. Kuvauspaikkojen suojelu ja luonnon monimuotoisuuden huomioiminen on saanut jo Suomessakin elokuvakomissioita julkaisemaan ohjeistuksia. Näistä esimerkiksi Lapissa julkaistiin **Film Lapland Code of Conduct** ja **Production Guide** -oppaat, jotka sisältävät ohjeita kestävän tuotannon suunnitteluun alueella¹⁴.

Suosituksia toimenpiteiksi

- Jokaiselle alueelle olisi luotava oma kuvausohjeistuksensa, joka ottaisi huomioon alueen luonnon monimuotoisuuden ja ekologisen tuotantotavan.
- Elokuvakomissiot voisivat tarjota vahvasti paikallista tukea kestävien tuotantojen suunnittelemisessa.
- Film Finland voisi koota ohjeistuksen koko Suomea koskevaksi.

Esitys ja levitys

APFI:n Albert-ympäristöjärjestelmä on suunnattu tuotannoille. Siinä hiilijalanjäljen mittausta katkeaa, kun tuotanto valmistuu. Tämä ei kuitenkaan ole tuotannon matkan päätepiste. Esityksen ja levityksen osalta ei ole saatavissa luotettavaa päästötietoa.

Elokuvateattereiden osalta ongelmakenttä on varsin samanlainen kuin tapahtumatilojen, oman erityispiirteensä muodostaa ainoastaan elokuvateatteritekniikka.

Suoratoiston osalta kansainvälisestikin dataa on saatavilla kovin vähän ja tulokset tuntuvat vaihtelevan melko paljon. Kansainvälinen energiajärjestö IEA arvioi, että maailmanlaajuisesti 1–1,5 % energiankäytöstä menisi datan siirtoon ja datakeskuksiin. Tämä tarkoittaisi maailman hiilidioksidipäästöistä 0,6 %. IEA kannustaa tämän päästön puolittamiseen vuoteen 2030 mennessä¹⁵. Datakeskusten vedenkulutukseen on myös kiinnitetty huomiota. Google julkaisi vuonna 2023 ensimmäistä kertaa lukuja vedenkäytöstään, ja raportoi käyttäneensä 5,6 miljardia gallonia vettä vuonna 2022. Luku on 20 % kasvussa, ilmeisesti tekoälyn käytön lisääntyttyä. Mikä määrä käytetystä vedestä kului laskennallisesti esimerkiksi YouTuben palveluihin, on epäselvää.

- Esityksen ja levityksen hiilijalanjäljen mittaamiseen olisi pyrittävä.
- Alan lähtötaso olisi määritettävä.

¹⁴ <https://www.lapland.fi/film/plan-your-production/code-conduct-production-guide/>

¹⁵ <https://www.iea.org/energy-system/buildings/data-centres-and-data-transmission-networks>

Sisältövaikuttaminen

AV-alan sisällöillä voi potentiaalisesti olla merkittävä vaikutus katsojien käyttäytymiseen. AV-sisältö tavoittaa lähes kaikki suomalaiset viikottain¹⁶. Alalla on mahdollisuus normalisoida uusia, kestäviä toimintamalleja sisältöjen kautta. Kun katsojan lempisarjan päähenkilöt tekevät arjessaan kestäviä valintoja, normalisoituvat ne vähitellen osaksi tavallista arkea. AV-ala voi käsitellä ekologisen kestävyysnäkemyksen sisältöjä myös suoraan, nostamalla esiin tärkeitä aiheita. Erityisesti dokumenttielokuvalla ja tutkivan journalismin televisio-ohjelmilla on ollut merkittävä rooli ekologisten aiheiden nostossa katsojien tietoisuuteen.

AV-alan sisältöjä on tutkittu vielä varsin vähän kestävyysnäkökulmasta. Vuonna 2021 USC Annenbergin ja Good Energyn julkaisema **A Glaring Absence** -raportti kertoo, että käsikirjoitetussa sisällössä ilmastonmuutos mainitaan vain harvoin¹⁷. Ilmastonmuutosteemojen käsikirjoittamiseen on saatavilla jo inspiroivia oppaita, kuten **Good Energyn Playbook**¹⁸.

Kansainvälisesti jakelijat ovat olleet aktiivisia ilmastonmuutosteemojen esiintuonnissa. Esimerkiksi BBC:n johdolla tehtiin Iso-Britanniassa **Climate Content Pledge** vuonna 2021¹⁹.

- Sisältövaikuttaminen on suuri mahdollisuus AV-alalle. Ymmärrystä ja tutkimusta asiasta tulisi lisätä.
- Käsikirjoittajat ovat avainasemassa ilmastoteemojen pääsemisessä käsittelyyn.
- Sisällön tilaajat voivat halutessaan merkittävästi edistää tilaamiensa sisältöjen vaikuttavuutta ilmastonmuutoksen ja monimuotoisuuskriisin käsittelyyn.

¹⁶ <https://www.medialiitto.fi/toimialatieto/mediafaktat/>

¹⁷ https://learcenter.s3.us-west-1.amazonaws.com/GlaringAbsence_NormanLearCenter.pdf

¹⁸ <https://www.goodenergystories.com/playbook>

¹⁹ <https://www.bbcstudios.com/news/the-climate-content-pledge-one-year-on/>

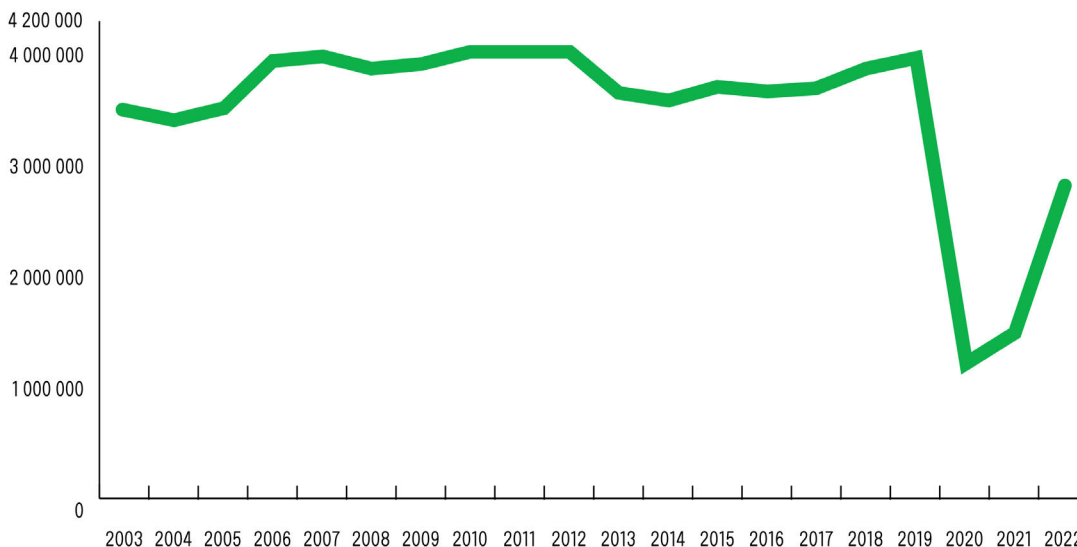
8.3 Esittävät taiteet

Esittävät taiteet kattavat kokonaisuutena laajan kirjon erilaisia esitystoimintaa toteuttavia tahoja. Kenttä on kirjava ja ulottuu matkalaukussa kulkevasta nukketeatterista Kansallisoopperan ja -baletin kokoisiin instituutioihin. Mukana ovat teattereiden lisäksi tanssiryhmät ja -tuotantokeskukset, sirkusryhmät sekä kokeellinen esitystaide.

Esittävän taiteen toimijat jaetaan yleisesti valtionosuuslain mukaista rahoitusta saaviin (VOS-toimijat) sekä valtion rahoituslain ulkopuolisiin toimijoihin, nk. VOS-järjestelmän ulkopuolisiin toimijoihin (vapaa kenttä). VOS-järjestelmän piiriin kuuluvat toimijat kattavat noin 90 % esittävien taiteiden katsojista ja sen ulkopuoliset toimijat tavoittavat loput 10 %¹.

Vuonna 2022 esittävien taiteiden kävijämäärä oli noin 2,85 miljoonaa katsojaa. Esityskertoja oli noin 14 000, joista 10 600 oli VOS-toimijoiden esityksiä. Ensi-iltoja oli 420 ja kantaesityksiä 246 kpl. Lisäksi suoratoistettuja esityksiä ja tallenteita katsottiin lähes 1,5 miljoonaa kertaa¹. Määrät vaikuttavat myös osaltaan alaan kytkeytyviin päästöihin esimerkiksi yleisön liikkumismäärän osalta.

Esittävän taiteen katsojat 2003–2022

Esittävän taiteen katsojamäärät. TINFO 2023.

Esittävien taiteiden alan ympäristövaikutukset eivät ole kokonaisuutena tiedossa, mutta tehtyjen tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin tehdä johtopäätöksiä suurimmista päästölähteistä. Toistaiseksi tarkimmat alalla tehdyt tutkimukset on tehty Suomen Kansallisoopperan ja -baletin sekä Lahden Sinfoniaorkesterin, Sinfonia Lahden, toimesta.

Kansallisooppera ja -baletti laski ensimmäisen kerran toimintansa hiilijalanjäljen toimintavuoden 2019 perusteella vuonna 2021. Sen perusteella kokonaistoiminnan merkittävin päästölähde on yleisön liikkuminen, joka muodosti 63 % kokonaispäästöistä.² Oopperan oman operatiivisen toiminnan suurin päästölähde olivat ostetut tuotteet ja palvelut, joiden osuus oli 58 %.³ Kansallisooppera on rakennuksena hiilineutraali, joten sen päästöt eivät näy tarkastelussa.

Sinfonia Lahti laski hiilijalanjälkensä vuonna 2015⁴ jonka perusteella yleisön liikkumisesta tuli 59 % kokonaistoiminnan päästöistä. Lisäksi konsertti-matkat ja kiertueet olivat 18 % ja henkilökunnan liikkuminen 6 % joten yhteensä liikkuminen kattaa yli 80 % kokonaiskasvihuonekaasupäästöistä. Näiden lisäksi Sinfonia Lahden energiankulutus oli noin 14 % päästöistä.⁵

Näiden lukujen perusteella voidaan todeta, että esittävien taiteiden parissa liikkuminen on suurin toiminnasta johtuva päästö-lähde. Pääasiallisesti tämä aiheutuu liikkumiseen käytet-
ävistä fossiilista polttoaineista, joiden tilalle tulisi valita
kestävämpiä vaihtoehtoja.

On myös tärkeää huomata, että iso osa esittävien tai-
teiden aiheuttamista epäsuorista päästöistä ei ole suoraan
toimijoiden vaikutusvallan alla. Sidosryhmien liikkumiseen
kohdistuvilla kokeiluilla sekä viestinnällä voidaan kuitenkin
saada aikaan merkittäviä vaikutuksia.

¹ Esittävän taiteen tilastot – Teatterin, tanssin ja sirkuksen vuosi 2022. TINFO 2023.

² Suomen kansallisoopperan ja -baletin hiilijalanjälki. Etteplan.

³ Vastuullisuus. Ooppera ja baletti.

⁴ Hiilivapaa Sinfonia Lahti -hanke vie orkesterilaiset istuttamaan metsää. Sinfonia Lahti. 22.5.2019.

⁵ Virolainen, P. 2015. Diplomityö. Sinfoniaorkesterin hiilijalanjälki. Case: Sinfonia Lahti, s.82

”YMPÄRISTÖVASTUU merkitsee meille Kansallisoopperan ihmisille sitä, että tunnistamme ja minimoimme toiminnastamme aiheutuvia ympäristövaikutuksia mm. digitalisoimalla toimintojamme ja kehittämällä niiden energiatehokkuutta sekä valitsemalla kaikissa toiminnoissa ympäristöystävällisiä materiaaleja ja kierrättämällä niitä. Etsimme myös jatkuvasti uusia toimintamuotoja, kuten erilaisia yhteis- ja lähihankintoja. Oopperan ja Baletin ensimmäinen hiilijalanjälkilaskelma valmistui vuonna 2021 (vuoden 2019 luvuilla), ja vuonna 2022 aloimme työstää hiilineutraaliuden tiekarttaa.

Oopperatalon katolle asennettiin kesällä 2020 aurinko-energiavoimala osana Senaatti-kiinteistöjen valtakunnallista aurinko-ohjelmaa. Kattovoimalamme koostuu tällä hetkellä 122 aurinkosähköpaneelistä ja on kooltaan reilut 200 m². Järjestelmän sähköntuotto on noin 34 700 kWh vuodessa, mikä vähentää CO₂-päästöjä noin 16 tonnia. Loppuosa käyttämämme sähköstä on 100-prosenttisesti uusiutuvaa vesisähköä. Talossa käyttämämme kaukolämpö ja kaukokylmä ovat 100-prosenttisesti hiilineutraaleja tuotteita.

Oman toimintamme suurimmat päästöt aiheutuvat ostetuista tuotteista ja palveluista (56 %), toiseksi suurimmat tuotantohyödykkeistä (14 %). Lavastuksessa suurin osa päästöistä muodostuu metallituotteiden hankinnasta ja käytöstä, näyttämöllä elektroniikasta ja puvustuksessa kangas- ja tekstiilihankinnoista. Kun produktio saavuttaa esityskaarensa pään, erottelemme lavasteiden materiaalit ja kierrätämme ne. Toimitamme lavasteiden osia ja huonekaluja myös kiertotalouspalveluun. Remontoitaessa otamme talteen tuotteita, joilla voidaan korjata kiinteistössä olevaa rikkiäistä. Puvustamon leikkuu- ja lumppujätteen toimitamme kotimaiselle yritykselle, joka jalostaa tekstiilikuidusta tuotteita esimerkiksi teollisuuden kunnossapitoon. Isompaa leikkuujätettä toimitamme myös päiväkoteihin askartelumateriaaliksi. Pukuaarteet saavat uuden elämän muokkausten sekä suosittujen kirpputorimyyntiemme kautta.”

Esittävien taiteiden ekologisen kestävyys edistäminen on käynnistynyt

Esittävien taiteiden parissa tehtävä vastuullisuustyö on yhtä monimuotoista kuin taidetta toteuttavat tahot. Kestävyyttä edistetään yhtä lailla sisältöjen kuin tuotantorakenteiden parissa. Osalla toimijoista on resursseja edistää vastuullisuustyötä ekologisen kestävyys saralla valtaosan kamppaillessa taloudellisten paineiden kanssa. Keväällä 2023 järjestettyjen LuoTo-työpajojen viesti oli yksinkertaisuudessaan selvä: kaikilla toimijoilla on oman työnsä ohessa puutteellisesti resursseja ympäristötyön edistämiseen ja siirtymäkaudelle kohti hiiliviisasta tekemistä tarvitaan lisäresursseja. Kestävyyssiirtymä mahdollistuu ymmärryksen ja osallistumisen vahvistamisella. Ekologisesti resurssitehokas toiminta voi edistää myös taloudellista kestävyttä.

Osa kentän toimijoista on jo tehnyt aktiivisesti ympäristötyötä ja kunnianhimoa sekä esittävän taiteen tuotantojen että sisältöjen näkökulmasta löytyy. Merkittäviä viime vuosien ekologisen kestävyys edistämistoimenpiteitä ovat esimerkiksi **The Theatre Green Bookin** suomenkielinen käännös⁶, **Esittävien taiteiden kasvatuksen ja koulutuksen Visio 2030** -julkaisun kannanotto kestävä elämäntavan ja ekososiaalisen sivistyksen edistämisestä⁷ sekä taide- ja kulttuurialan eettinen ohjeisto⁸. Lisäksi ympäristöteemoja on sisällöllisesti käsitelty jo pitkään ja monipuolisesti niin tanssin kuin teatterinkin keinoin. Myös kiertotalousajatteluun pohjautuvia malleja on syntynyt.

LuoTo-hankkeen esiselvityksen ja työpajojen perusteella on tunnistettu alan keskeiset kestävyystyön haasteet ja niihin liittyvät toimenpideehdotukset, jotka vaihtelevat taiteen monipuolisesta lähestymistavasta yleisön aktivoimiseen ja kulttuuristen normien haastamiseen.

Esittävät taiteet vaikuttavat sisällöllään

Alan toimijat kokevat ilmastonmuutoksen fyysisiin ja luonnontieteellisiin juurisyihin⁹ vaikuttamisen olevan etäällä esittävien taiteiden ytimestä, mutta kiireellisen kriisin edessä alalla pohditaan vaikuttamiskeinoja. Esittävien taiteiden kenttä on kiinnostunut ja aktiivinen vaikuttamaan. Korjausliikkeitä omien tuotantojen ja esitysten ympäristövaikutusten pienentämiseen pidetään suotavina.

Kuitenkin suurin potentiaali löytyy esittävien taiteiden mahdollisuudesta vaikuttaa katsojiinsa tekemällä aikamme tärkeimmät viestit näkyviksi. Esittävät taiteet voivat aktivoida, ottaa aktiivisesti kantaa ja olla kokonaisuudessaan kestävyysmurroksen edistäjä. LuoTo-työpajoissa korostettiin esittävien taiteiden kykyä sanoittaa tunteita, mitä työpajoissa saadun palautteen perusteella tulisi hyödyntää haastavien

⁶ Theatre Green Book – Suomi.

⁷ Esittävien taiteiden kasvatuksen ja koulutuksen visio 2030. Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu.

⁸ Eettinen ohjeisto taide- ja kulttuurialalle. Forum Artis.

⁹ Ilmastonmuutoksen syyt. Euroopan komissio.

aiheiden käsittelyssä ja ekososiaalisen sivistyksen lisäämisessä eri ikäisille suunnatussa taiteessa, mukaan lukien lapset ja nuoret. Voimavaroina pidetään asenteisiin ja ymmärrykseen vaikuttamista, jota voitaisiin tehostaa esimerkiksi tieteen ja taiteen yhteistyöllä.

Toimintaympäristössä parantamisen varaa

Esittävien taiteiden toimijat kokevat, että alan toimintaympäristön tulisi mahdollistaa ekologisen kestävyys tavoittelua kunnianhimoisesti. Nykyhaasteisiin lukeutuu mm. seuraavia: rahoitusjärjestelmä suosii uusien teosten tekemistä, kiertotalouden toimijoita on toistaiseksi vähän ja esittävien taiteiden ammattilaisten ympäristökoulutusta vasta kehitellään. Alan ympäristötyön kehittämiseen ja aktiivisuuteen on vaikuttanut se, että osa on pystynyt kouluttautumaan, verkostoitumaan ja resursoimaan toimintaa paremmin.

Vanhojen toimintatapojen muuttaminen, uusien ammatillisten taitojen ja tavoitteiden omaksuminen ja uudistuminen koetaan työläänä prosessina oman työn ja työympäristön kehittämisen ohessa. Alalla toivotaan tukea arjen ympäristötyön tekemiseen ja samalla pohditaan taiteen sisällöllisiä rooleja laajemmassa yhteiskunnallisessa kulttuurinmuutoksessa.

Toimenpide-ehdotuksia alan kestävyys siirtymän edistämiseksi

1. Yhteiset arvot ja strategiat

Johdon sitouttaminen toimintastrategian ja arvokeskustelujen kautta luo pohjan ja tavoitteet ympäristötyön resursoinnille. Vaikka ekologisuus on usein esillä toiminnan arvona tai jopa organisaation strategiassa, tavoitteet voivat jäädä irrallisiksi ilman konkreettisia toimenpiteitä. Ekologisen kestävyys edistäminen organisaatiossa vaatii laajaa sitoutumista ja järjestäytyneitä toimintaa sekä yksilöiden kiinnostusta ja sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin. Tärkeää on huomioida myös uusien työntekijöiden sitouttaminen organisaation ekologisiin arvoihin ja toimiin. Myös ylempi johto voi edistää ekologista kestävyttä osoittamalla sitoutumistaan ja toimimalla esimerkkinä.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Ympäristötyöhön sitoutumisen nostaminen organisaation strategiaan ja yhteisesti muodostetuiksi arvolutapauksiksi
- Organisaatiot voivat laatia tuotanto- ja/tai osastokohtaisia hiilibudjetteja, joilla mitataan ja osoitetaan työryhmille ekologisten ratkaisujen merkitys. Lisäksi voidaan käyttää organisaation omaa sisäistä päästökompensaatiota.
- Siirtymävaiheessa tukea kokeiluihin, ajankäyttöön ja hankintoihin, joiden avulla voidaan priorisoida ekologisia vaihtoehtoja ja oppia prosessin kulusta

- Työehtosopimusten tarkastelu niin, että työskentely ekologisen kestävyuden edistämiseksi on mahdollista suunnitteluajkojen puitteissa
- Pohditaan mahdollisuutta pidentää tuotantojen elinkaarta ja korostetaan suunnitteluvaiheen tärkeyttä ekologisesti kestävien toimintamallien juurruttamisessa
- Organisaation johto osallistetaan aktiivisesti johtamaan organisaation ympäristötyötä
- Vierailevien taiteilijoiden mahdollisuus omaksua organisaation arvot tai tuoda mukanaan omia arvopohjaisia valintojaan
- Olemassa olevien ekologisten linjausten ja eettisten ohjeiden käyttöönotto
- Tuodaan kestävyysnäkökulmat esille kaikessa viestinnässä laaja-alaisesti

2. Osaamisen täydentäminen

LuoTo-hankkeen työpajojen aikana nousi esille tarve ekologisuuteen keskittyvälle täydennyskoulutukselle, joka mahdollistaisi työhön liittyvän kestävyys siirtymän edistämisen. Alan toimijoille räätälöity ekologisuuteen keskittyvä täydennyskoulutus toisi lisäarvoa myös vapaan kentän toimijoille, sillä kestävä liiketoiminta edellyttää jatkuvaa oppimista ja uusien taitojen omaksumista. On olennaista tunnistaa, kuka organisaatiossa ottaa vastuun ympäristöstrategian toteuttamisesta ja sen juurruttamisesta. Kenet koulutetaan ja missä vaiheessa urapolkua? Minkälaisia tekijöitä työnantaja arvostaa, ja tarvitseeko tulevaisuudessa ammatillisen osaamisen lisäksi olla ympäristöosaamista?

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Organisaatioiden tulisi selvittää sisäiseen ympäristötyöhön tarvittava lisäosaamisen tarve
- Ylempien toimihenkilöiden täydennyskouluttaminen on tärkeää
- Alan korkeakoulujen tulisi tarjota täydennyskoulutusta muuttuvassa toimintaympäristössä: Ilmastomuutoksen ja luontokadon merkitys ja kestävämpien toimintamallien käytäntöön vieminen omalla alalla
- Alalla käytössä olevien LEAN-periaatteiden soveltaminen: Hukan minimoiminen ja toiminnan tehostaminen ovat usein linjassa ympäristötyön ja resurssien kanssa
- Eri ammattiryhmille tulisi tarjota työpajoja ja räätälöityä koulutusta
- Integroidaan ekologisuus alan peruskoulutukseen: Tarjotaan opiskelijoille mahdollisuus soveltaa oppimaansa harjoitteluissa
- Koulutuksen kehittäminen, joka huomioi vapaan kentän erityispiirteet ja tarpeet sekä muuttuvat ympäristöt
- Organisaatio voi tarjota henkilökunnalle koulutusta kestävyysaiheista, mukaan lukien ympäristötietoisuus ja kestävä kehityksen periaatteet. Tämä auttaisi organisaatioita toteuttamaan kestäviä käytäntöjä.

3. Rahoitus

Esittävien taiteiden olemassa olevan rahoituksen näkökulmasta haasteita nähdään ekologisen kestävyyspriorisoinnissa ja tasa-arvoisen, faktatietoon perustuvan, arviointikriteeristön kehittämisessä ekologisen kestävyysarvioimiselle. Nykyisellään rahoitusjärjestelmä painottaa uuden taiteen ja uusien esitysten tekemistä nopeassa tahdissa, mikä lisää ympäristön kulutusta ja on alan toimijoille kuormittavaa. Ekologisten kriteerien lisääminen apurahahakemuksiin edellyttää ympäristöasiantuntemuksen vahvistamista niin hakijoille, vertaisarvioitsijoille kuin rahoitusta myöntäville tahoille.

Apurahatyöskentelyssä ja väljemmissä rakenteissa toimivan vapaan kentän parissa taiteellisen työn ja ympäristötyön yhdistäminen koetaan rakenteellisesti lyhytjänteiseksi, koska päätökset ja hankinnat ovat useimmiten kertaluonteisia ja väliaikaisia. Näin kestäviä toimintatapoja ja -kulttuuria ei ehdi syntyään, tai ne poikkeavat projektikohtaisesti.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Ekologisesti kestävät taiteen tuottamisen tavat tulisi huomioida hakijan eduksi arviointikriteereissä
- Hakijoiden, vertaisarvioitsijoiden ja rahoitusta myöntävien tahojen täydennyskoulutus ja tietopohjan tukeminen ekologisen osaamisen ja vastuunkannon lisäämiseksi
- Ekologisen seurannan ja tavoitteiden luominen myöntöpäätöksien yhteydessä
- Teosten ylläpidon tukeminen
- Rahoituksessa voidaan tukea myös uusintaesitysten tekemistä tai aiempien teosten uudelleenkäytön kehittämistä. Teoksia kompostoidaan näin alustaksi seuraaville.
- Pidempien teossarjojen yhteydessä tulisi tukea myös kestävien käytäntöjen luomista
- Rahoitetuissa tuotannoissa kertyneen osaamisen materiaalin kerääminen
- Ympäristövastuullisuudesta viestimisen tärkeyden korostaminen myös rahoituspäätöksien yhteydessä – kertokaa kaikille!
- Rahoittajien tarjoamaa ohjeistusta taiteilijoille ekologisen kestävyysparempaan huomioimiseen rahoitusta haettaessa

4. Materiaalien kierrätys ja varastointi

Esittävän taiteen teosten elinkaari on lyhyt. Esityskauden kesto lasketaan usein päivissä, viikoissa tai korkeintaan kuukausissa. Teosten tekeminen on resurssi-intensiivistä lyhyiden esityskausien ollessa ympäristölle erityisen kuluttavia. Haasteena koetaan myös tekijänoikeuslainsäädäntö, joka rajoittaa teoksen kierrätysmahdollisuuksia sellaisenaan. Uudelleenkäyttö vaatii työvoimaresurssia ja aikaa sekä tiloja, joissa välivarastoida, muokata ja purkaa sekä lajitella tavaraa. Etenkin suurten kaupunkien osalta tilojen kalleus hankaloittaa korjaamista, uudelleenkäyttöä ja kiertotalousmahdollisuuksien kehittämistä. Lavasteita, tarpeistoa ja esitysteknistä kalustoa ei suunnitella

purettaviksi tai korjattaviksi. Yleinen tapa on hävittää valtaosa lavastemateriaaleista projektin päätyttyä tai säilöä se piiloon omaan varastoon mahdollista uudelleenkäyttöä varten.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Suunnittelun lähtökohdat: mitä on jo olemassa, mistä voidaan lähteä liikkeelle
- Vakio-osien käyttö ja niiden käytön vähittäinen lisääminen myös toimijoiden kesken
- Uusien elementtien suunnittelu ja toteutus modulaarisesti, muokattaviksi ja uudelleenkäyttöä mahdollistavaksi
- Omien varastojen ja oman verkoston toimijoiden resurssien kartoitus ja katalogit
- Kierrätystavoitteiden asettaminen taiteelliselle työryhmälle: korkeintaan XX % uutta, vähintään YY % vanhaa
- Arvovalinnat: työllistetään tekijöitä sen sijaan että ostetaan uusia elementtejä
- Tekijänoikeuksista keskustelu suunnitteluvaiheessa, sopimusten muokaus sallivammaksi kohti kiertotalousmalleja
- Hankintojen elinkaarianalyysit: hankintavaihe, käyttövaihe, käytön-aikainen korjattavuus ja päivitykset, komponenttien kierrätysmahdollisuudet, loppuvaihe
- Digitaalisten kiertotalouspalveluiden kehittäminen luovien alojen toimijoiden pariin; varastojen tekeminen näkyväksi kaikille toimijoille
- Yhteisten, jaettujen varastotilojen ja -resurssien luominen

5. Hankinnat ja uudet teknologiat

Toiminnan ympäristövaikutuksia mitatessa hankintojen mittaamisen osuutta usein vältellään tai rajataan. Hankintojen ympäristövaikutukset ovat haastavimpia tutkittavia johtuen globaaleista toimitusketjuista ja niihin liittyvistä toiminnan läpinäkyvyyteen liittyvistä haasteista. Alihankkijoiden ympäristövaikutusten mittaaminen ja arviointi on hankalaa, ellei jopa usein mahdotonta. Kilpailutusten tekeminen ympäristövaikutukset huomioiden lisää merkittävästi niin tilaajan kuin alihankintaketjun työmäärää ja vaatii erikoisosaamista.

Esittävät taiteet ovat vahvasti teknologinen toimiala. Esitys- ja teatteritekninen kalusto sekä tuotantoihin liittyvä tietotekniikka kehittyy vauhdilla ja on tiiviisti käytössä. Teknologia on läsnä esimerkiksi virtuaaliesiintyjien ja -lavasteiden, suoratoistettujen esitysten, kansainvälisten tuotantoryhmien sekä modernin LED- ja surround-ääniteknologian kautta. Digitaalisuus on tuotannoissa arkipäivää samalla tuoden mukanaan merkittäviä ympäristövaikutuksia, joita on toistaiseksi hyvin vaikea arvioida. Valtaosa vaikutuksista on piilossa ruudun takana, laitteiden komponenteissa ja ohjelmistojen koodinpätkissä.

Teknologisen kehityksen mahdollistama tehokkuus aiheuttaa koko ajan yhä suuremman osan tuotannon ympäristövaikutuksista, jopa siinä määrin että sen mittaaminen on entistä tärkeämpää. Teknologian tuotantoketjut ovat kansainvälisesti hajautuneita, minkä takia ympäristövaikutukset eivät yleensä kohdennu ympäristöpolitiikaltaan säädelyimmille alueille.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Ympäristövastuunäkökulman sisällyttäminen hankintaprosessiin esim. pisteyttämällä kilpailutuksen ekologisuuden painoarvoa
- Tarjouspyyntöjen yhteyteen kysymykset kestävyysliittymien
- Ympäristösertifioitujen tuotteiden, järjestelmien ja palveluiden hyödyntäminen
- Isompia kilpailutuksia varten alalle tulisi kehittää mittaristo, joka olisi yhtenäinen ja läpinäkyvä, ja jota voitaisi jakaa toimijoiden kesken
- Listaus esittävien taiteiden alihankkijoista alan toimijoiden käyttöön, esim. ammattiliiton tai muiden edunvalvojien toimesta
- Digitaalisten ratkaisujen ympäristövaikutusten selvittäminen ja tarkempi tutkimus
- Fyysisten ja virtuaalisten lavasteiden valmistamisen päästöjen vertaileminen
- Fyysisten ja virtuaalisten esitysten kokemisen vertaileminen
- Monikansallisten tuotantojen tekijöiden liikkumisen vähentäminen virtuaalitekniikkaa hyödyntämällä: etätyöskentely yhteisellä virtuaalinäyttämöllä, virtuaaliset perehdytykset jne.
- Liikkumisen aiheuttamien päästöjen vähentäminen suoratoiston avulla

6. Viestintä ja yhteistyö

Tuotannossa on mahdollista tehdä merkittäviä ympäristöystävällisiä valintoja puuttumatta esitysten taiteelliseen sisältöön. Yleisölle voidaan viestiä kestävästä valinnoista liittymien yleisön liikkumiseen ja väliaikatarjoiluihin sekä tuotantoon ja esitykseen liittyvistä taustoista ja arvoista. Ekososiaalisen sivistyksen, ilmastotieteen ja monimuotoisuuskadon ajankohtaisten asioiden sanoittaminen esitystaiteen keinoin voi olla vaikuttavaa ja merkityksellistä. Tuotannon valinnoista viestiminen voi aikaansaada ahaa-elämyksiä kävijöiden omaan arkeen. Toimivalla ja oikein kohdistetulla viestinnällä on merkittävä vaikutus taiteen vaikuttavuuteen.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Toimijoiden aktiivinen viestintä ekologisista valinnoista, myös pienistä asioista
- Korostetaan kestävyysliittymien merkitystä ja miksi uusia ratkaisuja kehitetään
- Perustetaan valtakunnallinen verkosto, joka koordinoi teatterien kestävyysaloitteita
- Tarjotaan tietoa ja resursseja yleisölle, jotta he voivat ottaa konkreettisia askeleita kestävämpien elämäntapojen suuntaan
- Kulttuuritapahtumat voivat toimia yhteisöllisinä foorumeina, joissa käsitellään ympäristökysymyksiä ja kannustetaan osallistumaan paikallisiin ympäristöhankkeisiin
- Esittävä taide on tehokas keino popularisoimaan ympäristötietoa ja -arvoja, hyödynnetään tietoisesti tätä mahdollisuutta

7. Sisällöt ja vaikutusvoima

Esittävien taiteiden voima on ihmisissä. Esiintyjän suurin tavoite on vaikuttaa esiintymisellään katsojiin, kävijöihin, kokijoihin. Esitysten tavoite on kuljettaa katsojat arjen ulkopuolelle, taiteen ja tulkinnan kautta. Tässä piilee samalla mahdollisuus. Esittävällä taiteella voi olla merkittävä rooli ekologisen kestävyysmurroksen sanoittamisessa ja edistämisessä sekä yhteiskunnallisten ongelmien kommentoinnissa ja ratkaisujen löytämisessä tinkimättä itseisarvosta ja vapaudesta.

Taiteen vaikuttavuus on kokemuksellista, yksilöstä riippuvaista ja harvoin kopioitavissa. Transformatiivista vaikutusta ei voi tilata. Kuitenkin voimme luoda rajoja ja neuvotella resursseista kestävin perustein, tarkastella, minkälaisiin arvoihin suositamme estetiikka pohjautuu ja näin tukea ekologista kestävyttä – sekä tehdä taiteen kentällä kokeiluja ja etsiä tekijöitä jotka lähtökohtaisesti ovat vaikuttavia ja tuntuja. Esittävä taide voi olla kuin laboratorio, jossa eri taiteen sisältöjä ja tekijöitä yhdistelemällä tutkitaan vaikuttavuutta ja transformatiivisia kokemuksia. Samalla prosessista tulee osa tekijöiden transformaatiota kun uusia ajatuksia avataan työryhmän kesken.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Tutkitaan empiirisesti esittävän taiteen vaikuttavuutta taiteen-tutkimuksessa ja luodaan sille mittaristoa
- Taideinstituutiot voivat tarjota koulutusta ja resursseja taiteilijoille ja yleisölle kestävyteen liittyvissä asioissa.
- Tutkitaan taiteen estetiikan arvopohjaa suhteessa ekologiseen kestävyteen
- Kestämättömien asenteiden ja normien ravistelu sekä rohkaisu uusien arvojen ja käyttäytymismallien käyttöönottoon
- Esittävän taiteen sisältöjen pohtiminen suhteessa ekologiseen kestävyteen
- Ihmisten asenteisiin vaikuttaminen keskittyen ymmärrykseen ja tietoisuuden lisäämiseen
- Ekologisten teemojen käsittely ja tulkinta taiteen keinoin; esim. voi olla vakavaa ja tiedepohjaista ja silti samalla leikkisää ja kuvitteellista
- Teos vaikuttamisen välineenä ja aktivismin muotona
- Ajankohtaisiin (ympäristö)kysymyksiin vaikuttaminen
- Ekologisiin kysymyksiin tarttuminen ja uusien näkökulmien tarjoaminen

8.4 Kirjallisuus

Suomen Kirjailijaliittoon kuuluu noin yli 800 kirjailijaa, Sarjakuvantekijät ry:hyn kuuluu noin 150 sarjakuvantekijää ja Suomen tietokirjailijat ry:hyn noin 3300 tietokirjallisuuden ammattilaista. Välittömästi kustannustoiminnan palveluksessa ollutta henkilöstöä oli 1161 vuonna 2022¹. Kustannusala työllistää kustantamoiden lisäksi myös välillisesti esimerkiksi kirjapainoissa, logistiikkayhtiöissä, kirjakaupoissa ja kirjastoissa työskentelevät henkilöt.

Suomen tilastokeskuksen mukaan kustannusalan (mukaan luettuna lehdet ja verkkojulkaisut) arvo oli vuonna 2021 yhteensä 1,7 miljardia euroa. Näistä kirjallisuuden osuus oli 517 miljoonaa. Kustannusalan arvo nousi edellisestä tilastoidusta vuodesta, mutta ei ole vielä saavuttanut pandemiaa edeltävää tasoa².

Kirjallisuuden ja median suuri murros, jossa lukeminen on siirtymässä kirjoista yhä suuremmissa määrin digitaaliseen ympäristöön, vaatii myös tarkastelua ekologisesta näkökulmasta. Digitalisoituminen koskee niin kustannusala kuin kirjastoalaa. Vuoden 2023 hallitusohjelmasta löytyy erikseen kirjattuna e-lainauskorvauksen toteuttaminen ja koko Suomen yhteisen e-kirjaston perustaminen³.

Kirjallisuus

Ekologisten aiheiden tuomisella kirjallisuuden sisältöihin voi olla merkittävä vaikutus asioiden nostamiseksi lukijoiden tietoisuuteen ja kestävämpien elämäntapojen ja toimintamallien normalisoimisessa. Kirjallisuus voi tarjota ratkaisukeskeisiä näkökulmia ympäristöongelmiin sekä toimia keskustelun herättäjänä ja parhaimmillaan tuottaa oivalluksia ekologisen tasapainon säilyttämisen tärkeydestä ja kannustaa aktiivisiin toimiin ympäristön suojelemiseksi.

Teosten kautta voidaan herättää tietoisuutta ilmastomuutoksen ja luontokadon vaikutuksista. Kirjallisuuden avulla voidaan luoda visioita ekologisesti kestävämmistä (tai dystooppisista) tulevaisuuksista, jotka voivat parhaimmillaan motivoida lukijoita toimimaan ja tekemään ekologisesti vastuullisia valintoja, vähentämään kulutusta tai uudelleen määrittelemään suhdettaan elolliseen ja elottomaan luontoon.

Tieto- ja oppikirjallisuudella on mahdollisuus välittää tarkkaa ja luotettavaa tietoa ympäristökriiseistä, ilmastomuutoksesta ja ekologisesti kestävämmistä elämäntavoista sekä tarjota syvällistä ymmärrystä ekologisista prosesseista ja niiden riippuvuussuhteista toisiinsa. Tieto- ja oppikirjallisuuden kautta voidaan tavoittaa eri ikäisiä lukijaryhmiä, mikä on ensiarvoisen tärkeää laajojen ihmisjoukkojen tietoisuuden lisäämisessä. Kirjallisuus on tärkeässä roolissa myös lasten ja nuorten ympäristökasvatuksessa.

Kustannusala

Kestävä kehitys on noussut kustannusalalla vahvasti esille viime vuosina, ja sen edistämiseksi on alettu toteuttaa konkreettisia toimenpiteitä. Media-alan ja graafisen teollisuuden hiilijalanjälki Suomessa oli vuonna 2019 noin 488 000 CO₂-tonnia. Luku vastaa yhtä prosenttia Suomen vuotuisista hiilidioksidipäästöistä¹. Hiilijalanjäljen seuranta on vielä melko uutta kustannusalalle: yli 10 hengen organisaatioista 29 % on selvittänyt organisaation hiilijalanjäljen, pienistä vasta 5 %.

Suomen Kustannusyhdistyksen vuoden 2022 lähtötilannekartoitus osoitti, että tyypillisesti suorat päästöt (scope1 ja 2) muodostavat vain noin 10 % kustannusalan kokonaispäästöistä. Tämä korostaa epäsuorien päästöjen, erityisesti paperin, painotuotannon, kuljetusten, varastoinnin ja hävittämisen, suurta roolia. Medialiitto on asettanut yhteiseksi tavoitteeksi alan yritysten omasta toiminnasta aiheutuvien suorien päästöjen nollaa-

misen vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi tavoitellaan epäsuorien päästöjen vähentämistä ainakin 30 % vuoteen 2030 mennessä⁵.

¹ Kustannusalan tilastot. Kustantajat.fi.

² Hallitusohjelma tuo kirjallisuuden tekijöille kasvunäkymiä, parannuksia ja pettymyksiä. Sanasto. 19.06.2023.

³ Media-alan ympäristövaikutukset ja toimenpiteet kohti hiilineutraaliutta. Gaia Consulting. 2021.

⁴ Media-alan ympäristövaikutukset ja toimenpiteet kohti hiilineutraaliutta. Media-alan tutkimussäätiö. 20.9.2021.

⁵ Kustannusala ja ilmasto. Suomen kustannusyhdistys.

Kustannusalan toimijat ja kestävyyshankkeet

Suomen Kustannusyhdistys ry on ollut aktiivinen kestävyysajattelun tuomisessa osaksi kustannusalan toimintamalleja ja on selvittänyt alan lähtötilannetta. Kustannusalan päästöjakautumaa on kartoitettu myös osana Medialiiton tilaamaa ja Gaia Consultingin vuonna 2021 toteuttamaa **Media-alan ympäristövaikutukset ja toimenpiteet kohti hiilineutraaliutta** -hanketta. Hanke auttoi myös ympäristötyön tavoitteiden asetteluksa ja teki suosituksia näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. **Vastuullinen ja kannattava media-ala 2021** -tutkimushanke (VAKA 2021) totesi, että ympäristövastuun lisäarvo luodaan yleisimmin sisältöjen kautta medioiden tuottaessa tietoa ympäristöongelmista. Media-alan tutkimussäätiö on rahoittamassa kahta pian käynnistyvää akateemista tutkimushanketta, joissa selvitetään digitaalisen median ympäristövastuuta. LuoTo-esiselvitykseen tehdyissä haastatteluissa 2022 toivottiin lisää ekologisen kestävyys hankkeita alalle.

Alan yritykset ovat vastuullisuustyössään eri vaiheissa. Suuret kustantamot kuten Otava, Sanoma, WSOY ja Gummerus kattavat 70 % markkinasta. Kaikilla isoilla kustantamoilla on omat vastuullisuusohjelmansa ja päästövähennystavoitteensa. Suurista kustantamoista esimerkiksi Sanoma tavoittelee hiilineutraaliutta koko arvoketjunsä osalta vuoteen 2030 mennessä. Vuoden 2022 vastuullisuusraportin mukaan Sanoma on kuluneen vuoden aikana vähentänyt omia kasvihuonekaasupäästöjään 7 % ja koko arvoketjun päästöjä 8,2 %.⁶ Laskelmiensa mukaan sen 157 100 t suuruisista CO₂e päästöistä 95 % on epäsuoria (scope 3) ja 5 % omasta toiminnastaan johtuvia päästöjä.

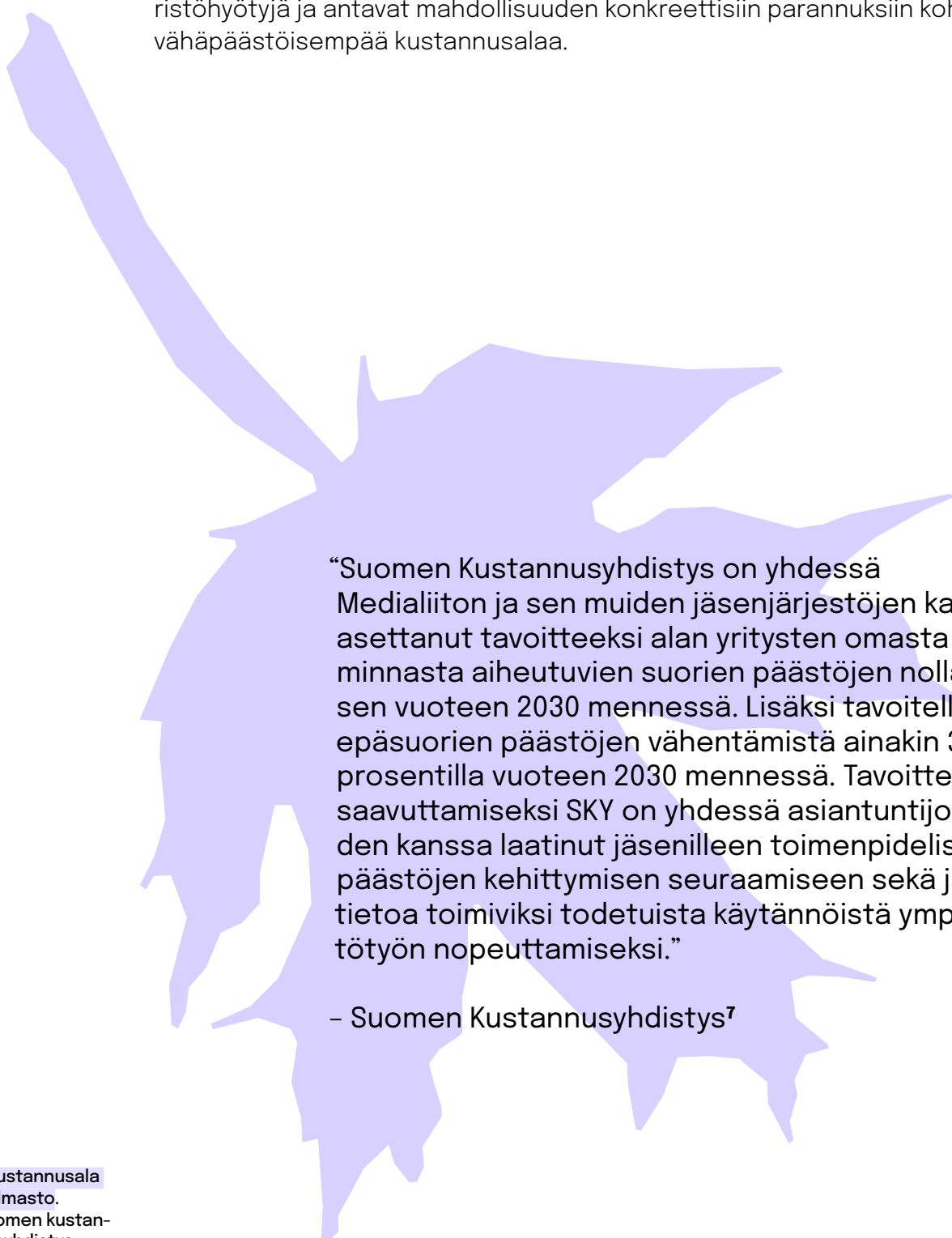
Kustannus- ja media-alan ympäristövastuullisuustyö keskittyy ilmastonmuutoksen torjuntaan. On kuitenkin huomattavaa, että yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta alalla ei ole määriteltäjä tavoitteita luontovaikutusten vähentämiseen ja luontokadon pysäyttämiseen, vaikka alan ympäristövaikutuksesta merkittävän suuren osan muodostaa luonnonvarojen käyttö. Osa kustantajista pyrkii FSC-sertifioitun painomateriaalin käyttöön ja kattaakin valtaosan käyttämästään materiaalista metsäsertifioitulla. Sitoumuksia kokonaan FSC-sertifioituihin painotuotteisiin ei ole kuitenkaan tehty, vaikka se olisi luontokadon näkökulmasta vähimmäisvaatimus.

Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota tuotannon materiaalitehokkuuden parantamiseen, kierrätysmateriaalien käyttöön sekä ympäristölle haitallisten aineiden vähentämiseen painoväreissä ja -tuotteissa. Joutsenmerkin käyttöönotto tarjoaisi kuluttajille tietoa ympäristönsuojelun huomioimisessa myös tuotteen valmistusprosessissa. Sähköisten palvelujen tarjonnassa tulisi kiinnittää huomiota palveluntarjoajien, kuten palvelimien, ympäristövastuullisuuteen.

Pienimpiä kustantamoja on Suomessa noin 100 kpl. Näillä kustantamoilla on mahdollisuus saada tukea ympäristötyöhönsä Suomen Kustannusyhdistykseltä. Suomen Kustannusyhdistyksen Kestävän kehityksen työryhmä pyrkii lisäämään jäsentensä tietoisuutta ympäristöasioista ja tarjoamaan konkreettisia toimintaohjeita.

⁶ Vastuullisuus. Sanoma Oyj vuosikertomus. 2022.

Suomen Kustannusyhdistys toteuttaa kouluttavia ympäristökyselyitä, jotka ovat tarjonneet arvokasta tietoa alan hiilijalanjäljestä ja ympäristövaikutuksista. Ensimmäinen näistä kyselyistä julkaistiin vuonna 2022, ja se antoi yleiskuvan alan lähtötilanteesta. Kyselyllä oli tiedonkeruun ohella selkeä vaikutus ihmisten asenteisiin ja se kiinnitti huomiota kestävään kehitykseen kustannusalaalla. Kyselyt auttavat ymmärtämään, mistä isoimmat päästöt alalla tulevat ja mitkä toimet edistävät tehokkaasti kestävyyttä. Kyselyiden tulokset helpottavat toimijoita suuntaamaan resurssejaan ja toimenpiteitään niille alueille, joilla voidaan saavuttaa merkittävimpiä ympäristöhyötyjä ja antavat mahdollisuuden konkreettisiin parannuksiin kohti vähäpäästöisempää kustannusalaa.

“Suomen Kustannusyhdistys on yhdessä Medialiiton ja sen muiden jäsenjärjestöjen kanssa asettanut tavoitteeksi alan yritysten omasta toiminnasta aiheutuvien suorien päästöjen nollaamisen vuoteen 2030 mennessä. Lisäksi tavoitellaan epäsuorien päästöjen vähentämistä ainakin 30 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Tavoitteiden saavuttamiseksi SKY on yhdessä asiantuntijoiden kanssa laatinut jäsenilleen toimenpidelistan päästöjen kehittymisen seuraamiseen sekä jakaa tietoa toimiviksi todetuista käytännöistä ympäristötyön nopeuttamiseksi.”

– Suomen Kustannusyhdistys⁷

⁷ Kustannusala ja ilmasto. Suomen kustannusyhdistys.

Ympäristövastuun parhaita käytäntöjä kustannuslaskennalla – ympäristövaikutusten seuraamisesta kädenjälkeen⁸

(Muokattu metsäsertifikaatin osalta jättämällä PEFC-sertifiointi pois suosituksista FSC-sertifioinnin rinnalta)

- Ympäristövaikutusten systemaattinen seuraaminen
- Ympäristöjärjestelmän käyttö (esim. ISO 14001 tai kevyempi Green Office, Graafisen tuotannon ympäristösertifikaatti)
- Ympäristövastuukriteerit alihankintaketjuissa
- Kaluston ja hankintojen valinta ympäristökriteerein
- FSC-sertifiointi
- Metsänsuojelu
- Tuotteen tai organisaation hiilijalanjäljen laskenta (esim. Climate Calc)
- Energia- ja materiaalitehokkuus
- Uusiutuvan sähkön ostaminen tai tuottaminen
- Päästökompensaatio
- Tuotteen tai koko organisaation hiilineutraalius
- Kädenjälki tiedonvälittäjänä

Keinoja ympäristövaikutusten vähentämiseen

Ilmastovaikutus: mahdolliset kehitystoimenpiteet

- Uusiutuva energia
- Energiatehokkuus
- Sisällön välittäminen (esim. ympäristökriteerit pilvipalveluille ja logistiikalle)
- Lentämisen välttäminen

Keille media-alan toimijoille relevantti? Kaikki alan toimijat

Luonnonvarojen käyttö: mahdolliset kehitystoimenpiteet

- Materiaalitehokkuus ja kierrätysmateriaalit
- Laitteiden hankinta, käyttö ja kierrätys
- Uusiutuva energia
- Sisällön välittäminen (esim. ympäristökriteerit pilvipalveluille)

Keille media-alan toimijoille relevantti? Painotoiminta, digimedia, hankintaketjut

Biodiversiteetti: mahdolliset kehitystoimenpiteet

- Uusiutuva energia
- Kierrätyspaperi
- Luonnonsuojelu (esim. ympäristöjärjestöjen tai Luonnonperintösäätiön tukeminen)
- Sisällön kautta vaikuttaminen

Keille media-alan toimijoille relevantti? Painotoiminta, digimedia, hankintaketjut

⁸ Media-alan ympäristövaikutukset ja toimenpiteet kohti hiilineutraaliutta. Gaia Consulting. 2021.

Vaaralliset ja haitalliset aineet: mahdolliset kehitystoimenpiteet

- Toiminnan kehittäminen edelleen mahdollisimman ympäristöystävälliseksi (esim. liuotinvapaa painatus, kasvipohjaiset värit, muidenkin haitallisten aineiden korvaaminen)

Keille media-alan toimijoille relevantti? Painotoiminta

Jätteet: mahdolliset kehitystoimenpiteet

- Hukan vähentäminen
- Kiertotalousjäte, kierrätys toisen toimijan raaka- aineeksi, elektronii-
kan kierrätys
- Tuotteiden kierrätettävyyden kehittäminen painotoiminnassa

Keille media-alan toimijoille relevantti? Painotoiminta, hankintaketjut, soveltuvien osien digimedia

Kirjastot

Yleisten kirjastojen toimipisteitä oli Suomessa vuonna 2022 yhteensä 714. Kirjastoautoja oli 124.⁹ Vuonna 2022 kirjastoissa vierailtiin yli 41 miljoonaa kertaa. Kirjastoista lainattiin vuonna 2022 yli 80 miljoonaa lainaa. Kirjastot järjestivät vuonna 2022 yli 29 000 tapahtumaa ja 26 000 käyttäjäkoulutusta. Yhteensä tapahtumia oli kirjastoissa yli 41 000. Tapahtumat ja käyttäjäkoulutukset tavoittivat lähes 1,4 miljoonaa suomalaista.¹⁰

Kantar Publicin Suomen kirjastoseuralle tehdyssä tutkimuksessa Suomalaiset ja kirjastot 2023 kävi ilmi, että yli kaksi kolmesta suomalaisesta (70 %) kertoi käyneensä kirjastossa. Kuusi prosenttia oli tehnyt niin vähintään kerran viikossa, 24 prosenttia 1–3 kertaa kuukaudessa. Kaksi kolmesta lapsiperheellisestä oli käynyt lapsen tai lasten kanssa kirjastossa.¹¹ Kirjastojen käytön uskotaan tänä vuonna hiljalleen palaavan koronapandemiaa edeltäneelle tasolle. Tutkimuksesta kävi myös ilmi, että kirjasto nähdään tärkeänä paikkana päästä käsiksi paitsi luotettavaan tietoon myös digitaalisiin aineistoihin. Kirjastojen rooli kulttuuritapahtumien tarjoajana oli myös käyttäjille arvokas.

Suomen tieteellisen kirjastoseuran jäsenenä toimii tiede- ja taidekirjastoja, kuten yliopistojen ja tutkimuslaitosten kirjastoja. Kansalliskirjasto vastaa kansallisen julkaisuperinnön hallinnoinnista, toimii kirjastojen valtakunnallisena palvelu- ja kehittämislaitoksena sekä edistää kansainvälistä kirjastoyhteistyötä.

⁹ Suomen yleisten kirjastojen tilastot.

¹⁰ Kirjastot tukevat lasten ja nuorten lukutaitoa. Vuoden 2022 tilastoissa lainausennätyksiä. Aluehallintovirasto. 3.4.2023

¹¹ Sakari Nurmela. Suomalaiset ja kirjastot 2023. Kantar Public.

Kirjastoalan tavoitteet ja ympäristöhankkeet

Yleiset kirjastot ovat sitoutuneet YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin, joista keskeisiksi kirjastoille on valittu kuusi tavoitetta. Alla olevassa kuvassa avataan kirjastojen yhteyttä näihin tavoitteisiin:

3. Terveyttä ja hyvinvointia: Lukeminen edistää hyvinvointia ja kirjastokortin omistajat elävät pidempään

4. Hyvä koulutus: Kirjastot tukevat lasten, nuorten ja aikuisten lukemista ja elinikäistä oppimista. Ympäristönäkökulma on mukana satutunneista taide- näyttelyihin ja tapahtumiin.

10. Eriarvoisuuden vähentäminen: Kirjasto on kaikille avoin, ilmainen peruspalvelu. Kirjastot eivät hyväksy kiusaamista tai syrjintää. Kirjastot ovat vastuullisia työnantajia.

11. Kestävät kaupungit ja yhteisöt: Kirjastot noudattavat kuntien ympäristölinjauksia ja monella kirjastolla on oma ympäristöohjelma, sertifikaatti tai ekotukijärjestelmä.

12. Vastuullista kuluttamista: Kirjasto on kiertotalouden edelläkävijä ja jakamistalouden alusta. Kirjasto tarjoaa tiloja ja välineitä yhteiskäyttöön, mikä vähentää kulutusta.

13. Ilmastotoekoja: Kirjastot kierrättävät ja säästävät energiaa. Kirjastot tarjoavat ajantasaista ja luotettavaa tietoa ympäristöasioista ja auttavat tiedon löytämisessä.

Yleiset kirjastot ovat sitoutuneet YK:n kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Yleisten kirjastojen ympäristötietoisuus 2020-luvulle -hankkeessa selvitettiin kirjastojen ympäristötietoisuutta ja -toimia. Hanke toimi monilla tavoin kirjastojen ympäristötyön alkusysäyksenä. Hankkeessa luotiin myös **Vihreä kirjasto** -sivusto, jossa on ajankohtaista tietoa kirjastoalan kestävyysliittyvistä hankkeista ja hiilijalanjälkilaskelmista sekä työkaluja kirjastojen kestävyden edistämiseen. Kirjastoalalla keskustellaan kestävydestä jatkuvasti myös Vihreä kirjasto -Facebook-ryhmässä. Kirjastokaista tarjoaa tallennettuja koulutuksia ja keskustelua kestävästä kehityksestä¹². Kansalliskirjaston vuonna 2021 julkaistu **Rohkeasti kestävään muutokseen** -ohjelma dokumentoi Kansalliskirjaston matkaa kohti hiilineutraaliutta¹³. Uusin kirjastojen kansallista ympäristöhankkeista on nimeltään **Kirjastojen ympäristötyö näkyväksi ja teräväksi** (2023).

Lisäksi yksittäisillä kirjastoilla on ollut omia aktiivisia ympäristöhankkeita. Oulun kaupunginkirjasto on tehnyt **Kestävä kirjasto 2030** -tiekartan ja Helsingin kaupunginkirjasto tarjoaa viestintäpakettia kirjastojen ja kirjallisuuden vaikutuksesta ilmastonmuutokseen.

Kirjastot ovat järjestäneet myös muuta ympäristöaiheista ja ekologista kestävyttä tukevaa toimintaa, kuten esimerkiksi ympäristöaiheisia lukemisen teemavuosia ja vaatteiden korjaustyöpajoja. Osa kirjastoista tarjoaa ekohyllyillään ajantasaista ympäristötietoa sekä ympäristöaiheista kauno- ja tietokirjallisuutta. Lisäksi kirjastot ovat toteuttaneet valtakunnallisia kehittämishankkeita, joita on koordinoanut Helsingin kaupunginkirjasto, kuten **Nuoret ja ympäristötietoisuus** (2021-22), **Nuoret ja ympäristötuntee** (2021-22) sekä **Kirjastojen ympäristötyö näkyväksi ja teräväksi** (2023).

Suomen tieteellinen kirjastoseura on järjestymässä kestävä kehityksen edistämiseksi Suomen yliopistokirjastojen FUN-verkoston kautta¹⁴.

¹² Kestävä kehitys ja ympäristötyö. Kirjastokaista.

¹³ Kestävyys ja vastuullisuus Kansalliskirjastossa. Kansalliskirjasto.

¹⁴ Suomen yliopistokirjastojen verkosto FUN (2023). Yliopistokirjastojen ajankohtaiset asiat alkuvuodesta 2023. Uutiset, 20.2.2023.

Kirjastoalan kestävyystyö ja alan päästöt

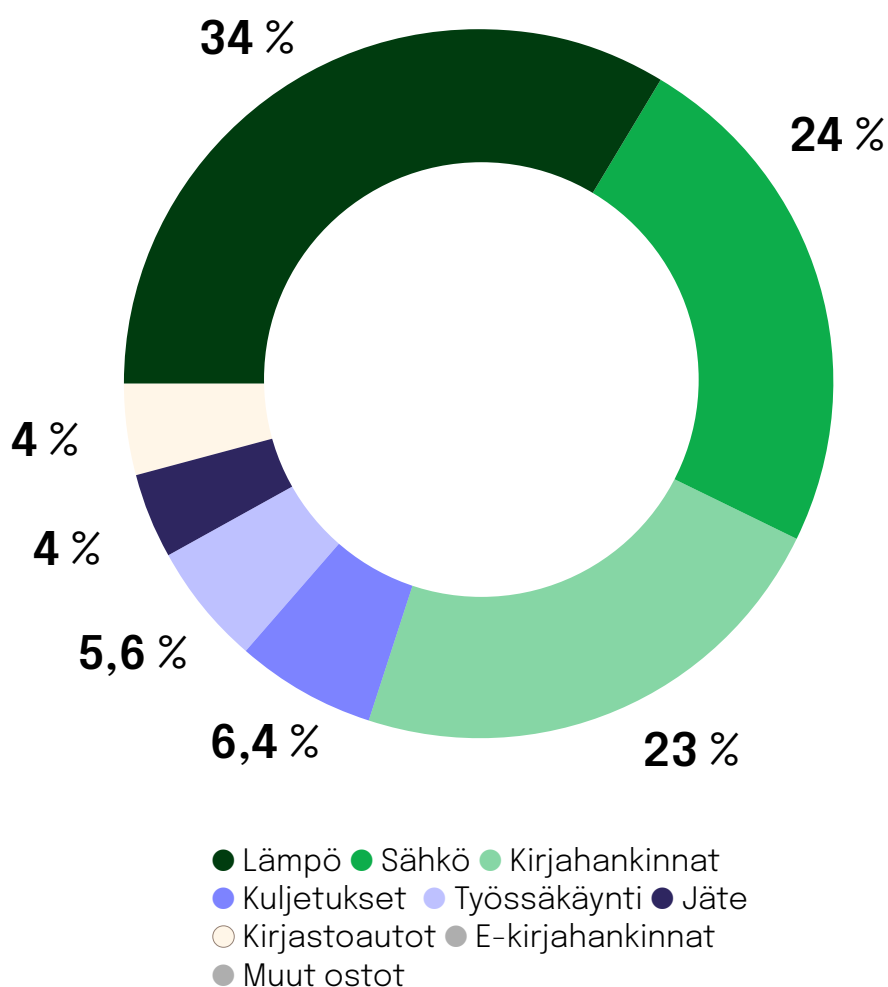
Yleisten kirjastojen ympäristötietoisuus 2020-luvulle -hankkeessa tehtiin kyselytutkimus kirjastojen ympäristötietoisuudesta, johon vastasi 166 kirjastoa. Kysely mukaan useimmalla kirjastolla on jokin ympäristöohjelma tai ympäristötavoitteita, mutta ympäristötekijät jäävät vähemmälle huomiolle suhteessa kirjastojen muihin muutostekijöihin. Kyselyiden lisäksi hankkeessa laskettiin 13 kirjaston hiilijalanjälki, jonka mittaukset osoittivat, että yleisten kirjastojen ilmastopäästöt muodostuvat suurelta osin (60 %) rakennusten päästöistä. Huomattavaa on, että kirjastojen rakennukset kuuluvat kuntien toimivaltaan. Kirjastojen hiilijalanjäljestä 25 % johtuu aineisto- ja muista hankinnoista. Hiilijalanjälkilaskennan ulkopuolelle on jätetty toiseksi yleisön saapuminen kirjastoon, jonka tiedetään kuitenkin olevan merkittävä päästölähde¹⁵.

Kirjastojen henkilöstö kokee, että kirjastojen päästöjen vähentäminen on vaikeaa, koska päätökset tehdään muualla ja resursseja rakennusten ja tekniikan parannuksiin on tarjolla niukasti. Energiaa säästävien ratkaisujen käyttöönotto kuntien omistamissa kiinteistöissä, tilankäytön tehostaminen ja uusiutuvaan energiaan siirtyminen auttaisi kirjastoalaa hiiliviisaammaksi. Kokoelmat ja aineistot ovat kuitenkin kohde, johon kirjastot voivat itse vaikuttaa. Käytännön toimiin sisältyy muun muassa aineistojen kuljetuksen tehostaminen ja turhien kuljetusten vähentäminen, aineistojen elinkaaren ja kierron pidentäminen sekä kirjamuovin käytön vähentäminen.

Kirjastot voivat edistää ekologista kestävyyttä myös kehittämällä ydintoimintaansa yleissivistävän lukemisen edistäjänä ja jakamistalouden mahdollistajana, esimerkiksi tekemällä työtä lainausmäärien kasvattamiseksi ja parantamalla elektronisten aineistojen tarjontaa. Yhteiskäyttötilojen tarjoaminen ja tavaralainaamisen kehittäminen edistävät jakamistaloutta. Kirjastojen valikoimista löytyviä lainattavia tarvikkeita ja laitteita voidaan hakea maanlaajuisesti kirjastojen tietokannasta. Lainattavien laitteiden valikoimaa kehitetään, ja se kattaa niin erikoistyövälineitä, kuten 3D-tulostimia, kuin myös arkisempia käyttöesineitä ompelukoneista soittimiin. Jakamistalouden kehittämiseen esimerkiksi vaatteiden korjauspaikkoja tarjoamalla tulisi jatkossa panostaa entisestään.

¹⁵ Helsingin kaupunginkirjasto.
Kirjastot matkalla hiilineutraaliin
jakamistalouteen. Positive Impact
Finland Oy. 2021.

Kirjastoalan hiilijalanjälki yhteensä vuonna 2019

Alkuperäinen kuvio: Harri Sahavirta.

Ympäristökasvatus kirjastoissa

Helsingin kaupunginkirjastojen hallinnoiman ja opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman **Yleisten kirjastojen ympäristötietoisuus 2020-luvulle** -tutkimus ja koulutushankkeen tavoitteena oli edistää kirjastojen ympäristötietoisuutta, hiilineutraaliutta ja jakamistaloutta. Hankkeen puitteissa yhteistyössä Greenpeacen, Lukukeskuksen, Suomen Kirjastoseuran, Marttaliiton sekä Mannerheimin lastensuojeluliiton Uudenmaan piirin kanssa vuonna 2021 järjestetty **Ilmastolukupiiri**-hanke loi yli 100 ilmastolukupiiriä eri puolelle Suomea.¹⁶

¹⁶ Ilmastomuutos muuttaa kaiken. Vai muuttaako? Ilmastolukupiiri.

Parhaat käytänteet kirjastoalalla

- Vihreä kirjasto on kansainvälisen kirjastojärjestön IFLA:n ylläpitämä käsite, joka sisältää listan toimenpiteistä¹⁷.
- Kuntien ja kaupunkien kirjastoissa rahoitus tulee aluehallinto-
virastolta, joten ympäristökriteerit eivät ole rahoituskriteerejä.
Ympäristökriteerien saaminen osaksi rahoitusta nopeuttaisi kestävää
kehitystä kirjastoalalla¹⁸.
- Kirjastojen yhteisen ympäristötyön käynnistämiseksi tarvetta katto-
rakenteella, jossa tehtävään nimetty työryhmä saattaisi työn käyntiin.
- Kirjastoille olisi saatava säännöllistä ympäristökoulutusta, johon pääsy
olisi helppoa.
- Kirjastot kaipaavat konkreettista ohjeistusta ekologisesta kestävyys-
destä ja siitä, kuinka ne voivat työssään ottaa näitä asioita huomioon.
- Kirjastoille olisi kehitettävä mitattavat aiheet ja standardit, joiden
toteutumista kukin voi arvioida. Arviointimallia kehitettäessä voisi
ottaa huomioon Kansalliskirjaston summaindeksi-mallin¹⁹.
- Miten kehystää kirjastojen ympäristötyö positiiviseen viitekehykseen.
Miten antaa nuorille tilaa ja mahdollisuus vaikuttaa, keskustella ja
pohtia?
- Miten siirtyä positiivisiin uutisiin ja tulevaisuudenkuvaan – miten ympä-
ristötietoisuus limittyy niihin arvoihin, joita halutaan edistää?

¹⁷ IFLA. What is a Green Library?

¹⁸ Anni Valajärvi. Ilmastomuutoksen
hillintä ja hiilineutraalius. Opetus- ja
kulttuuriministeriö. 11.12.2020.

¹⁹ Kansalliskirjasto. Kirjasto demokra-
tian edistäjänä – Summaindeksi kirjas-
ton johdon työvälineenä. 27.1.2023.

8.5 Kuvataide

Luonnon monimuotoisuuskato, ilmastokriisi sekä ihmisen suhde muihin lajeihin ovat olleet kuvataiteen sisältöjen tarkastelussa laajalti jo yli vuosikymmenen ajan.

Suomessa toimivat kuvataiteen toimijat ovat usein edistyksellisiä kestävyysajattelussaan ja alalla ymmärretään yleisesti ympäristökriisin olevan olosuhde, joka vaikuttaa koko alan toimintamahdollisuuksiin sekä muuttaa edellytyksiä tehdä taidetta muuttuvassa maailmassa. Kansainvälisessä kontekstissa kestävyyskeskustelua tulee käydä huomioiden alueelliset lähtökohdat, globaalin pohjoisen ja globaalin etelän erilaiset haasteet ja erilaiset paikalliset ratkaisut.

Päästöjä kuvataiteen alalla syntyy erityisesti kansainvälistymisen vaatimasta matkustamisesta sekä suurista tapahtumista kuten kansainvälisistä biennaaleista ja messuista. Lisäksi ilmastovaikutuksia aiheutuu yleisön liikkumisesta, näyttelytoiminnasta ja teosten materiaaleista.

Kuvataiteen rooli yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen vauhdittajana

Hahmoteltaessa taiteelle roolia kestävyysmurroksen vauhdittamisessa nousee luontevina toimina esiin ympäristö- ja luonnontieteiden ja taiteen yhteen tuominen, vallitsevien ajatusmallien kyseenalaistaminen ja yhteiskunnallisen vuoropuhelun parantaminen. Ympäristökriisi tulisi ymmärtää pitkäkestoisena, ihmisen olemassaoloa uhkaavana kriisinä. Siksi kestävyysmurroksessa keskeinen kysymys on, miten saadaan aikaan syvälinen, yhteiskunnan eri osa-alueita koskeva, ihmisten arvoihin ja elämäntapoihin ulottuva muutos kohti kestävyttä. Taide tulee nähdä yhtenä näistä yhteiskunnan osa-alueista. Taiteen tekemisen tapojen tulee tukea kestävyysajattelua, mikä edellyttää muun muassa ekologisesti kestävämmien toimintamallien tunnistamista ja niistä luopumista.

Hiilijalanjälkilaskureiden tai ympäristöohjelmien kehittämisen ohella kuvataiteen alan kestävyystyön tueksi tarvitaan kokonaisvaltaisempaa keskustelua ekologisesta kestävydestä: olennaista olisi nähdä tekojen vaikutusten limittyminen, toiminnan arvot, merkitys kestävyysmurroksen toteuttamisessa ja ymmärtää ekososiaalinen sivistys pohjana kaikelle toiminnalle. Olennaista olisi mahdollistaa rinnakkaisten prosessien toteuttaminen, sekä hiilijalanjälkilaskureiden ja ympäristöohjelmien käyttöönottoaminen, että uusien ajatusmallien synnyttäminen.

LuoTo-työpajoissa keväällä 2023 tunnistettiin, että ekologisen kestävyiden edistäminen taiteen vapauden kustannuksella nousee toisinaan esiin ylikorostuneena uhkakuvana, johon liittyy pelkoja ja ennakkoluuloja taiteen vapauden puolesta. Taiteen itseisarvon koetaan olevan uhattuna, jos taiteen tekemisen tapojen kestävyys otetaan tarkasteluun tai tekemisen tavoille asetetaan rajoitteita. Taide tapahtuu kuitenkin aina osana yhteiskunnallista ja kulttuurista muutosta, eikä ole niistä irrallista. Taide on ollut aina tulevaisuuden tutkimista ja merkityksen hakemista, eikä kestävämpien toimintamallien edellyttäminen tulevaisuudessa kuvataiteen toimijoilta muodosta uhkaa taiteen sisällölliselle vapaudelle.

Kuvataidealan kestävyyshankkeet ja keskeiset toimijat

Kuvataidealan kestävyystyötä kehitetään aktiivisesti säätiöissä, taiteilija-residensseissä, museoissa, taideorganisaatioissa sekä taiteilijavetoisesti. Alan kestävyystyön yhteyksiä syventää kuvataiteen alan järjestöjen, koulutusorganisaatioiden, rahoittajien ja muiden toimijoiden muodostama **Kuvataiteen kestävä tulevaisuus** -verkosto, joka kokoontuu muutaman kerran vuodessa. Keskeisiä kuvataiteen alan käynnissä olevia kestävyyshankkeita ovat keväällä 2023 käynnistynyt **Vihreä paletti** -hanke¹ sekä Turun AMK:n **Julkisen taideteoksen hiilijalanjälkilaskuri**², jotka tuottavat alan toimijoiden käyttöön konkreettisia työkaluja ympäristötyön suunnitteluun sekä hiilijalanjäljen laskemiseksi.

Taideorganisaatiot

Taideorganisaatioiden kestävyystyön haasteet liittyvät lähtökohtaisesti resurssien niukkuuteen. Pienet henkilöstöresurssit, ympäristöosaamisen puute ja rahoituksen puute vaikeuttavat tai hidastavat kestävämpien toimintamallien käyttöönottoa. Samanaikaisesti kova kilpailu rahoituksesta sekä taidemaailman kansainvälisyyttä ja näkyvyyttä painottava toimintalogiikka ovat ristiriidassa hitaamman, vähemmän matkustamista ja vähemmän materiaalisia resursseja vaativan ekologisemman työskentelytavan kanssa. Kansainvälisen yhteistyön päästölähteet tulee tunnistaa, mutta samalla tulisi luoda uusia tapoja tehdä kansainvälistä yhteistyötä niin että sen perustana ovat kestävät toimintamallit.

Taiteilijaresidenssit

Taiteilijaresidenssitoiminnassa päästöjä ja luontohaittoja syntyy taiteilijoiden matkustamisesta, lisäksi keskusteluun ovat nousseet myös residenssiasuntojen kunto ja energiaratkaisut. Pitkäkestoinen residenssityöskentely voidaan kuitenkin nähdä lyhytjänteistä näyttely- ja tuotantokeskeistä työskentelyä kestävämpänä tapana toimia kansainvälisesti.

Matkustamisen aiheuttamien päästöjen vähentämiseksi tulisi tapauskohtaisesti tarkastella, miten residenssiorganisaatio profiloi haut ja toimintansa ja mihin residenssiorganisaatio päättää käyttää vuosittain hiilibudjettinsa. Matkustamisessa Euroopan sisällä tulisi ensisijaisesti suosia vähäpäästöistä matkustamista maata pitkin, tutkia mahdollisuuksia toteuttaa residenssijakso etäyhteyksin ja mahdollistaa pidemmät, usean kuukauden pituiset residenssijaksot kauempaa matkustaville. Residenssiorganisaatio voi ottaa merkittävän roolin matkustamisen päästöjen pienentämisessä tarjoamalla neuvontaa ja rahallista tukea hitaampaan matkustamiseen.

¹ Uusi kestävämpien käytäntöjen työkalupakki nykytaiteen alalle - Frame Contemporary Art Finland (frame-finland.fi)

² Julkisen taideteoksen ympäristölaskuri

Museot

Museoissa ympäristövaikutuksia aiheuttavat esimerkiksi kiinteistöt, yleisön liikkuminen, teosten kuljetukset ja näyttelyiden rakentaminen. Suurimmat päästöt tulevat tavallisimmin kiinteistöistä, koska museoiden kokoelmat pitää säilyttää tietyssä ilmankosteudessa ja lämpötilassa. Esteenä kestävämpiin energiaratkaisuihin siirtymisessä on usein museoiden rajattu päätösvalta käyttämiinsä kiinteistöihin, koska museot ovat harvoin itse museorakennusten omistajia.

Vihreä paletti – nykytaiteen ammattilaisten käyttöön räätälöity ympäristötyökalu

Kolmentoista suomalaisen kuvataiteen alan toimijan keväällä 2023 käynnistämä **Vihreä paletti** -hanke on keskeisin kuvataiteen alan käynnissä oleva kestävyyshanke, jossa luodaan työkaluja nykytaiteen alan tuotanto- ja toimintatapojen ekologisesti kestävään uudistamiseen. Hankkeessa kehitetään ekologisesti kestävämpiä toimintamalleja teostuotantoa, työtiloja, näyttelyiden rakentamista ja purkamista sekä matkustamista ja logistiikkaa varten. Hankkeessa luodaan digitaalinen alusta, joka tarjoaa nykytaiteen ammattilaisten käyttöön räätälöityjä työkaluja ympäristövaikutusten arviointiin ja pienentämiseen.

Kaksivuotinen hanke on saanut opetus- ja kulttuuriministeriön jakamaa Kulttuurin ja luovien alojen uudistumisen rakennetukea. Hankkeessa mukana olevat tahot edustavat keskeisiä nykytaiteen ja taidekoulutuksen toimijoita Suomessa: Frame Contemporary Art Finland, Mustarindaseura, Helsingin Taidehalli, Suomen Taiteilijaseura, Taideyliopiston Kuvataideakatemia ja Turun ammattikorkeakoulun Taideakatemia. Lisäksi asiantuntijakumppaneina hankkeessa toimivat Espoon modernin taiteen museo EMMA, HIAP – Helsinki International Artist Programme, IHME Helsinki, Suomen Kansallislageria, Suomen museoliitto, Pro Artibus –säätiö ja Suomen Taiteilijaseuran Ateljeesäätiö. Vihreä paletti -hankkeen projektipäällikkönä toimii Saara Korpela.

Verkostoituminen tehokkain keino edistää nykytaiteen ekologista kestävyyttä

Vihreä paletti -hankkeen keväällä 2023 tekemän kyselyn mukaan kuvataiteen alalla työskentelevistä ammattilaisista kaksi kolmasosaa näki verkostoitumisen, nykytaiteen toimijoiden yhteistyön ja yhteisen tietopohjan vahvistamisen keskeisimpinä toimenpiteinä alan ekologisen kestävyuden edistämiseksi. Lisäksi liikkumisen päästöjen vähentäminen sekä taiteilijoiden taloudellisen kestävyuden turvaaminen nähtiin tärkeimpinä toimenpiteinä, joilla alan kestävyysmurrosta voidaan vauhdittaa.

LuoTo-hankkeen työpajoissa keväällä 2023 tunnistettiin laajemmin verkostojen kehittämiseen liittyviä tarpeita. Erityisen tarpeelliseksi nähtiin

kestävyyshankkeiden portfolioiden tuomista avoimesti nähtäville, jolloin alalla käynnissä olevat, tulevat ja päätyneet ekologisen kestävyyskehittämiseen tähtäävät hankkeet olisivat helposti löydettävissä. Hankkeiden jatkuvuuden kannalta olisi tärkeää lisätä viestintää alan toimijoiden välillä ja tehostaa resurssien käyttöä, esimerkiksi palkkaamalla useamman toimijan yhteinen ekokoordinaattori. Isojen toimijoiden toivottiin ottavan vahvan roolin alan kestävyystyön edistämässä ja jakavan parhaita käytäntöjä avoimesti pienempien toimijoiden käyttöön. Hyvä esimerkki tämänkaltaisesta epämuodollisesta vertaisverkostosta on kotimaisten residenssitoimijoiden avoin aamukahviverkosto, jossa jaetaan matalalla kynnyksellä tietoa ja kokemuksia myös organisaatioiden kestävyystyön oivalluksista.

Mallia parhaiden käytäntöjen jakamisesta näyttää IHME Helsinki, joka on jakanut kaiken oppimansa ekologisesti kestävästä taideinstituutiotyöskentelystä avoimesti **Ekoblogissaan** vuodesta 2019 lähtien ja vuodesta 2023 lähtien myös **Kuvitellaan tulevaisuus nyt** -blogissa. Lisäksi ihmehelsinki.fi -sivustolla on runsaasti muutakin aiheeseen liittyvää materiaalia.³

Hiilijalanjälkilaskurista luonto- ja materiaalijalanjäljen laskemiseen

Kuvataiteen alalla on kaksi ajankohtaista projektia, joissa kehitetään taiteen hiilijalanjälkilaskureita. Yksittäisen näyttelytuotannon hiilijalanjäljen laskemisessa auttaa Turun ammattikorkeakoulun tuottama syyskuussa 2023 julkaistu julkisen taiteen hiilijalanjälkilaskuri.

Vihreä paletti -hankkeessa hiilijalanjälkilaskurin kehitystyö on alussa ja valmistuva laskuri tulee huomioimaan myös muita ympäristövaikutuksia. Kehitystyössä tullaan hyödyntämään aiempia hiilijalanjälkilaskureita, muun muassa KEMUT-verkoston musiikkialan laskuria sekä matkailualan laskuria. Vihreä paletti -hankkeen selvityksen mukaan alan toimijat kaipaavat eniten työkaluja ja lisäosaamista luontoalanjäljen laskemiseen, valittavissa olevien eri toimintamallien aiheuttamien päästöjen vertailuun ja materiaalijalanjäljen laskemiseen.

LuoTo-työpajoissa keväällä 2023 tunnistettiin nykyisten hiilijalanjälkilaskurien käytön edellyttävän ohjelmistoja ja teknisiä rutiineja, joita kaikilla kuvataiteen alan toimijoilla ei välttämättä ole. Vihreä paletti -hankkeen selvityksen mukaan kolmasosa alan toimijoista kokee tärkeämmäksi tarkastella ja kehittää taiteellisen toiminnan mahdollisuutta herättää keskustelua ja kysyä kysymyksiä ekologisen kriisin ydinkysymyksistä.

Hiilijalanjälkilaskurien ja ympäristövaikutusten arvioinnin avulla voidaan muodostaa yleiskuva, joka hyödyttää ympäristötyötä käynnistettäessä. Oman hiilijalanjäljen ja materiaalijalanjäljen selvittäminen auttaa

³ <https://ihmehelsinki.fi/ihme-blogit-ja-podcastit/>

tunnistamaan oman toiminnan suurimmat päästölähteet, joihin toimenpiteet kannattaa suunnata sekä tunnistamaan vaikeat päästövähennyskohteet, joiden päästöt pyritään kumoamaan. Alalla onkin ollut selkeä tarve luotettavalle, helppokäyttöiselle, kuvataiteen alan tarpeisiin räätälöidylle laskurille ja ympäristötyön oppaille, johon nyt käynnissä olevat kehityshankkeet tulevat vastaamaan.

Kiertotalouspalvelujen kehittäminen kestävyystyön edistämiseksi

LuoTo-esiselvityksessä (2022) tunnistettiin tarve kiertotalouspalveluiden, esimerkiksi käytettyjen materiaalien laina- ja ostopalvelujen kehittämiseksi kuvataiteen toimijoiden tarpeisiin.⁴ Toimivilla kiertotalousratkaisulla voitaisiin hillitä luonnonvarojen kulutusta ja tehostaa resurssien käyttöä. Vihreä paletti -hankkeen selvityksen (2023) mukaan nykytaiteen alan toimijoiden parissa eniten lisätietoa kaivattiin kuljetuksien, rahdin, postitusten sekä pakkausmateriaalien ympäristövaikutuksista sekä materiaalien ja välineiden uudelleenkäytöstä ja kierrätyksestä sekä teosten materiaalien ja tuotannon ympäristövaikutuksista sekä digitalisaation hiilijalanjäljestä.

Myös ekologisesti kestävään suunnitteluun ja kuratointiin sekä kiertotalousajattelun lisäämiseen näyttelytuotantojen toteutuksessa toivottiin lisätietoa. Vihreä paletti -hankkeessa kehitteillä oleva verkkosivu sisältää nykytaiteen ammattilaisten käyttöön räätälöityjä työkaluja ympäristövaikutusten arviointiin ja pienentämiseen ja vastaa osaltaan näihin toimijoiden tunnistamiin tarpeisiin.

Kuvataidealan kestävyystyön haasteita

Henkilöresurssien puute

LuoTo-työpajoissa tunnistettiin organisaatioiden kestävyys siirtymän suurimmiksi hidasteiksi henkilöstöresurssien puute ja osaamisen puute. Pienissä organisaatioissa työtunnit kuluvat perustoimintojen ylläpitämiseen eikä ylimääräistä työaikaa ympäristöohjelman laatimiseen tai hiilijalanjäljen mittaamiseen tai toiminnan seurantaan ole. Tarve ympäristötyöhön suunnattavan henkilötyövoiman rahoitukselle on akuutti.

Kestävyystyötä ei tulisi myöskään käsittää muun työn oheen tulevana lisätyönä, vaan perustoiminnasta puuttuneeksi osaksi, joka uudella resursoinnilla voitaisiin täyttää. Samanaikaisesti on tärkeää tunnistaa, että kestävyystyön tulee olla osa jokaisen henkilökunnan jäsenen toimenkuvaa, eikä

sitä ei voi ulkoistaa yksin esimerkiksi ekokoordinaattorille. Organisaation johdon tuki kestävyys siirtymän toteuttamiselle

⁴ LuoTo-esiselvitys: Luovat alat kestävyttä etsimässä (aalto.fi)

on kriittisen tärkeä, jotta kestävyysajattelu voi muodostua toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen perustaksi. Olennaista on myös pohtia, tulisiko ympäristötyöhön käytettävän lisärahoituksen tulla muualta kuin taiteen rahoituksesta. Jo valmiiksi kilpaillun ja niukan taiteen rahoituksen ei tulisi olla ainoa lähde alan kestävyys siirtymän rahoittamiseksi.

Asiantuntijuuden puute

Osa kuvataiteen alan toimijoista kokee, ettei oma asiantuntijuus kata riittävästi laajojen ympäristöasioiden hallintaa, vaan työn tueksi toivottaisiin ympäristö- ja kestävyystieteiden ammattilaisia koordinoimaan ekologisen kestävyyskokonaisuuksia. Kokonaisvaltaisen kestävyys siirtymän tueksi hankkeiden ohjausryhmässä tai hallituksessa on suositeltavaa olla mukana ympäristöasiantuntija tai tieteen edustaja. Oman asiantuntijuuden puutetta ei kuitenkaan koettu esteenä toiminnalle, jos ympäristöasiantuntijuuden hankkiminen kestävyystyön tukemiseksi mahdollistetaan toiminnan lisäresursoinnilla.

Taiteilijoilta puuttuu useissa tapauksissa tietoa siitä, miten käyttää materiaaleja kestävästi ja ilmastoystävällisesti (enemmän kuin pelkkää hiilijalanjälkilaskentaa), ottaen samalla huomioon museoiden ja kokoelmien tarpeet, esimerkiksi valonkestävyys, kuljetuslaatikoiden koko jne. Taiteilijoille suunnattava täydennyskoulutus materiaaleista ja niiden kestävästä käytöstä koetaan tärkeäksi ja se tulisi ulottaa koko kentän eri toimijoiden saataville, esimerkiksi taiteilijajärjestöjen kautta. Myös näyttelyjärjestäjien rooli on keskeinen kestävämpien toimintamallien luomisessa: näyttelyhauissa, sopimuksissa, ohjeistuksissa tulisi aina tarjota ohjeita siihen mistä hiilijalanjälkilaskurit löytyvät, miten niitä voidaan käyttää ja tarjota yleistä tietoutta kestävämmistä materiaalivalinnoista.

Lisäksi museot ja muut näyttelyjärjestäjätahot voisivat tukea taiteilijaa tekemään kestävämpää tuotantoa esimerkiksi keräämällä tietoa alueella saatavilla olevista materiaaleista ja kuljetusvaihtoehdoista. On epärealistista olettaa ja toivoa taiteilijoilta kestävä tuotantoa tarjoamatta kestävämpiin toimintamalleihin ja materiaalivalintoihin minkäänlaisia ohjeita.

Kuvataiteen uudet, kestävämmät toimintamallit

Systeeminen kestävyysmurros edellyttää ajatusmallien ja arvojen sopeuttamista ympäristökriisin olosuhteeseen ja kestävä toimintakulttuurin muutos vaatii motiivien ja arvojen uudelleentarkastelua.

Toimintatapoja uudelleen määrittäessä tulisi arvioida kriittisesti uuden tuottamiseen tähtäävää ja lyhytkestoista toimintaa ja kiinnittää erityishuomioita sosiaaliseen kestävyys- taiteilijoiden toimeentulon varmistamiseen ja taiteilijoiden hyvinvoinnin turvaamiseen. Taiteen rahoitusmalleja tulisi uudistaa tukemaan pitkäkestoista työskentelyä eikä pelkästään uusien teosten tekemistä. Kestävämmän työskentelykulttuurin tukemiseksi näyttelyaikoja ja produktioiden kestoja tulisi pidentää, varmistaen samalla, ettei vähenevä näyttelyiden määrä johda eriarvoistumiseen taiteilijoiden välillä.

Taiteilijajärjestöjen asema taiteilijoiden, taideyleisöjen, rahoittajien ja muiden kentän organisaatioiden välimaastossa kokoavana, ohjeistavana ja yhteistä oppimista johtavana toimijana nähdään vahvuutena. LuoTo-työpajoissa keväällä 2023 toistui useasti näkemys siitä, että taiteilijajärjestöjen pitäisi olla johtamassa kuvataiteen alan ympäristötyötä kokoavana voimana, jotta kestävyysmurros toteutuisi suhteellisen keskittymättömällä kuvataiteen kentällä. Taiteilijajärjestöjen asemaa tulisi kuitenkin vahvistaa ja toimintakyky turvata riittävällä rahoituksella, jotta ne voisivat toimia kokoavana tahona alan kestävyystyössä.

Kuvataidealan sosiaalisen ja taloudellisen kestävyysparantaminen ovat keskeisiä rakenteellisia kysymyksiä, joihin myös ekologinen kestävyys edistämisen linkittyy. Työskentelyn pitkäjänteisyyttä ja rahoituksen jatkuvuutta kehittämällä voitaisiin parantaa myös kuvataiteilijoiden mahdollisuuksia toimia aktiivisesti ekologisesti kestävyysedistämiseksi.

Kuvataidealan organisaatioiden kestävyys siirtymä

Koko organisaation tulee sitoutua kestävyys siirtymän edistämiseen ja ekologisen kestävyys tulisi olla organisaation kaikkien toimintaan integroitunut toimintamalli, jotta ekologisen kestävyys vaaliminen kantaa läpäisevästi koko organisaatiossa. Nykytilanteessa hankerahoituksen varassa toimiminen johtaa lyhytjänteiseen tekemiseen ja henkilöstön nopeaan vaihtuvuuteen, minkä takia osaamista ei ehdi kertyä organisaatioon perusrakenteisiin. Ekologisen kestävyys siirtymän edistäminen vaatii suunnitelmallisuutta ja stabiiliutta organisaatiossa, kouluttautumismahdollisuuksia henkilöstölle sekä kestävyysosaamisen painottamista myös uusien työntekijöiden rekrytoinnissa työn jatkuvuuden turvaamiseksi. Kaiken henkilökunnan kohdalla olisi lisäksi tärkeää huolehtia ekologisen kestävyys perustaidoista, kuten esimerkiksi ympäristöstrategian tai matkustussääntöjen tuntemuksesta. Organisaation kestävyystyön hyviä perustyökaluja ovat esimerkiksi Ekokompassi tai muu ympäristösertifikaatti, joiden avulla ympäristötyö on helppoa käynnistää.

Uutta, kestävämpää toimintakulttuuria luotaessa on tärkeää tunnistaa myös henkilökunnan olemassa oleva osaaminen ja tarpeet ja tarjota henkilöstölle mahdollisuus jatkuvaan osaamisen kehittämiseen. Koska kuvataiteen alalla samat ihmiset toimivat usein useassa yhdistyksessä ja rajallisten resurssien takia osaamisen kehittämiseen ei nykytilanteessa ole aikaa, on yhtenä keskeisenä kehittämistoimenpiteenä LuoTo-työpajoissa tunnistettu tarve maksuttomalle, kuvataiteen alalle räätälöidylle kestävyyskoulutukselle. Tähän tarpeeseen tullaan vastaamaan LuoTo-jatkohankkeessa vuosina 2024–2025.

Liikkuminen

Kansainvälinen toiminta edellyttää matkustamista, eivätkä taiteen matkakulujen rahoitusmallit tällä hetkellä tue hidasta matkustamista harvoja poikkeuksia⁵ lukuun ottamatta. Valtion matkustussääntö ja matkustusstrategia mahdollistaa hitaan matkustamisen lähinnä alle 500 kilometrin matkoilla.⁶

Tehokkaimpia keinoja liikkumisen päästöjen vähentämiseen ovat

- lentomatkustamisen vähentäminen minimiin
- fyysisen osallistumisen korvaaminen etäyhteyksillä
- lentämisen korvaaminen vähäpäästöisillä matkustusmuodoilla (julkinen liikenne)
- hitaan matkustamisen taloudellinen tukeminen

Tarjoamalla konkreettisia ohjeita maata pitkin matkustamiseen ja reittien suunnitteluun voidaan hitaan matkustamisen kynnystä madaltaa ja lisätä vähäpäästöisen matkustamisen suosiota. Tästä esimerkkinä HIAP – Helsinki International Artist Programmen kokoama hitaan matkustamisen sivu hiap.fi/ecotravel, joka palvelee laajaa käyttäjäjoukkoa kuvataiteen alalla ja sen ulkopuolella.

Taiteilijaresidenssit HIAP, Mustarinda ja Saaren kartanon residenssi ovat olleet edelläkävijöitä hitaan matkustamisen tuomisessa osaksi residenssijaksoa ja taiteellista työskentelyä sekä organisaatioiden henkilökunnan matkustuskäytäntöjen uudistajina. IHME Helsinki on lisäksi onnistunut teostuotannoissaan vähentämään liikkumisen hiilijalanjälkeä merkittävästi. Koneen Säätiön Saaren kartanon residenssin hitaan matkustamisen tuki on kokemusten mukaan toiminut vetovoimatekijänä residenssiin hakeville taiteilijoille, sekä mahdollistanut uusien, vähäpäästöisten matkustusmuotojen kokeilemisen ja omaksumisen osaksi omaa taiteellista toimintaa.

Teosten kuljetuksen ja taiteilijoiden liikkumisen hiilijalanjäljen pienentämiseksi matkustustarvetta voidaan vähentää tehostamalla ja optimoimalla reittisuunnittelua ja lisäämällä esityskopioiden määrää. Yleisön liikkumisen päästöjen vähentämiseen tehokkaimpia keinoja ovat yhteistyö joukkoliikenneyritysten kanssa, koordinoitujen yhteiskuljetukset tapahtumiin sekä pyöräilyyn ja kävelemiseen kannustaminen sekä tapahtumien järjestä-

minen julkisen liikenteen saavutettavissa oleviin kohteissa. Toimintaa suunniteltaessa tulisi ennen kaikkea valita tarkoin paikka, jonne yleisön matkustaminen on mahdollista järjestää vähäpäästöisellä tavalla.

⁵ Ekologisesti kestävä residenssitoiminta - Koneen Säätiö (koneensaatio.fi)

⁶ Valtion matkustusstrategia: Harkittua matkustamista kestävästi ja turvallisesti - Valto (valtioneuvosto.fi)

Viestintä

Ydinongelma kuvataiteen alan kestävyystyössä on yhä viestinnän puute. Pitkäkestoiset ja kunnianhimoisetkin kestävyyshankkeet jäävät organisaation sisäiseksi tiedoksi, jos niistä ei viestitä. Ympäristötyöstä viestimisen esteenä on joissain tapauksissa kokemus asiantuntijuuden puutteesta: koetaan ettei ympäristötoimista osata viestiä riittävän asiantuntevasti. Myös resurssien ja ajan puute rajoittaa tehokasta kestävyysviestintää. Ekologisesti kestävästä toiminnasta viestiminen yleisölle on tärkeää jo produktioita, näyttelyitä, tapahtumia toteutettaessa, sillä tehokkaalla, selkeällä ja tavoittavalla viestinnällä voidaan osaltaan vaikuttaa yleisön ympäristökäyttäytymiseen. Alan sisäisen kestävyysosaamisen lisäämiseksi tiiviimpi ja kattavampi viestintä kestävyyshankkeista edistäisi parhaiden käytäntöjen leviämistä ja kestävyysosaamisen jakamista alan toimijoiden välillä. Ekologisesta kestävyydestä viestiminen kannattaa myös nähdä vaikutuskeinona kestävyysmurrosta tukevassa kulttuurinmuutoksessa. Toisaalta viestinnässä tulisi välttää viherpesua, eli viestiä faktapohjaisesti ja asioiden mittasuhteita hahmottaen.

Toimenpide-ehdotuksia alan kestävyys siirtymän edistämiseksi

- Kehitetään ja vahvistetaan kestävyysosaamista jakavan Kuvataiteen kestävä tulevaisuus -verkoston toimintaa
- Tuotetaan alan toimijoille räätälöityä koulutusta kestävyysteemoista sekä ekososiaalisesta sivistyksestä (LuoTo-jatkohanke 2024-2025)
- Kootaan kestävyysteemoja koskeva tieto helposti saataville yhteen paikkaan (LuoTo-jatkohankkeen verkkoalusta 2024-2025 sekä Vihreä paletti-hankkeen verkkoalusta)
- Tuotetaan helppokäyttöiset työkalut ympäristövaikutusten mittaamiseen (Vihreä paletti -hanke)
- Kehitetään käytettyjen materiaalien laina- ja ostopalveluja ja uusia kiertotalousratkaisuja

Toimenpide-ehdotuksia kuvataiteen rahoittajille

- Tarvitaan rahoitusta kestävyystyön kehittämiseen kuvataiteen alan organisaatioissa (kestävyystyön kehittäminen asiantuntijatyönä) erillisenä lisärahoituksena muualta kuin taiteen tekemisen rahoituksesta.
- Kooltaan ja ympäristövaikutuksiltaan suuremmilta hankkeilta tulisi vaatia johdonmukaisesti myös enemmän kestävyyskriteerejä
- Kestävyyskriteerit tulisi sisällyttää ja arvioitsijoiden tekemä ympäristövaikutusten seulonta ottaa mukaan jo hakemusvaiheessa
- Kestävyyskriteerien toteutumisen seuranta tulisi olla mukana hankkeiden raportointivaiheessa
- Kestävien toimintamallien omaksumisesta tulisi saada lisärahoitusta (esimerkiksi vähäpäästöinen matkustaminen)
- Rahoitusta tulisi suunnata hitaampaan ja kestävämpään tekemiseen ja teosten elinkaaren pidentämiseen
- Rahoittajat voisivat tuottaa aktiivista viestintää siitä, miten rahoitetut organisaatiot käyttävät kestävyystyön rahoitustaan, jotta tieto tukimuodoilla aikaansaaduista toimista voi levitä koko alalle

8.6 Museot ja kulttuuriperintö

Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030 (OKM/2023/12)¹ nostaa kestävyiden strategian keskeiseksi arvoksi moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden rinnalla. Kulttuuriperintöstrategiassa tarkastellaan ensimmäisen kerran Suomessa kulttuuriperintöä kokonaisvaltaisesti: sitä on kaikkialla ja se on osa jokaisen elämää. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta tai digitaalista tai se voi liittyä kulttuuri- tai luonnonympäristöön.

Strategian visiossa korostetaan kulttuuriperinnön merkitystä yhteiskunnan voimavarana ja ihmisten elämänlaadun parantajana: kulttuuriperintö toimii siltana ihmisten välillä ja tarjoaa ratkaisuja kestäväen tulevaisuuden rakentamiselle. Läpäisevänä arvona on myös vastuu kulttuuriperinnön säilyttämisestä tuleville sukupolville. Strategiassa otetaan kantaa kulttuuriperinnön mahdollisuuksiin osallisuuden lisäämisessä, kulttuurisen moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden tunnistamisessa sekä kestäväen kehityksen edistämässä.

Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma **Mahdollisuuksien museo** (2018)² nostaa yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tärkeäksi museoiden tulevaisuuden tehtäväksi. Kulttuuriperinnön säilyttämisen ja tutkimisen kautta museoilla on mahdollisuus aktiivisesti edistää ekososiaalista sivistystä ja osallistua kestävämmän tulevaisuuden rakentamiseen. Erityisesti elävän aineettoman kulttuuriperinnön vahvistaminen ja kestävä kehityksen tavoitteiden edistäminen kytkeytyvät kiinteästi toisiinsa. Yhteisölähtöisellä kulttuuriperintötyöllä on erityistä vaikuttavuutta. Nostamalla esiin elävän kulttuuriperinnön kestäviä toimintamalleja ja elämäntapoja voidaan kulttuurin muutosvoima valjastaa edistämään yhteiskunnan ekologista kestävyysmurrosta. Ekologisesti kestävä tulevaisuuden kulttuuriperintöä luodaan nykyhetkessä.

Kulttuuriperinnön tallentaminen, tutkiminen, näyttelytoiminta ja tiedon jakaminen ovat museoiden toiminnan ytimessä. Museoiden perustehtävät edistävät samanaikaisesti monella tavoin myös kestävä kehityksen päämääriä. Museoilla, kulttuurikeskuksilla ja lastenkulttuurialan toimijoilla on mahdollisuus vaikuttaa laajojen ihmisjoukkojen asenteisiin ja toimia kestävä toiminnan edelläkävijöinä luomalla uusia, hiilineutraaleja toimintamalleja sekä aktiivisina ympäristö- ja kulttuuriperintökasvatuksen toimijoina.

Vanhan, olemassa olevan tiedon ja perinteisten materiaalien arvostaminen ja hyödyntäminen edistävät kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamista ja tarjoavat vaihtoehtoja kulutuskulttuurille. Aktivoimalla toimijuutta yhteisöissään museot voivat nostaa elävän kulttuuriperinnön kestävyysosaamisen kulttuuriseksi muutosvoimaksi ja luoda museoista paikkoja, joihin kokoonnutaan rakentamaan kestävämpää tulevaisuutta.

Museoiden kestävyystyö ja kestävyyshankkeet

Museoiden sisäinen kestävyystyö on edistynyt vauhdilla 2020-luvulla. Museoalan toimijat ovat aktiivisesti mitanneet toimintansa hiilijalanjälkeä ja ottaneet käyttöön ympäristöjärjestelmiä sekä käynnistäneet kehityshankkeita ja aktivoituneet täydennyskoulutuksen järjestäjinä henkilöstölleen. Alan kansainvälisessä keskustelussa on luotu toimintamalleja ja nostettu esille parhaita käytäntöjä.³

Suomessa Valtiokonttori suosittaa kaikkia valtion ministeriöitä, virastoja ja laitoksia laatimaan toiminnastaan vastuullisuusraportin vuosittain. Vastuullisuusraporteissaan organisaatiot kuvaavat, miten ne omalla ydintoiminnallaan ja -osaamisellaan edesauttavat tunnistamiensa 3–5 YK:n kestävä kehityksen tavoitteiden toteutumista (toiminnan kädenjälki) ja sitä, kuinka ne huolehtivat toiminnastaan aiheutuvista suorista vaikutuksista toimintaympäristöön (toiminnan jalanjälki). Ensimmäiset raportit laadittiin

¹ <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164637>

² Mahdollisuuksien museo. Opetus- ja kulttuuriministeriön museopoliittinen ohjelma 2030. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2018:11

³ McGhie. (2022). *Understanding the Sustainable Development Goals and targets: a guide for galleries, libraries, archives and museums*. Curating Tomorrow.

⁴ Kanerva, Jakola ja Toiviainen. (2023). *Yhteistyötä kestävä tulevaisuuden rakentamiseksi. Yhteenveto ja näkökulmia valtionhallinnon vastuullisuusraporteista vuodelta 2022*. Valtiokonttorin julkaisuja.

vuonna 2021, seuraavat vuonna 2022, jolloin mukana raportoimassa oli jo 56 tahoa.⁴

Virastotasolla kestävyysliittävää yhteistyötä on viime vuosina viritetty **Kestävät virastot** -hankkeen kautta. Museoviraston, Kansallisarkiston, Suomenlinnan hoitokunnan ja Taiteen edistämiskeskuksen yhteishankkeessa neljä virastoa pohti ja kehitti omaa rooliaan kestävä kehityksen edistämiseksi.

Museoviraston koordinoimassa yhdeksän maan **LIVIND – Luova ja elävä kulttuuriperintö Pohjoisen ulottuvuuden alueiden voimavarana** -hankkeessa tunnistetaan ja kerätään hyviä käytäntöjä elävän aineettoman kulttuuriperinnön kestävästä käytöstä esimerkiksi matkailussa ja palveluissa sekä erilaisissa työ- ja toimintatavoissa vuosina 2021–2024. Hankkeen toiminnot koostuvat verkkotapahtumista, työpajoista, pilottikokeiluista, tutkimusosiosta sekä lopputuloksena julkaistaan materiaaleista verkkoalusta.

Suomen luonnonsuojeluliiton kotimaista **Ekokompassi**-ympäristöjärjestelmää käyttävät esimerkiksi Kansallisgalleria, Amos Rex, EMMA ja HAM. Aboa Vetustis Ars Nova, Turun museokeskus, Turun taidemuseo ja Åbo Akademin säätiön museot rakentavat ympäristöjärjestelmänsä ja hakevat Ekokompassi-sertifikaattia tulevana syksynä. Ekokompassi-ympäristöjärjestelmä sisältää tavoitteet ja toimenpiteet ympäristövaikutusten vähentämiseksi ja perustuu jatkuvan parantamisen periaatteeseen. Ekokompassi-sertifioitujen organisaatioiden ympäristöohjelma päivitetään vuosittain ja tavoitteet asetetaan uudelleen vähintään kolmen vuoden välein.

Koko museoalan kattavia ympäristövaikutuslaskelmia ei alalla ole tehty, vaikka useat yksittäiset museot ovatkin selvittäneet hiilijalanjälkensä. Ympäristövaikutuksia museoissa aiheuttavat esimerkiksi kiinteistöt, yleisön ja henkilöstön liikkuminen, teosten kuljetukset ja näyttelyiden rakentaminen. Rakennuksien energiankäytön osuus hiilijalanjäljestä on suuri, koska museoiden kokoelmien säilyminen edellyttää olosuhdehallittuja erikoistiloja. Päästöjen vähentämistä vaikeuttaa monissa tapauksissa museoiden rajatut vaikutusmahdollisuudet käyttämiensä kiinteistöjen energiatehokkuuteen, sillä museot ovat harvoin kiinteistöjen omistajia.

Museoliitto järjesti vuonna 2020 jäsenilleen seitsemän kuukautta kestävä **Sanoista ekotekoihin** -kestävän kehityksen koulutuskokonaisuuden ja perusti Museoliiton sisäisen kestävä kehityksen **KEKE-työryhmän**. Tämän työn jatkona vuonna 2020 Museoliitto julkaisi kestävä kehityksen toimintaohjelman. Museoliitto selvitti oman toimintansa hiilijalanjäljen vuonna 2019 ja suuntasi hiilijalanjäljen pienentämiseen tähtäävät toimenpiteet toiminnan suurimpiin päästölähteisiin, matkustamiseen sekä liiton tilaisuuksien ruokatarjoiluihin. Museoliiton koulutusohjelmaan kuuluu vähintään yksi kestävä kehitykseen liittyvä tilaisuus joka vuosi ja liitto pyrkii pitämään kestävyysteemaa esillä viestinnässään. Koko henkilöstön sitouttaminen sekä henkilöstön aloitteiden tukeminen kestävyystyön alullepanemisessa sekä ekologisen kestävyys sisällyttäminen organisaation strategiaan on edesauttanut kestävyystyön juurruttamista organisaatioon.

Vihreä kädenjälki on Kansallisgallerian ympäristöohjelma, jossa kestävästä kehityksestä ja kiertotaloudesta tulee pysyvä osa toimintaa. Vuodesta

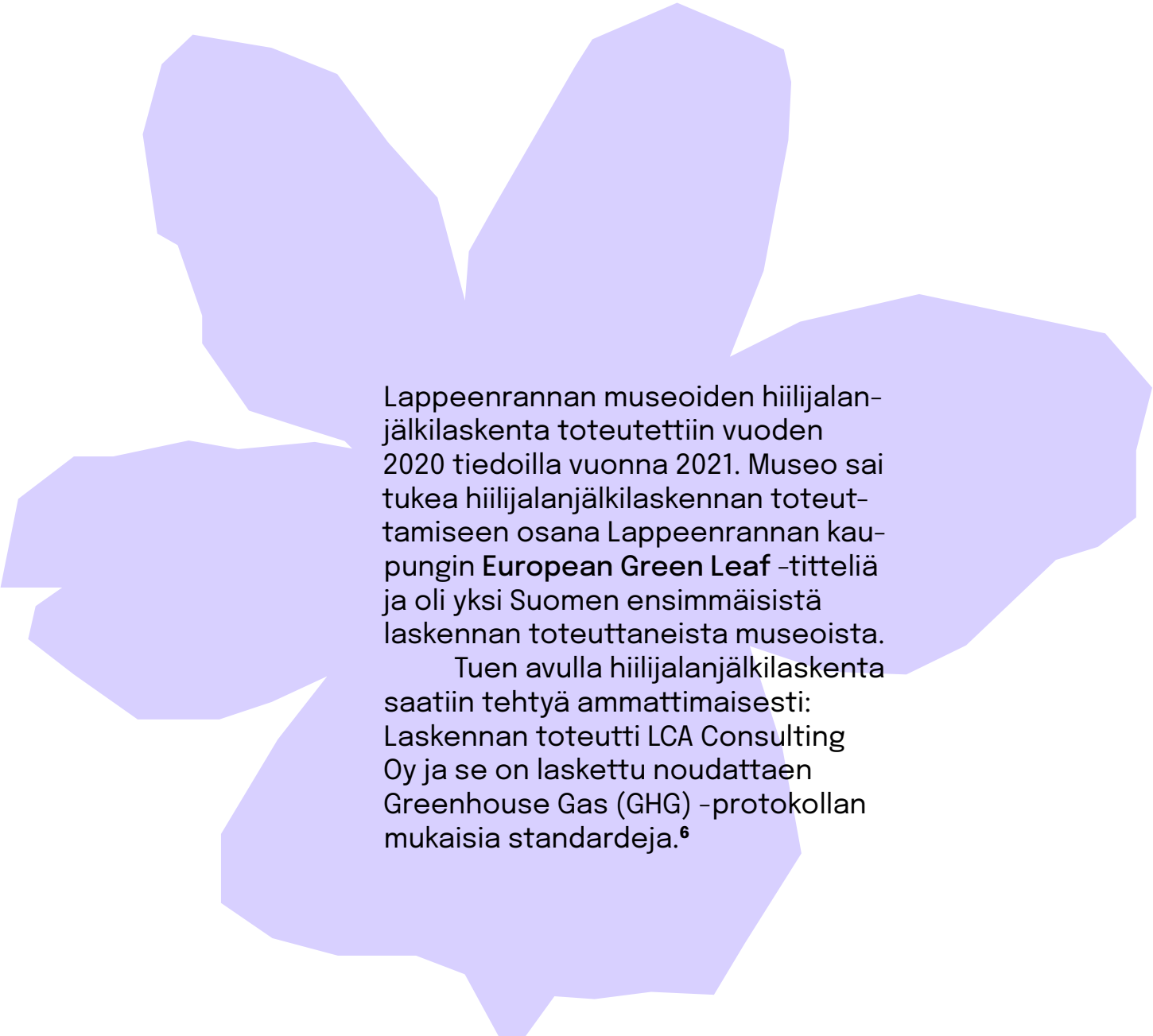
2020 lähtien Vihreä kädenjälki on ollut osa organisaation strategiaa ja tavoitteena on tehdä Kansallisgalleriasta hiilineutraali vuoteen 2035 mennessä. Henkilöstön aktiivisuus ekologisen kestävämpien toimintamallien kehittämisessä on ollut merkittävässä roolissa Kansallisgallerian kestävyystyön edistämässä.

Kansallisgallerian lanseeraamaa Vihreä kädenjälki -työpajamallia on käytetty aktiivisesti suomalaisten museoiden ekologisen kestävyden kehittämisessä. Vihreä jalanjälki -työpajoissa ideoidaan kestävä kehityksen kohteita ja tehdään näiden pohjalta museolle ympäristötyön suunnitelma. Mallin vahvuutena on koettu, että se johtaa käytännön toimiin museoyhteisössä. Vuosina 2019–2022 Kansallisgalleria jakoi Vihreän kädenjäljen työpajamallia noin 2 600 museoalan ammattilaiselle Suomessa ja ulkomailla.

Vuonna 2023 käynnistyneessä **Varsinais-Suomen museoiden ilmasto-lupaus⁵** -hankkeessa 13 varsinaissuomalaista museota kehittää toimintaansa ja tarkastelee omaa toimintaympäristöään kriittisesti ekologisen kestävyden näkökulmasta. Hanketta rahoittaa Museovirasto.

Hankkeen aikana kukin museo toteuttaa yhden tai useampia toimenpiteitä, jotka tähtäävät joko ilmastokuorman pienentämiseen tai myönteiseen ympäristövaikutukseen. Tavoitteena on omaksua uusia, ekologisesti kestävämpiä toimintatapoja ja jakaa tietoa sekä toimintamalleja mukana olevien museoiden lisäksi myös laajemmin museotoimijoiden käyttöön. Hankkeen ytimessä on kehittää museoiden yhteistyöverkostoa ja hyödyntää hankkeen aikana saavutettua osaamista kaikkien museoiden ympäristötyön edistämiseksi. Lisäksi mukana olevat museot lisäävät alueensa asukkaiden tietoa ja kyvykkyyksiä ilmastomuutoksen keskellä toimimiseen ja sen kielteisten vaikutusten pienentämiseen ja välttämiseen.

⁵ Varsinais-Suomen museoiden ilmasto-lupaus -hanke. Turku.

Lappeenrannan museoiden hiilijalanjälkilaskenta toteutettiin vuoden 2020 tiedoilla vuonna 2021. Museo sai tukea hiilijalanjälkilaskennan toteuttamiseen osana Lappeenrannan kaupungin **European Green Leaf** -titteliä ja oli yksi Suomen ensimmäisistä laskennan toteuttaneista museoista.

Tuen avulla hiilijalanjälkilaskenta saatiin tehtyä ammattimaisesti: Laskennan toteutti LCA Consulting Oy ja se on laskettu noudattaen Greenhouse Gas (GHG) -protokollan mukaisia standardeja.⁶

⁶ Lappeenrannan museoiden hiilijalanjälki laskettiin yhtenä ensimmäisistä museoista Suomessa. Lappeenrannan kaupunki. 18.11.2021

Toimenpide-ehdotuksia alan kestävyys siirtymän edistämiseksi

- Kehitetään museorakennusten ja kulttuuriperintökohteiden vähähiilisyyden, kiertotalouden ja ominaispiirteet huomioon ottavia korjauskonsepteja.
- Museo- ja kulttuuriperintöalan toimijat suuntaavat tavoitteellisesti toimintaansa ilmastonmuutoksen hillintään ja sopeutumiseen sekä kiertotalouteen liittyvät ratkaisut huomioonottavaan suuntaan toiminnassaan.
- Ilmastopolitiikkatoimien suunnittelussa arvioidaan vaikutuksia kulttuuriperinnön kannalta.
- Ilmastonmuutoksen vaikutuksia aineettomaan ja aineelliseen kulttuuriperintöön ja kulttuuriympäristöön seurataan.
- Arkeologisen kulttuuriperinnön suojelua ja tallentamista sekä rakennetun kulttuuriympäristön säilymistä vahvistetaan kehittämällä kohteiden kestävä hoitoa ja ilmastonmuutoksen vaikutusten seuranta, jotta esimerkiksi säänriskit huomioidaan.
- Eri sektoreiden, kuten luonnonsuojelun ja kulttuuriperinnön suojelun välistä yhteistyötä lisätään yhteisillä, ennakkoilla suunnitelmilla ja tietovarantojen yhteen toimivuutta parantamalla.
- Museot ja kulttuuriperintötoimijat jakavat tietoa yleisötyössä ekologisista teemoista edistäen kulttuurimuutosta.
- Museot ja kulttuuriperintötoimijat huomioivat esimerkiksi museo-kaupoissa ekologiset valinnat.

8.7 Tekstiili- ja muotiala

Kansainvälinen ala, jossa ympäristöjalanjälki on moninainen ja sääntely EU-vetoista. Alalla tehtävät ratkaisut tukevat myös muiden luovien alojen kestävyys siirtymää melko laajasti.

Tekstiili- ja muotiala on kooltaan merkittävä toimiala. Vaatteet ovat maailman toiseksi suurin kuluttajamarkkina pakattujen elintarvikkeiden jälkeen. Vuonna 2021 vaatteisiin ja jalkineisiin käytettiin maailmassa 1 434 miljardia dollaria (USD). Suomalaisia tekstiili- ja vaatealan yrityksiä on noin 1500, ne työllistävät yhteensä noin 4 700 henkilöä ja tekevät yli miljardin liikevaihtoa.¹

Alan kestävyys haasteet: valtava ilmasto- ja ympäristöjalanjälki

Tekstiili- ja muotialalla on merkittävä ja kasvava hiilijalanjälki, jonka on arvioitu olevan 4–10 % kaikista globaaleista kasvihuonepäästöistä. Suurin osa päästöistä tapahtuu tekstiilien tuotantomaissa. Tuotannon osuus materiaalista koontiin on McKinseyn 2020 selvityksen mukaan yhteensä 71%. Kuljetusten osuuden arvioidaan olevan 3–10 % tekstiilien päästöistä. Tämän vuoksi kaukomaiden tuotannon energiavalinnoilla ja tuotannon kappale-volyymilla on merkittävä painoarvo tekstiilialan päästöjen vähentämisessä. Yksittäisen yrityksen hiilijalanjäljen suuruuteen vaikuttaa esimerkiksi raaka-aineena käytetyn kuidun alkuperä ja laatu sekä materiaalien käytön tehokkuus, sillä hiilijalanjälki kasvaa sitä suuremmaksi, mitä useampia valmistusvaiheita kankaalla on. Huomioitavaa on myös eri elinkaaren vaiheiden sijainti maantieteellisesti, energialähteet eri maissa, kuljetusten pituudet ja kuljetusmuodot, tekstiilituotteen käyttöikä ja tuotteen huolto- ja korjausmahdollisuudet.

Ydinongelma tekstiilialalla on tuotannon ja kulutuksen valtava volyymi ja tekstiilien lyhyt elinkaari. Nykytilanteessa materiaali muuttuu jätteeksi nopealla tahdilla ja 20–30 % tuotteista ei koskaan edes päädy myyntiin. Merien mikromuovista 35 % syntyy muotiteollisuuden vaikutuksesta, lisäksi teollisuuden kemikaalikuorma on merkittävä ongelma. EU:ssa syntyy tekstiilijätettä 12,6 miljoonaa tonnia vuodessa. Vaate- ja jalkinejätettä syntyy noin 12 kilogrammaa henkilöä kohti vuodessa. Kuitenkin vain vähän yli 20 prosenttia kuluttajille tarkoitetuista tekstiilijätteistä kerätään uudelleenkäyttöä tai kierrätystä varten ja loput poltetaan energiana EU:n tekstiilijätelainsäädännön mukaisesti tai viedään jätteen loppusijoitukseen. Vuoden 2016 alusta lähtien EU-alueella ei ole ollut luvallista toimittaa mitään tekstiilijätettä kaatopaikoille.

EU-sääntely: ympäristömerkistä ja jätedirektiivistä digitaalisesta tuotepassiin ja tuottajavastuuseen

EU sääntelee ja suunnittelee osaltaan sääntelyä tekstiilialalle useista eri näkökulmista. EU:n ympäristömerkki on jo saatavilla tuottajille. Lisäksi EU:n uuden strategian toimilla puututaan mm. vaarallisiin kemikaaleihin. EU:n uuden tekstiilijätettä koskevan muutosehdotuksen tavoitteena on parantaa tekstiilien jätehuoltoa jättehierarkian mukaisesti. Lisäksi pannaan täytäntöön saastuttaja maksaa -periaate laajennetulla tuottajavastuulla. Jätelain mukaan tekstiilijäte tulee kerätä erillään muusta jätteestä mahdollisuuksien mukaan. Merkittävää on myös, että osana kiertotalouden suunnitelmaa Euroopan komissio on laatinut Euroopan vihreän kehityksen ohjelman ja kiertotalouden toimintaohjelman. Kestäviä ja kiertotalouteen

perustuvia tekstiilejä koskevan EU:n strategian² tavoitteena on tehdä tekstiileistä kestävämpiä, korjattavampia,

¹ Tekstiili- ja muotiala Euroopassa.
Suomen Tekstiili & Muoti.

uudelleenkäytettävämpiä, kierrätettävämpiä, puuttua pikamuotiin ja ultra-pikamuotiin ja antaa vauhtia alan innovaatioille.

Euroopan komissio julkaisi keväällä 2022 kiertotalouspaketin³ joka sisältää muun muassa kestävien tuotteiden aloitteen ja tekstiilistrategian, tavoitteenaan edistää kiertotaloutta. Osana kiertotalouspakettia on suunnitteilla digitaalinen tuotepassi (Digital Product Passport DPP) eli tuotteeseen liittyvien tietojen koonti, jonka tulee olla kuluttajan sähköisesti saatavilla tuotteessa olevan tiedonkantajan, kuten esimerkiksi viivakoodin kautta. Digitaalisen tuotepassin tavoitteena on välittää alan toimijoille sekä kuluttajille tietoa muun muassa tuotteiden kierrätettävyydestä, materiaaleista ja vastuullisuudesta. Digitaalisen tuotepassin toivotaan helpottavan kuluttajien mahdollisuuksia tehdä kestäviä valintoja.

Euroopan komissio aikoo edellyttää digitaalista tuotepassia tuoterhyhmiltä, joilla on suurimmat ympäristövaikutukset. Ekosuunnittelun soveltamisalaa ollaan laajentamassa energiaan liittyvien tuotteiden ulkopuolelle, jotta ekosuunnittelukehystä voidaan soveltaa mahdollisimman monenlaisiin tuotteisiin. Tekstiilit ovat tuotekategoriana ensimmäisten joukossa, johon ekosuunnittelukehystä ja digitaalista tuotepassia ollaan laajentamassa, koska Euroopassa tekstiilien kulutuksen ilmasto- ja ympäristövaikutukset, vedenkulutus sekä kemikaalikuorma ovat merkittäviä. Pohjoismaiset kaupan ja ympäristöalan toimijat ovat aktivoituneet ja alkaneet yhteistyössä valmistella, miten digitaalinen tuotepassi käytännössä toteutetaan, kun asetus aikanaan astuu voimaan⁴.

Euroopan komission kesällä 2023 antama ehdotus tekstiilien laajennetusta tuottajavastuusta tarkoittaisi voimaan tullessaan sitä, että tekstiilialan tuottajille säädetään vastuu tekstiilituotteiden koko elinkaaresta. Ehdotuksen mukaan tuottajavastuu koskisi kotitalouksien vaatteita, asusteita, jalkineita ja kodintekstiilejä. Komission ehdotuksen mukaisesti tuottajat vastaisivat jatkossa tuotteiden keräämisestä, kuljetuksesta sekä lajittelusta uudelleenkäyttöön ja kierrätykseen sekä jätteen käsittelystä.

Euroopan Komissio julkaisi kesäkuussa tekstiiliekosysteemin siirtymäväylän, jota on yhteiskehitetty tekstiilialan kanssa. Raportti sisältää 50 toimenpidettä, joilla tuetaan tekstiilialan kaksoissiirtymää, pitkän aikavälin resilienssiä ja kilpailukykyä. Siirtymäväylä myös listaa, mitä EU:n, jäsenvaltioiden ja toimialan sitoumuksia ja toimia siirtymän tukemiseksi tarvitaan.⁵

Vaikka EU:lla on käytössään järeät poliittiset ohjauskeinot kestä-

vyysmurroksen edistämiseksi, tunnistetaan myös EU:ssa iso tarve laajemmalle kulttuurimuutokselle. Tästä ker-
too osaltaan tekstiilien korjaamista edistävä **ReSet the Trend** -kampanja⁶. Tekstiilien korjaaminen ja käyttökertojen lisääminen ovat tehokkaimpia yksittäisiä ympäristötoimia. Vaatteiden korjauspalveluiden ja -tarvikkeiden tuominen paremmin kuluttajien saataville ja kansalaisten korjaamis-osaamisen edistäminen on avainasemassa kulutuskulttuurin muutoksessa.

² EU strategy for sustainable and circular textiles. European Commission.

³ Kestävästä tuotteista normi. Euroopan komissio. 2022.

⁴ Pohjoismainen yhteistyö digitaalisen tuotepassin käyttöönottamiseksi aloitettu. GS1 Finland. 10.5.2023.

⁵ EU-komissio toivoo yritysten sekä tutkimus- ja oppilaitosten sitoumuksia tekstiiliekosysteemin siirtymäväylän toteutukseen. Suomen Tekstiili & Muoti. 12.09.2023

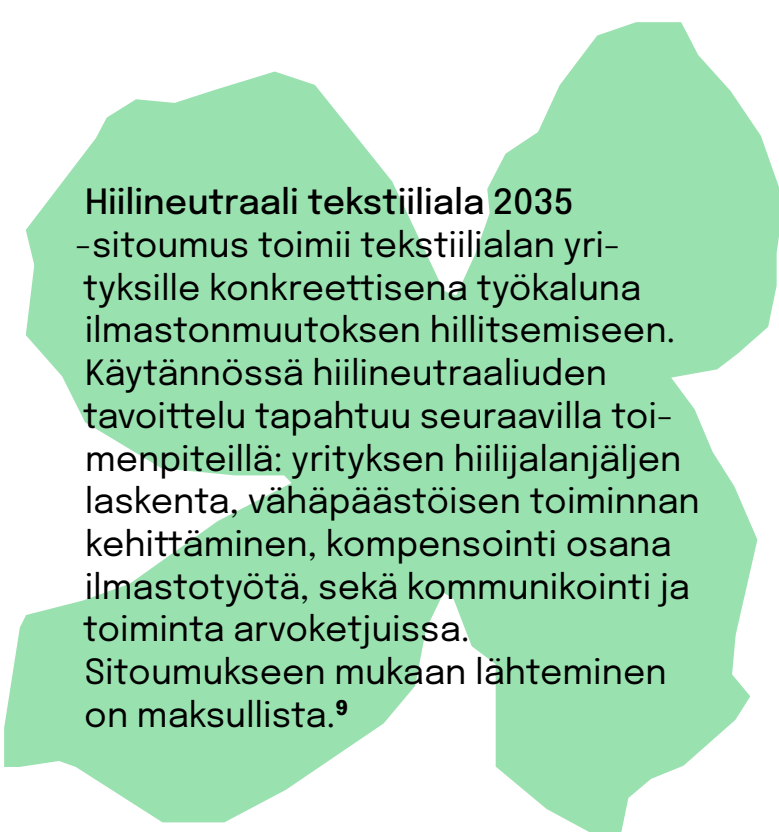
⁶ ReSet theTrend. European Commission.

Tekstiilialan vastuullisuustyö Suomessa

Ala on ollut Suomessa aktiivinen verkostoitumaan sekä aktiivinen alan sisäisen ohjeistuksen, tuen ja koulutuksen kehittämisessä. Alalla on tunnustettu kotimaisesti ekologisuuteen liittyviä haasteita **Finland as a forerunner in sustainable and knowledge-based textile Industry – Roadmap for 2035** –tiekartassa⁷. Tiekartta kartoittaa tekstiiliteollisuuden ajankohtaisia teemoja ja trendejä, sanoittaa vuoteen 2035 tähtäävän vision sekä tunnistaa esteitä ja mahdollistajia. Toimenpiteinä esitellään muun muassa vastuullinen ja todennettu suljetun kierron pilotti ja sen ympärille rakentuva ekosysteemi sekä **Suunniteltu kestäväksi** -toimintatapa, joka laajentuu **Suunniteltu kestäväksi** -standardiksi.

Suomen Tekstiili & Muoti ry:n **Hiilineutraali tekstiiliala** -tiekarttatyön loppuraportissa on tunnustettu alan toimijoiden näkökulmasta ratkaisun avaimia. Alalla on kehitetty muun muassa tekstiilikuituopas sekä tekstiilialan oma **Hiilineutraali tekstiiliala 2035** -sitoumus, johon mukaan liittyvä yritys saa käyttöönsä alalle räätälöidyn hiilijalanjälkilaskurin, säännöllistä koulutusta, neuvontaa ja ajankohtaista tietoa. Lisäksi alalla toimii oma **Vastuullisuus ja kiertotalous** -vaikuttajaryhmä.

Aalto-yliopistossa on käynnissä kestäviä tekstiilejä tutkiva **FINIX**-hanke⁸, jossa kerätään tutkimustietoa, järjestetään tapahtumia ja työpajoja sekä verkotetaan muodin alan kestäviä toimijoita. FINIX:in piirissä on kehitetty **Shades of Green** -työkalu, joka auttaa tekstiilituotteiden ekologisen ja sosiaalisen kestävyysjäsentelyssä ja viestinnässä sekä parantaa vertailtavuutta.

Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -sitoumus toimii tekstiilialan yrityksille konkreettisenä työkaluna ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Käytännössä hiilineutraaliuden tavoittelu tapahtuu seuraavilla toimenpiteillä: yrityksen hiilijalanjäljen laskenta, vähäpäästöisen toiminnan kehittäminen, kompensointi osana ilmastotyötä, sekä kommunikointi ja toiminta arvoketjuissa. Sitoumukseen mukaan lähteminen on maksullista.⁹

⁷ Kamppuri, Kallio, Mäkelä, Harlin (2021). **Finland as a forerunner in sustainable and knowledge-based textile industry – Roadmap for 2035**. VTT.

⁸ We need a sustainability revolution in how we make, use and dispose of textiles. FINIX.

⁹ **Hiilineutraali tekstiiliala 2035** -sitoumus toimii tekstiilialan yrityksille konkreettisenä työkaluna ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Suomen Tekstiili ja Muoti.

Muodin uusia kiertotalousinnovaatioita

Kiertotalouden toimintamalleihin kuuluvat muun muassa materiaalin tehokas hyödyntäminen tuotesuunnittelussa, tuotteen elinkaarta pidentävät korjaus- ja huoltopalvelut sekä tuotteiden uudelleenkäytön edistäminen esimerkiksi second hand -kaupan avulla.

Kiertotalouteen kaivataan vielä tehokkaampia malleja, joilla materiaali saadaan kerättyä ja käsiteltyä. Tällä hetkellä pohditaan muun muassa sitä kuinka jalostusarvo säilyisi tekstiilikierrätyksessä. Kierrätyksessä tekstiilimateriaalin jalostusarvo voi kasvaa (*upcycling*) tai vähetä (*downcycling*). Ala itsessään etsii myös kuumeisesti kierrätysratkaisuja. Tavoitteeseen pääsemiseksi on tällä hetkellä esimerkiksi käynnissä JoutsenHackathon, jossa etsitään ideoita tekstiiliteollisuuden sivuvirtojen uudelleenkäyttöön.¹⁰

Kierrätysasteen nostamiseksi tarvitaan sekä mekaanista ja kemiallista kierrätystä että materiaalikehitystyötä. Nykytilanteessa materiaalien sisältämä muovi (esim. elastaani) tekee pieninäkin määrinä kierrätyksestä haasteellista. Yksi ratkaisu kierrätysasteen nostamiseksi voisi olla muovin ja tekstiilin materiaalikiertojen yhteiskehittäminen. Aalto-yliopiston Finix-hanke tutkii ratkaisuja, miten systeeminen muutos muoti- ja tekstiilialalla voidaan toteuttaa. Valoakin tunnelin päässä näkyy. Suomalaiset uudet kuituinnovaatiot kuten Infinna ja Spinnova kiinnostavat maailmanlaajuisesti.¹¹ Niiden mahdollisuuksiin esimerkiksi puuvillan korvaajana uskotaan, mikä näkyy esimerkiksi muotijätti Zaran yhteistyösopimuksesta Infinited Fiberin kanssa.

Poistotekstiilien erilliskeräys alkoi koko Suomessa vuoden 2023 alussa. Tekstiilijäte käsitellään Lounais-Suomen Jätehuollon (LSJH) tekstiilinlajittelun kautta. Vuonna 2023 sen odotetaan käsittelevän 800 000 kiloa jätetekstiiliä. Raaka-aine kiertää esimerkiksi langaksi, uusiksi vaatteiksi, kodintekstiileiksi, huonekalujen täytteeksi ja eristemateriaaliksi.¹²

¹⁰ JoutsenHackathon. Uutta liiketointaa untuvatekstiiliteollisuuden sivuvirroista. BioPaavo by JAMK.

¹¹ Ekologisia tekstiilikuituja Suomesta – missä mennään tällä hetkellä? Suomen Tekstiili ja Muoti. 16.06.2021

¹² Poistotekstiiliä kerätään pian koko Suomessa – Asukkaiden tekstiilijätteestä on tehty jo uusia vaatteita ja vilalankaa. Lounais-Suomen Jätehuolto.

Kulutuksen uudet muodot: käytetyt, lainatut ja korjatut

Vaatealan muutoksen keskiössä on uudenlaisen estetiikan omaksuminen: käytettyjen ja korjattujen vaatteiden ostaminen ja lainaaminen nähdään nykyisin hyväksyttävämpänä kuin aiemmin, eikä korjattua tai käytettyä vaatetta nähdä epähygieenisenä.

Käytetyt

Second hand -liiketoiminta on kasvanut Suomessa nopeasti viime vuosien aikana. Second hand on nopeimmin kasvava kaupan alan segmentti. Kaupan liiton vuonna 2023 teettämän tutkimuksen mukaan noin 60 prosenttia suomalaisista on viimeisen vuoden aikana ostanut käytettyjä tuotteita¹³. Kansainvälisesti arvioidaan, että 10 vuoden päästä 20 % kuluttajien vaatteista ostetaan second handina.¹⁴ Relove ja Emmy -tyyliset muodikkaat vaatteiden second hand -palvelut ovat osoittautuneet menestyskonsepteiksi erityisesti nuorten kuluttajien keskuudessa. Kuluttajien omat p2p-palvelut kuten tori.fi ja Facebook Marketplace ovat myös ahkerassa käytössä. Vaatebrändit ovat mukana talkoissa omilla palveluillaan, kuten Alpa 2nd Hand¹⁵, Kaiko Rewear¹⁶ tai Papu Pre-loved¹⁷.

Lainatut

Suomessa on syntynyt myös vaatelainaamoita, jotka kannustavat uudelleen ajattelemaan kulutustottumuksiamme. Vaatelainaamot nostavat esiin kotimaista, kestäväää suunnittelua ja vaateteollisuutta ja tarjoavat mahdollisuuden nauttia ja iloita pukeutumisesta jakamistalouden kautta, pienentämällä samalla kulutuksen hiilijalanjälkeä olemalla ostamatta tuotteita omaksi. Uudenlaisen kulutuskulttuurin edistämiseksi vaatelainaamojen tavoitteena on tehdä lainaamisesta vaihtoehto ostamiselle myös arjen pukeutumisessa sitouttamalla asiakkansa pitkäaikaiseen asiakassuhteeseen kertalainaus-ten sijaan.

Nykyisellään vaatelainaamotoiminta on kuitenkin yhä pienimuotoista ja lainaamojen kohderyhmät ovat tähän asti rajoittuneet suurimmille paikkakunnille, suosituimpiin vaatekokoihin ja pitkälti myös ikäryhmiin ja sukupuoleen. Vaatelainaamojen valtavirtaistuminen edellyttäisi lainaamojen sijoittumista entistä paremmin asiakkaiden päivittäisten kulkureittien varrelle, verkkokaupan ja etälainaamisen kehittämistä, vaatteiden saatavuuden parantamista sekä valikoiman laajentumista kattamaan laajemmin myös bisnespukeutumista sekä miesten ja lasten vaatteita.

¹³ Suomi on maailman johtavia second hand -markkinoita. Kaupan liitto. 21.09.2023.

¹⁴ Second hand on seuraava megatrendi. Emmy.

¹⁵ Alpa 2nd hand.

¹⁶ Kaiko.

¹⁷ Papu pre-loved.

Korjatut

Vaikka tekstiilialalla on EU:n järeät ohjauskeinot käytössä, tunnistetaan ja tunnustetaan myös EU:ssa tarve laajemmalle kulttuurimuutokselle, josta ker-
too osaltaan ReSet the Trend -kampanja¹⁸. Kulutuskulttuurin muuttaminen
pitkäikäisiä, kestäviä vaatteita suosivaksi ja korjaamiseen ja kierrättämiseen
perustuvaksi vaatii kaikkien toimijoiden yhteistyötä.

Vaatebrändien haasteena on tällä hetkellä se, että korjaus maksaa
usein enemmän kuin uusi tuote. Suomessa on tällä hetkellä kymmenkunta
vaatebrändiä, jotka huoltavat ja korjaavat myymiään vaatteita. Näitä ovat
muun muassa Sasta, Reima ja Joutsen. Balmuir on puolestaan konseptoi-
nut vaatteen huollon hemmottelupalveluksi. Vaatteiden korjauspalveluja
on tulossa myös isompiin muotibrändeihin ja kauppaketjuihin lähivuosina.¹⁹
Tekstiilialalla on syntynyt myös korjaamisinnovaatioita, jotka ovat osaltaan
tehneet käytettyjen vaatteiden korjaamisesta helpon, houkuttelevan ja
varteenotettavan vaihtoehdon uuden tuotteen ostamiselle. Esimerkkinä
menestyneestä korjausinnovaatiosta toimii FabPatch Oy:n Vaatelaastari,
joka palkittiin vuonna 2022 sekä Keskuskauppakamarin Vuoden vas-
tuullisuustekona että Design from Finland -merkin Vuoden Designteko
-palkinnolla.

Avainasemassa kulutuskulttuurin murroksessa ovat myös korjaus-
osaamisen lisääminen muotoilun ja taidekäsityön koulutussisältöi-
hin, korjausalan ammattilaisten koulutusmahdollisuuksien lisääminen
sekä korjauspalvelujen saatavuuden ja kannusteiden parantaminen.
Korjauspalvelujen uudelleen brändääminen vaatii tuekseen asennemu-
tosta, jossa muiden taiteen alojen toimijat ovat avainasemassa. Esiintyvien
taiteilijoiden puvustus ja elokuva- ja AV-alan tuotannot voivat olla avain-
asemassa luomassa uutta normaalia ja uutta estetiikkaa, näyttäen esimer-
killään kuinka myös korjattu vaate voi olla tavoiteltava ja kiinnostava. Lisäksi
kirjastoilla on mahdollisuus toimia jakamistalouden edelläkävijöinä ja paik-
koina vaatteiden korjaamiselle.

Kuluttajien korjausosaamisen vahvistamisessa olisi luontevaa käyt-
tää hyväksi olemassa olevia rakenteita. Opetus- ja kulttuuriministeriön
rahoittaman Taitojärjestön alkuperä on korjaamisen ja kunnostamisen ja
hyötyesineiden valmistamisen opettamisessa. Nykyisin Taitoliitto ja alueel-
liset taitoyhdistykset muodostavat valtakunnallisen Taitojärjestön, joka on
Suomen laajin käsityön palveluverkosto, joka järjestää kursseja, neuvontaa,
ohjausta ja opetusta eri puolilla Suomea. Valtakunnalliseen Taitojärjestöön
kuuluu 15 taitoyhdistystä ja niiden yli kahdeksankymmentä toimipaikkaa.
Vahvistamalla olemassa olevaa verkostoa, hyödyntämällä olemassa olevia
toimipaikkoja ja osaavaa henkilökuntaa voitaisiin korjaamiskoulutusta ja
käsityöosaamista opettaa laajemmin koko maassa.

¹⁸ ReSet theTrend. European
Commission.

¹⁹ Helena Lappeteläinen. Korjaamalla
vaatteita voi säästää rahaa - Jatkossa
myyjä voi kysyä, ostatko vaatteelle
elinikäisen takuun. Yle.fi. 4.3.2023.

Tietoa kestävästä tekstiileistä

Valistuneet kuluttajat ja vastuulliset alihankinnat ovat avainasemassa tekstiiliteollisuuden muutoksessa. Tekstiilialalla tarvitaan lisää ajantasaista ja luotettavaa tietoa. Aalto-yliopistossa käynnissä oleva kestäviä tekstiilejä tutkiva FINIX-hanke ylläpitää **Kestävän tekstiilialan tienraivaajat Suomessa** -listaa, joka kokoaa yhteen kestävyyttä huomioivia tekstiilialan yrityksiä.²⁰ Lisäksi Tekstiilialalla on oma sitoumus, jonka kautta löytyy ilmastotyöhön sitoutuneita yrityksiä. Nämä yritykset ovat allekirjoittaneet **Hiilineutraali tekstiiliala** -sitoumuksen ja sitoutuneet tavoittelemaan hiilineutraalisuutta omassa toiminnassaan viimeistään vuoteen 2035 mennessä.²¹

Turun ammattikorkeakoulun alaisuudessa on alan oma yhteistyö-verkosto Telaketju, joka edistää tekstiilien kestävyystyötä kehittämällä mm. keräystä, lajittelua ja jatkojalostusta²². Ohjeita viestimiseen yleisölle tai yhteistyökumppaneille tekstiilien ja vaatteiden käyttöiän pidentämisestä, korjaamisesta ja huoltamisesta tarjoaa Telaketjun sivuilta löytyvä vastuullisen vaatetuksen opas.²³

²⁰ Kestävän tekstiilialan tienraivaajat Suomessa (päivittyvä lista). FINIX.

²¹ Mukana sitoumuksessa. Suomen Tekstiili & Muoti.

²² Telaketjun tavoitteena on edistää tekstiilijätteen ja muun poistotekstiilin hyödyntämistä Suomessa. Telaketju.

²³ Tekstiiliopas. Eko-kumppanit.

Luoto-työpajoissa tunnistetut toimenpiteet tekstiilian kestävyys siirtymän edistämiseksi

Energia ja hiilijalanjälki

- Globaalit ja pirstaleiset toimitusketjut vaikeuttavat toimitusketjujen määrittämistä, kontrolloimista ja tarkkailua, joten yksi ratkaisu on pilotoida lähituotantoa uusilla tavoilla

Suunnittelu

- Tuotteiden suunnittelu mahdollisimman vähävaiheiseksi ja kierrätettäväksi
- Ajattoman ja pitkäkestoisten tuotteiden suunnittelun suosiminen
- Kierrätyskuitujen ja kuituinnovaatioiden suosiminen neitseellisen raaka-aineen sijaan tuotteen käyttötarkoitus huomioiden
- Vaatteen muunneltavuus ja korjattavuus voi lisätä käyttökertoja: esimerkkinä lastenvaatteiden lahkeiden käärittävyys tai kenkien pohjien korjattavuus

Kestävyysajattelun integroiminen koulutukseen

- Koulutuslaitoksilla on vastuu integroida kestävä muotoilun periaatteet opetussuunnitelmiin. Suunnittelijoiden koulutuksen on tuotettava riittävä tietotaito ympäristöjäljeltään fiksuun ja kiertotalouden mukaiseen suunnitteluun. Tällä voidaan vaikuttaa siihen, miten uudet suunnittelijat suhtautuvat kestävyteen tulevilla projekteillaan.
- Suunnittelijoiden koulutusta on laajennettava, jotta he voivat paremmin sisällyttää kestävä muotoilun ja tuotannon periaatteita työhönsä. Täydennyskoulutusmahdollisuudet myöhemmin uralla auttavat pysymään ajan tasalla uusista kestävä suunnittelun käytännöistä.

Kulttuurinen muutos ja uudenlainen estetiikka

- Luovat alat on saatava laajasti mukaan tukemaan kulttuurimuutosta. Luovilla aloilla on vaikuttajia ja esikuvia, jotka voivat vaikuttaa myös laajempaan asenneilmapiiriin: käytettyjen tuotteiden brändiarvon nostaminen, vaatteisiin sitoutuminen koko niiden elinkaaren ajaksi, lainaaminen, vuokraaminen ym.
- Luovilla aloilla on merkittävä rooli uudenlaisen estetiikan kulttuurisessa normalisoinnissa. Muodin ja vaatesuunnittelun alalla uutta estetiikkaa voidaan normalisoida tuomalla vaatteiden elinkaariajattelu näkyväksi: muiden luovien alojen tuotannoissa voi näkyä korjaamista ja tapahtumissa sekä esityksissä korjattujen vaatteiden käyttöä.
- Kulttuurisen muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan yhteistyötä eri luovien alojen toimijoiden välillä: kirjastot voivat toimia paikkana, josta löytyy ompelukone ja ohjeistusta vaatteiden korjaamiseen, kirjallisuudessa voidaan luoda uudenlaista ymmärrystä siitä, mikä on normaalia (esim. suhde tavaroihin ja vaatteisiin), elokuva- ja teatterialan

puvustuksella ja esiintyvien artistien pukeutumisella (gaalapukeutuminen ja keikkavaatteet yms.) voidaan normalisoida korjattujen, kestävien, pitkäikäisten vaatteiden käyttöä pikamuodin sijaan.

Kestävyyismurroksen haasteet talouskriisin aikana:

- Tuotteiden hinta ohjaa kulutuskäyttäytymistä voimakkaasti. Ukrainan sodan ja energiakriisin myötä muuttunut globaali taloudellinen tilanne on vaikuttanut voimakkaasti kuluttajien ostovoimaan. Kestävät, kotimaiset pienet vaatevalmistajat ovat joutuneet taloudellisesti ahtaalle ja moni pieni vaatevalmistaja on joutunut joko supistamaan toimintaansa, sulkemaan kivijalkaliikkeensä tai lopettamaan toimintansa kokonaan.
- Tarvitaan kannustimia, kuten haitta- ja tulliverotusta pikamuodille, joka ohjaa kuluttajien ostopäätöksiä kestävämpään suuntaan. Lisäksi yhteiskuntaan tarvitaan laajaa asennemuutosta ja asennevaikutustyötä, jotta kuluttajat arvostavat kestäviä ja pitkäikäisiä vaihtoehtoja.

Vastuullisuusviestintä ja läpinäkyvyys

- Yritysten on kommunikoitava vastuullisuuttaan avoimesti ja läpinäkyvästi. Tämä auttaa kuluttajia tekemään tietoisempia valintoja ja vaatii yrityksiä ottamaan vastuuta toiminnastaan.

Korjaamisen ja huollon edistäminen

- Yksi tapa edistää alan kestävyttä on parantaa kuluttajien taitoja korjata käytössä olevia tekstiilejä. Korjausmessut, korjaustyöpajat ja korjauspalveluiden ja -tuotteiden saatavuus voivat kannustaa kuluttajia pitämään tuotteitaan pidempään käytössä.
- Korjauspalvelujen käytön houkuttelevuutta voisi lisätä ALV-kannan huojennuksella nykyisestä 24 %:sta.

Uudet liiketoimintamallit

- Kiertotalous ja palvelumuotoilu tarjoavat mahdollisuuksia kestävyden edistämiseksi. Vaatelainaamojen, korjauspalvelujen ja second hand -liikkeiden tuominen entistä vahvemmin kauppakeskuksiin ja muille kauppapaikoille auttaa normalisoimaan jakamistaloutta ja kiertotaloutta.

Lainsäädännön ja taloudellisten kannusteiden muutokset

- Tarvitaan sääntelyä, joka tukee kestäväää toimintaa, kuten haittaveroja pikamuodille
- Tarvitaan taloudellisia kannusteita kiertotalousliiketoiminnalle sekä kotimaiselle tuotannolle ja toiminnoille tekstiilituotannon arvoketjussa.
- Edistetään tuotantoprosessien läpinäkyvyyttä ja vastuullista raaka-aineiden käyttöä.

Kuluttajien tietoisuuden lisääminen

- Kampanjoidaan ja viestitään aktiivisesti kuluttajille vaatteiden käyttöö-
iän pidentämisen ja käyttökertojen lisääminen vaikutuksista hiilijalan-
pienentämiseksi
- Tarjotaan selkeää tietoa tuotteiden ympäristövaikutuksista, hiilijalan-
jäljestä ja materiaalijalanjäljestä

Yhteistyö ja verkostoituminen

- Edistetään yhteistyötä alan toimijoiden välillä, kuten yritysten,
järjestöjen ja tutkimuslaitosten kesken. Luodaan foorumeita, joissa
jaetaan parhaita käytäntöjä ja kokemuksia kestävän muoti- ja
vaatesuunnittelualan edistämisestä.
- Edistetään yhteistyötä materiaalikierrätyksessä tekstiilien ja muovien
osalta.
- Myös eläinten vaatetuksessa ja nukkuma-alustoissa voisi hyödyntää
kierrätystekstiilejä.

8.8 Muotoilu

Muotoilua on kaikkialla, niin fyysisessä kuin digitaalisessa ympäristössä. Tavarat, koneet ja tilat ovat kaikki muotoiltuja. Muotoilu käsittää monia eri toimialoja teollisesta muotoilusta aina visuaalisen viestinnän suunnitteluun.

Tilastokeskuksen mukaan Suomessa toimi noin 13 940 muotoilualan yritystä vuonna 2020. Muotoilualan liikevaihto oli vuonna 2020 13,5 mrd euroa. Suurin toimiala oli digitaalinen muotoilu 9,1 mrd euroa. Nämä varsin mittavat luvut saadaan sisällyttämällä esimerkiksi ohjelmisto- ja peliala sekä design-teollisuus mukaan muotoilualaan¹.

Muotoilu on luovista aloista se, joka pääsee suoraan vaikuttamaan muiden alojen kestävyys siirtymään. Tuotteiden ja palveluiden suunnitteluvaiheessa tehdään valtaosa niiden ympäristövaikutuksiin vaikuttavista päätöksistä, tuotekehityksen ja muotoilun yhteistyönä. Tuotteen elinkaaren pidentämiseksi keskeisiä päätöksiä ovat materiaalivalinnat, tuotteen osien määrä, huollettavuus ja kierrätettävyyden helpottaminen.

Alan toimijat

Design Forum Finlandin nykyisenä missiona on auttaa yrityksiä kestävyys-siirtymän toteuttamisessa muotoilun keinoin. Design Forum Finland on valinnut vuonna 2022 seuraavan kolmen vuoden pääteemaksi ”Vihreän siirtymän nopeuttamisen muotoilua ja luovuutta hyödyntäen”. Design Forum Finland edustaa Suomea pohjoismaisessa **Nordic Design Platform** -hankkeessa, jonka koordinoi muotoilualan pohjoismaista yhteistyötä kestävyys-siirtymän nopeuttamiseksi.

Muotoilualan asiantuntijajärjestö Ornamo edustaa noin 3000 alan ammattilaista. Se linjaa strategiassaan sitouttavansa jäsenensä vastuullisuuteen ja noudattamaan ammattieettisiä ohjeita sekä kestävä kehityksen periaatteita. Ornamo on linjannut muotoilun ja kestävyysliittoa julkaisussaan **Muotoilu on yhteiskunnan ja kestävä kehityksen muutosvoima, Muotoilun politiikkasuositukset 2019–2024**. Suosituksissa kerrotaan, että ilmastokeskustelun myötä on virinnyt ajatus, että muotoilun keskiössä on itse planeetta, eivätkä vain sen asukkaat. Julkaisun mukaan kestävä suunnittelu rakentuu ympäristöä kunnioittaville toimintatavoille, kuten laajaan ympäristövaikutusten ja hiilijalanjäljen arviontiin, resurssiviisauteen, nollahukkaan, kiertotalouteen sekä biodiversiteetin lisäämiseen, kun luonnonvaroja käytetään kestävästi.

Hankkeita, tapahtumia ja oppaita

Muotoiluala on ollut aktiivinen kestävä kehityksen hankkeissa. Design Forum Finland on aikaisemmin työskennellyt kestävä kehityksen ja vastuullisen muotoilun parissa esimerkiksi **EcoDesign Circle**, **SustainNordic** ja **HerääPahvi!** -hankkeissa, sekä kehittänyt työkaluja yrityksille helpottamaan siirtymistä kiertotalouden mukaisiin liiketoimintamalleihin. Näissä hankkeissa on kehitetty monia hyödyllisiä työkaluja kuten **EcoDesign Sprint** -ohjeistus. Design Forum Finland on kerännyt Muotoilun tietopankkiinsa tutkimuksia ja oppaita esimerkiksi käyttäytymismuutoksen muotoilusta ja kierrätettävyyden ja inklusiivisuuden lisäämisestä muotoilulla.

Design Forum Finland on yhtenä pääjärjestäjistä yritysjohdolle suunnatussa vuosittaisessa **No Bullsh*t!** -vastuullisuustapahtumassa. Design Forum Finland vetää **Circular Design** -pilottivalmennusohjelmaa kiertotalousperusteisesta muotoilusta yrityksille. Valmennusohjelmassa on mukana 50 suomalaista yritystä eri toimialoilta. Ohjelmaan sisältyy tapahtumia, verkkotyöpajoja sekä podcast-sarja. Ohjelma on strategisen Kiertotalousohjelman toimenpide ja sen toteutuksesta vastaavat ympäristöministeriön ohjaamana Design Forum Finland ja Ethica Oy kumppaneinaan VTT, SYKE, Sitra, Frankly Partners, Miltton ja Alice Labs.

Ornamo ry käy jatkuvaa keskustelua kestävyys-teemoista **Ornamo dialogi** -verkkotilaisuuksissaan. Ornamo myös yhteiskehittää **Muotoilijan ammattieettisiä ohjeita Ammattietiikka** -työpajoissa, joissa kestävä kehitys on noussut yhdeksi kärkiteemoista.

¹ <https://www.ornamo.fi/muotoiluala/>

Muotoilukoulutuksen tutkimuksia ja oppaita

”Muotoilu ja vastuullisuus kulkevat käsi kädessä”, argumentoi Aalto Design Factoryn tutkimusryhmä **Design + Sustainability 101: Kestävää arvoa muotoilulla** -raportissaan, joka pureutuu laajasti muotoilun sosiaaliseen, ekologiseen ja taloudelliseen kestävyysmuran mukaan lukien energiaan, materiaaliin, työvoimaan ja liiketoimintamalleihin liittyvät aiheet. Raportin mukaan muotoilijat voivat erityisellä tavalla edesauttaa kestävyysmurrosta tasapainottamalla erilaisia tavoitteita ja kokonaiskestävyyden ulottuvuuksia, toimimalla siltoina ja sovittelijoina ihmisten välillä, kouluttajina sekä etsimällä vaihtoehtoja ja monipuolisia ratkaisuja.²

KISU – Muotoilijan opas on LAB-ammattikorkeakoulun KISU-hankkeessa toteutettu korttimuotoinen opas kiertotalouden mukaisen suunnittelutyön tueksi. Sitä voidaan käyttää Suomessa koulutuksellisenä työkaluna, työpajamateriaalina tai tuotesuunnittelijan valintoja ohjaavana oppaana⁴.

Muotoilun hyödyntäminen yhteiskunnallisen kestävyysmurroksen edistämisessä

- Muotoilulla voidaan jo prosessin alkuvaiheessa tehdä päätöksiä, jotka vaikuttavat tuotteen käyttöikään, huollettavuuteen ja kierrätettävyyteen.
- Muotoilun toimintatapoja voitaisiin hyödyntää myös muilla aloilla, esim. toimintakeskeisen tiedon luomisessa nopeasti sekä ratkaisujen pilotoinnissa ja kokeiluissa tosielämän laboratorioissa.
- Muotoilun menetelmät soveltuvat tulevaisuuteen suuntautuvaan päätöksentekoon epävarmoissa olosuhteissa.

”Muotoilun mission tuleekin olla 1,5 asteen elämä, joka tarkoittaa loikkahyppyä yksittäisistä kestävästä tuotteista kohti kestävien elämäntapojen suunnittelua. Se tarkoittaa designin roolin kasvamista ja muotoilun tuomista prosessien ytimeen. Muutos kohti kestävä, 1,5 asteen elämää katkaisee muotoilun historiallisen napanuoran tavara-taivaan lisäämisen kanssa. Ja nostaa digitaalisuuden, palvelusuunnittelun ja materiaalikierron osaamispaletin kärkeen.”³

² <https://designfactory.aalto.fi/designsustainability/>

³ Otso Sillanauke ja Petteri Lillberg / Design Forum Finland Blogi 9.8.2022 <https://designforum.fi/blogit/15-asteen-elama-muotoilu-voi-katkaista-napanuoran-tavarataivaan-kanssa/>

⁴ <https://www.theseus.fi/handle/10024/493752>

8.9 Musiikki

Elävän musiikin alan kestävyyshankkeet toimivat luovien alojen kestävyystyön pioneereina, ja niiden vaikutus ulottuu paljon omaa toimialaansa laajemmalle, vauhdittaen myös muiden luovien alojen vihreää siirtymää. Lisäksi toimia musiikin tuotannon ja jakelun ekologisen kestävyyslisäämiseksi ollaan aloittamassa. Musiikin kestävyyshankkeiden puitteissa on tunnistettu musiikkialan asema vahvana mielipidevaikuttajana sekä alan mahdollisuus tavoittaa suuria määriä ihmisiä.

Musiikkialan päästöt eivät ole kokonaiskuvassa suurimpia, mutta alan kulttuurinen vaikutusvoima on merkittävä. Musiikki on alana vahvasti vuorovaikuttamassa useiden muiden luovien alojen kanssa, kuten tapahtuma-alan, esittävien taiteiden, AV-alan ja muodin kanssa.

Musiikkialalla tehtävät toimenpiteet kokonaiskestävyyden lisäämiseksi vaikuttavat osaltaan muiden alojen kestävyys siirtymään ja muiden teot esimerkiksi siihen, onko musiikkialan saatavilla hiilineutraaleja tapahtumatiloja toimivien julkisten liikenneyhteyksien päässä. Koska musiikin toimijoilla on tunnettavuutta ja näkyvyyttä, ala voi olla myös laajemmin vauhdittamassa yhteiskunnassa vihreää siirtymää.

Suomen musiikkialan kokonaisarvo vuonna 2022 oli 1,25 miljardia euroa. Siihen lasketaan musiikkialan ydinsektorit elävä musiikki, tekijänoikeudet, äänitteet sekä alan saamat avustukset, yhteensä 791 miljoonaa euroa, sekä musiikkikoulutus, 455 miljoonaa euroa. Elävä musiikki työllistää yli 17 000 henkilöä. Freelance-muusikoita on Suomessa noin 3 000 ja musiikkikoulutuksen parissa työskenteleviä noin 3 800.¹

Musiikkialan merkittävimmät ilmastopäästöt muodostuvat muun muassa liikkumisesta, hankinnoista ja energiankulutuksesta. Parannuksia on useissa organisaatioissa tehty jo logistiikan, jätehuollon ja laitteiston elinkaariajattelun suhteen. Haasteita riittää vielä erityisesti energiankulutuksen ja yleisön logistiikan suhteen.

Tunnetut artistit ja kestävämmät esityskäytännöt kestävyysmurroksen avaintekijöinä

Isoilla artisteilla on merkittävä rooli toimia esikuvina yleisölle, ja mahdollisuus edistää kestäviä toimintamalleja alan sisällä. Tunnetuilla artisteilla on myös vaikutusvaltaa muuttaa kulttuuria kestävämmäksi. Samoin kuten viihdemusiikin kulttuuri luotiin 1980–90-luvuilla, jolloin kulutusperusteisen elämäntavan mallia ihailtiin ja kopioitiin, on 2020-luvulla mahdollisuus luoda uutta kestävämpää ja tavoittelemisen arvoista kulttuuria, joka perustuu ekologisesti kestäviin elämäntapoihin.

Myös levy-yhtiöt ja keikkajärjestäjät ovat avainasemassa toimintakulttuurin muuttamisessa kestävämmäksi. Toimijoiden tunnettuus ja maine vaikuttaa osaltaan siihen, millä ehdoin artisteja saadaan paikalle. Tästä syystä esimerkiksi Tavastian mahdollisuus muuttaa toimintakulttuuria on merkittävä, koska keikkapaikan vetovoima on suuri ja puitteita voidaan rohkeasti muokata kestävämmäksi. Tavastia käynnistikin vuoden 2020 alussa **Hall of Nature** – vastuullisuushankkeensa².

Nykytilanteessa esiintymistekniikka on kasvanut ja festivaalien tuotantobudjetti kasvaa jatkuvasti, kun halutaan enemmän ja isompia lavoja, enemmän lavasteita ja esitystekniikkaa. Festivaalikentällä ”enemmän on enemmän” -ajattelutavan koetaan toisinaan jo aliarvioivan kuulijaa, kun musiikki jää sivurooliin. Klassisen musiikin puolella ei vastaavaa ongelmaa ole, sillä musiikin esittämisen tapa vaatii vakiintunutta estetiikkaa ja rakennetta, kontaktia kapellimestariin ja muihin soittajiin sekä asettaa vaatimuksia tietynlaiselle valaistukselle. Klassisen musiikin suurin hiilijalanjälki syntyy yleisön ja orkesterien liikkumisesta sekä isojen konserttitalojen energiankulutuksesta. Ilmaston kannalta orkesterien toiminnassa tärkeässä roolissa on kiertueiden toteutus, erityisesti reittien ja matkustustapojen osalta.

Kiertuemalli liittyy vahvasti sekä klassiseen kuin viihdemusiikkiin. Kiertämiseen liittyvät kestävyyshaasteet konkretisoituvat matkustamisessa ja sen tuottamisessa päästöissä. Suomen maantieteellisen sijainnin lisäksi haasteita

¹ <https://musiikkiala.fi/suomalaisen-musiikkiviennin-kasvu-jatkuu-pitkalla-aikavaliilla-vuonna-2022-nousua-40-prosenttia/>
² <https://tavastiaklubi.fi/vastuullisuus/>

matkustamiselle aiheuttavat muun muassa taloudelliset seikat, aikataulut ja esimerkiksi isojen soitinten ja laitteistojen kuljettaminen. Tietyt alan vakiintuneet toimintamallit ylläpitävät myös epäkestävää kiertuetoimintaa, sillä esimerkiksi monissa kansainvälistien artistien sopimuksessa saatetaan kieltää artistin esiintyminen muualla Suomessa saman matkan aikana.

Elävä musiikki edelläkävijänä

Vuonna 2020 perustetun **Kestävemmän musiikkialan työkalupakki (KEMUT)** -verkoston tavoitteena on edesauttaa elävän musiikin alan kestävää kehitystä tuottamalla konkreettisia, helppokäyttöisiä työkaluja kentän käyttöön. Työkalujen lisäksi alan toimijoita rohkaistaan musiikin kestävämpään ja ilmastoystävällisempään tuottamiseen sekä kuluttamiseen myös viestinnän ja koulutuksen keinoin. KEMUT-verkoston perustajajäseniä ovat Finland Festivals ry, LiveFin ry, Music Finland ry, Suomen Muusikkojen liitto ry, Suomen Jazzliitto ry sekä Suomen Sinfoniaorkesterit ry.

KEMUT-verkosto on tuottanut vuosina 2022–2023 kolme keskeistä elävän musiikin alan ekologista kestävyysmurrosta edistävää hanketta:

1. Elma.live

Alan vihreään siirtymän osaamisen vahvistamiseksi julkaistiin syksyllä 2022 elävän musiikin maksuton digitaalinen alusta **Elma.live**, joka tarjoaa alan toimijoille tietoa, työkaluja ja tukea kestävä kehityksen edistämiseksi. Elman ytimeissä ovat YK:n 17 kestävä kehityksen tavoitetta ja se sisältää oppimateriaaleja kestävästä kehityksestä, työkalun, jolla voi rakentaa oman vastuullisuusohjelman sekä yhteisöalustan tiedon jakamista varten.

Alustan suunnittelu ja rakentaminen on rahoitettu opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämällä EU:n elpymis- ja palautumistukivälineellä, Musiikin edistämissäätiön (MES), Esittävän säveltaiteen edistämissäätiön (ESES) sekä KEMUT (Kestävemmän musiikkialan työkalupakki) -verkoston jäsenten tuella. Vuosina 2023–2024 Elmaa laajennetaan ja kehitetään opetus- ja kulttuuriministeriön hankkeelle myöntämän uuden rakennetuen myötä. Rakennetuella rahoitettiin muun muassa Elma.liven keskeisten sisältöjen käännöstyö englanniksi, joka valmistui lokakuussa 2023.

2. Elävän musiikin ilmastotiekartta

Elävän musiikin ilmastotiekartta määrittelee toimialalle yhteiset ilmastotavoitteet, ilmastotyön teemat sekä toimijoiden roolit ja keskeisimmät vaikutusmahdollisuudet ilmastotyössä. Jazzliiton koordinoima ja hallinnoima Elävän musiikin ilmastotiekartta julkaistiin kesäkuussa 2023. Osana tiekarttaa selvitettiin alan hiilijalanjälki ja käsiteltiin myös kiertotalousnäkökulmaa. Laskentaan saatiin aineistot yhteensä 32 toimijalta, joista suurin osa oli festivaaleja ja tapahtumia. Elävän musiikin alan

merkittävimmät päästölähteet muodostuvat liikkumisesta, hankinnoista ja tilojen energiankulutuksesta. Näille ja kulttuurimuutokselle asetettiin tavoitteet vuosille 2030 ja 2035. Liikkumisen osalta lyhyen aikavälin tavoitteissa painopiste asetettiin logistiikan tehostamiseen ja täysillä kuormilla ajamiseen. Pidemmällä aikavälillä siirrytään täysin vähäpäästöisiin ajoneuvoihin ja on kehitetty yhteistyötä, joilla artistien pistokeikkoja minimoidaan ja yleisön mahdollisuuksia saapua elävän musiikin tapahtumiin vähäpäästöisesti on parannettu.

Energian osalta lyhyen aikavälin tavoitteisiin kuuluu tapahtumapaikkojen ja festivaalien energiatehokkuussuunnitelmien tekemistä ja uusiutuvan energian suosimista. Pidemmällä aikavälillä tavoitteena on siirtyä täysin uusiutuvalla energialla tuotettuun sähköön ja lämpöön sekä jossain määrin myös omavaraiseen energiatuotantoon. Hankintoja ja kulutusta koskien lyhyen aikavälin tavoitteena on materiaalien ja tapahtumatuotannon kierroksen tehostaminen, kasvipohjaisiin tarjoiluihin siirtyminen sekä vastuullisen kuluttamisen periaatteiden omaksuminen. Pidemmällä aikavälillä tavoitteena on kiertotalouden valtavirtaistuminen ja kertakäyttökulttuurin loppuminen sekä vastuullisen vaihtoehdon tarjoaminen aineelliselle kuluttamiselle. Kulttuurimuutoksen osalta tavoitteena on, että ilmastoviisaus on uusi normaali. Lyhyellä aikavälillä tavoite on sitouttaa alan toimijoita yhteiseen ilmastotoimintaan. Pidemmällä aikavälillä tavoitteena on, että musiikki toimii suunnannäyttäjänä kohti hiilineutraalia kiertotaloustoimintaa ja suuri yleisö valitsee ilmastoviisaita musiikkielämyksiä.³

3. Selvitys: Elävän musiikin ilmastovaikutukset Suomessa

Pohjustuksena ilmastotiekartalle selvitettiin vuoden 2022 **kotimaisen elävän musiikin ilmastovaikutuksia** osana Suomen Jazzliiton hallinnoimaa laajempaa **Jazzliiton hiilineutraali kiertuemalli** -hankekokonaisuutta. Tiekartan ja selvityksen suunnitteli ja toteutti Positive Impact Finland. Lisäksi tiekartan suunnitteluun osallistui musiikin ja ympäristöalan asiantuntijoista koostuva työryhmä. Hankkeen rahoittivat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä Musiikin edistämissäätiö (MES) ja hankekumppanit.

Lisäksi on olemassa esimerkkejä useista musiikin alan toimijoista, jotka ovat selvittäneet oman ilmastovaikutuksensa ja tehneet suunnitelmia päästöjen pienentämiseksi. Tällaisia ovat esimerkiksi UMO Helsinki Jazz Orchestra sekä Lahden kaupunginorkesteri Sinfonia Lahti. Musiikkialalla on käsitelty ilmastomuutosta ja luontokysymyksiä myös temaattisina konsertteina tai pistemäisemmin taiteellisissa sisällöissä.

³ https://viileamusiikki.fi/site/wp-content/uploads/MusaC02-raportti_20062023.pdf

Musiikin äänitetuotanto

Suomessa äänitetuotantoa tulisi tutkia kestävyysnäkökulmasta ja kerätä luotettavaa tietoa alan ympäristövaikutuksista. Elävän musiikin alaan verrattuna musiikin äänitepuoli on vasta aloittamassa kestävyystoimiaan. Kansainvälisesti Sony, Universal, Warner ja 12 muuta levy-yhtiötä ovat allekirjoittaneet **The Music Climate Pact** -sopimuksen, joka lupaa hiilineutraaliutta vuoteen 2050 mennessä ja hiilidioksidipäästöjen puolittamista vuoteen 2030 mennessä⁴.

Suomessa indie-levy-yhtiöiden etujärjestö IndieCo on ollut aktiivinen kestävyystyön edistämisessä. Kansainvälinen indieyhtiöiden kattoorganisaatio IMPALA tarjoaa jäsenilleen kestävyysohjelman, joka sisältää sitoumuksen, vinkkejä oman toiminnan kestäväyttämiseen ja päästöjen kumoamiseen liittyviä neuvoja. Paketista löytyy myös yhdessä Julie's Bicyclen kanssa tuotettu ääniteteollisuuden hiilijalanjälkilaskuri⁵.

Äänitetuotannon kriittisiä kestävyystekijöitä

- Äänitetuotannossa käytetyt energialähteet ja -kulutus
- Fyysisten tuotteiden logistiikka
- Fyysisten tuotteiden valmistusprosessit ja raaka-aineet
- Äänitetuotannon PR-toimet (vrt. lentomatkustaminen)
- Kansainvälinen messutoiminta

Musiikin jakelu

Koko musiikkialan ekologisen kestävyystyön kattamiseksi olisi keskeistä laajentaa ilmasto- ja kiertotaloustoimintaa myös äänitteiden tuottamiseen ja striimaukseen liittyen. Musiikki- ja elokuva-alan toimijoille suunnatuissa **Kestävät tuotantomallit** -hankkeen työpajoissa tunnistettiin, että suoratoiston ilmastopäästöt ovat merkittävät muihin musiikin kulutusmuotoihin nähden. Lisäksi nähtiin tärkeänä, että näkökulmaa laajennettaisiin ilmastokriisistä myös monimuotoisuuskriisin käsittelyyn, etenkin kulttuurisen muutoksen osalta.

Musiikin suoratoistoa ajatellen merkittävin kestävyysshaaste liittyy nykyiseen kuukausimaksupohjaiseen hinnoitteluun, joka on omiaan maksimoimaan musiikin kulutusta. Yksittäiseltä kuluttajalta unohtuu helposti, että jokainen striimi kuluttaa energiaa, puhumattakaan teoshauista. Lisäksi suoratoistopalveluiden klikkipohjaiseen kulutukseen pohjautuva niin sanottu pro rata -rojaltin maksujärjestelmä oikeudenomistajille on ollut omiaan synnyttämään rikollisia bottialustapalveluja, joille maksaessaan oikeudenomistajat voivat lisätä yksittäisten teosten suoratoistomääriä. Niin sanottu bottifarmi-ilmiö on noussut merkittäväksi ongelmaksi viihteen suoratoistobisneksessä ja sillä on myös huomattavat päästöt, joita nykylaskelmat eivät ymmärrettävistä syistä kykene huomioimaan. Nykyisellään yhden striimin

⁴ <https://www.musicclimatepact.com/who-has-signed>

⁵ <https://www.impalamusic.org/sustainability-programme/>

maksuksi suoratoistoalustoilta riittää 30 sekunnin kuuntelumäärä, mikä on omiaan luomaan bottifarmeille loistavat toimintaedellytykset.

Musiikin suoratoiston kestävyysasteiden korjausliikkeeksi on esitetty kulutukseen pohjautuvaa mallia nykyisen kuukausimaksupohjaisen mallin tilalle tai vähintään sen rinnalle. Tämä johtaisi suoratoistoalustotojen vähentyneen energiankulutuksen ohella myös suurempaan läpinäkyvyyteen oikeudenomistajien näkökulmasta. Lisäksi siirryttäisiin pois klikkipohjaisesta rojaltimejärjestelmästä, jolloin yhden striimin maksu vaatisi kokonaisen kappaleen kuuntelua. Nämä muutokset veisivät pohjan bottifarmien bisneslogiikalta.

Musiikin tuotantoprosesseihin ja tulevaisuudessa myös kulutukseen tulee liittymään entistä enemmän uusia teknologisia palveluja, kuten tekoälyyn linkittyviä sovelluksia. Tekoälyyn liittyvässä keskustelussa musiikkialalla on toistaiseksi keskitytty lähinnä tekijänoikeusproblematiikkaan, tekoälyn oppimiseen liittyvät kestävyysongelmat on pääosin ohitettu. Tekoäly kuitenkin kuluttaa valtavia määriä sekä energiaa, että lauhdevettä, mistä kertoo Teksasissa tehty tutkimus.⁶

Uusia kestävämpiä toimintamalleja fyysisten äänitteiden osalta edustaa Suomessa esimerkiksi vuonna 2021 perustettu vinylilevyjen präsäämö Helsingin Levypuristamo, joka pyrkii toiminnassaan hiilineutraaliuteen. Yrityksen toiminnan keskiössä on vastuullisuus ja vihreä siirtymä. Vinylilevyjen kestävä tuottaminen vastaa kulutuskäyttäytymisen muutokseen ja tarjoaa kestävämmän tavan kuluttaa musiikkia ostamalla vähemmän ja harvemmin. Fyysiset materiaaliset tuotteet kuten vinylilevy myös ohjaavat kulutusta, kuluttajien tapoja kuunnella musiikkia sekä heijastelevat kestävämpiä arvoja. Kysyntää ympäristövastuullisille tuotteille myös äänilevytuotannossa on siis jo olemassa. Toisaalta pioneiriyritysten rooli on usein epäkiitollinen ja edellyttää edelläkävijänä toimimista, olematta välttämättä vielä taloudellisesti kannattavaa.

⁶ <https://www.forbes.com/sites/federicoguerrini/2023/04/14/ai-unsustainable-water-use-how-tech-giants-contribute-to-global-water-shortages/>

Toimenpide-ehdotuksia

Elävän musiikin ilmastotiekartassa on tunnistettu laajasti toimijakohtaisesti keskeisimpiä ja konkreettisia toimia, joita voi tehdä suorien päästöjen vähentämiseksi ja kulttuurimuutoksen edistämiseksi eri rooleista käsin. Toimijoihin lukeutuu taiteellisten toimijoiden lisäksi esimerkiksi rahoittajia, tapahtumajärjestäjiä, tapahtumapaikkoja sekä alihankintaketjuja.

Tähän osuuteen on nostettu esiin tiekartassa tunnistettuja konkreettisia ratkaisuja musiikin esittäjien, säveltäjien ja musiikintekijöiden sekä agentuurien näkökulmasta sekä keväällä 2023 järjestetyssä LuoTo-työpajassa nousseita lisänäkökohtia. Lisää musiikkialaan kytkeytyviä energia, liikkumis- ja luontoratkaisuja löytyy kaikkien luovien alojen kestävyysratkaisuja käsittelevistä luvusta sekä tapahtuma-alaa käsittelevästä luvusta.

Vaikuttavia tekoja, joita voi tehdä jo nyt

- Matkusta aina mahdollisuuksien mukaan vähäpäästöisesti.
- Vältä pistokeikkoja – yhdistä matkaan muutakin työtä ja huvia.
- Agentti tai artisti: laadi, tarjoa tai pyydä vihreä rider.
- Suosi vegaanista ja kasvisruokaa.
- Siirry ajoneuvoissa vähäpäästöiseen kalustoon ja/tai polttoaineisiin.

Yhteistyöllä vaikuttavuutta

- Tee yhteistyötä vain ilmastoviisaiden toimijoiden kanssa.
- Edellytä ilmastoviisaita valintoja sopimuksissa.
- Rakenna oma vastuullisuusohjelma esim. Elmassa (www.elma.live).
- Selvitä oman toimintasi hiilijalanjälki. Laskenta auttaa tulemaan tietoisemmiksi toiminnan suurimmista päästölähteistä.
- Käytä digilaitteita mahdollisimman pitkään. Korjaa ja huolla laitteet.
- Tee vastuullisia hankintoja ja vältä ylikulutusta.
- Toimi rohkeasti ilmastoviisaana suunnannäyttäjänä ja esikuvana.
- Kannusta yleisöä luonto-, kiertotalous tai ilmastotekoihin.
- Järjestä kiertueet hiiliviisaasti.
- Suunnittele kiertueita niin, että vältetään pistokeikkoja ja aina kun mahdollista artisti voi matkustaa vähäpäästöisesti.
- Tee vastuullisia hankintoja ja vältä ylikulutusta.
- Viesti vahvasti vastuullisista valinnoista.

CASE: Suomen Jazzliiton hiilineutraali kiertuemalli

Suomen Jazzliitto toteutti vuosina 2022–2023 **Jazzliiton hiilineutraali kiertuemalli** -hankkeen, jossa kehitettiin Jazzliiton valtakunnallista kiertue-toimintaa kestävämmäksi. Kehityshankkeessa mitattiin Jazzliiton kiertue-toiminnan hiilijalanjälki ja laadittiin toimenpidesuunnitelma kohti hiilineutraalia kiertuetoimintaa. Suunnitelma luotiin koko elävän musiikin alan ilmastotiekartan tavoitteiden mukaisesti, ottaen huomioon nimenomaan jazzmusiikin konserttijärjestäjien, muusikoiden ja agentuurien tarpeet ja resurssit. Jazzliiton kiertueilla järjestetään vuosittain noin 100 konserttia noin 40 paikkakunnalla.

Hankkeessa Jazzliitto toteutti syksyllä 2022 peruskiertuetoimintansa lisäksi seitsemän ilmastopilottikiertuetta, joilla testattiin erilaisia kestävämpiä tapoja tuottaa jazzkiertueita. Ilmastopilottikiertueilla tutkittiin keinoja päästövähennyksiin ja kerättiin tietoa uudenlaisten kiertuemallien käytettävyydestä ja vaikutuksista. Erilaisin matkustusmuodoin (kuten junalla ja sähköautolla) ja tuotantotavoin toteutettavilla kiertueilla kerättiin tiedon lisäksi osallistujien kokemuksia sekä levitettiin tietoa ilmastoystävällisemmistä valinnoista.

Pilottikiertueiden toteutuksessa huomioitiin vähäpäästöinen liikkumismuoto, majoitus, kiertuereitit, erilaiset yhtyekokoonpanot ja ruokailu. Kaikkien kiertueiden hiilijalanjälki laskettiin. Pilottikiertueilta saatua tietoa hyödyntäen Jazzliitto laati keväällä 2023 tiekartan kohti hiilineutraalia kiertuetoimintaa. **Yhdessä kohti kestävämpiä jazzkiertueita – Jazzliiton kiertueiden ilmastotiekartta** on kokonaisuudessaan luettavissa osoitteessa www.jazzliitto.fi.

Liikkumisen osalta vähäpäästöisimmät kiertueet saatiin toteutettua matkaamalla pitkät siirtymät junalla ja optimoimalla kiertuealueen siirtymät mahdollisimman lyhyiksi. Jos julkisen liikenteen käyttäminen lyhyillä siirtymillä ei ole mahdollista, voidaan päästöjä pienentää kulkemalla sähköautolla dieselauton sijasta. Dieselajoneuvon käytön päästöjä saadaan pienennettyä, kun käytetään uusiutuvaa dieseliä ja ajetaan kevyellä kuormalla. Myös taloudellinen ajotapa ja maltilliset nopeudet vähentävät päästöjä. Pilottikiertueiden muusikot olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä junalla ja sähköautolla kulkemiseen.

Usean eri yleisön tavoittaminen pienellä alueella ja lyhyellä aikavälillä on hiiliviisasta. Koulukonserteissa esiintyminen iltakonserttien ohella oli pilottikiertueella olleille muusikoille myönteinen kokemus. Yhdestä majoituspaikasta lähialueille tehtävä ”satelliittikiertue” nähtiin muusikoiden hyvinvointia tukevana toimintatapana, ja lyhyet etäisyydet tukivat myös päästövähennystavoitteita. Mikäli tämän kaltaista kiertuetta ei ole mahdollista järjestää, voidaan päästöjä vähentää hyvin valitulla huoneistomajoituksella hotellimajoituksen sijasta.

Jazzliitto kannusti hankkeessa konserttijärjestäjiä kestävämpiin valintoihin kiertuekäyttöön laatimiensa ”vihreiden ridereiden” eli toivelistojen avulla. Artistien konserttipaikoille lähettämässä toivelistoissa pyydettiin säästämään energiaa, vähentämään jätteen syntymistä, kannustamaan yleisöä liikkumaan konserttipaikalle julkisilla ja tarjoamaan artisteille ja yleisölle vegaanista ruokaa.

Sen lisäksi, että Jazzliiton ilmastotiekartan mukaisilla toimilla saadaan vähennettyä Jazzliiton tuotannon päästöjä (mm. promootiomateriaalit, kuljetukset, majoitukset, myönnetyt tuotantotuet), tavoitteena on, että Jazzliiton hiiliviisaat ratkaisut vaikuttavat positiivisesti myös kiertueiden tilaajien, tuottajien, teknikoiden ja muusikoiden toimintakulttuuriin. Tiekartta tähtää lisäisien ja todennettavien ilmastotekojen avulla kiertueiden hiili-neutraaliuteen vuonna 2030.

CASE: Hiilivapaa Sinfonia Lahti

Sinfonia Lahti aloitti pioneerityön vuonna 2015 hiilineutraalin sinfonia-orkesterin kehittämiseksi ja on saanut runsaasti palkintoja kestävyystyöstään. Toiminnan tavoitteena on näyttää esimerkkiä ja kannustaa pohtimaan ratkaisuja ilmasto- ja monimuotoisuuskriisiin sekä osallistua globaalin ilmastomuutoksen hidastamiseen muuttamalla orkesterin toiminta asteittain hiilineutraaliksi. Sinfonia Lahden kestävyystyö on ollut luonteva osa kokonaisuutta Lahden kaupungin matkalla kohti hiilineutraaliustavoitetta vuoteen 2025 mennessä. Lahden kaupungin energiantuotantorakenteen muutoksen jälkeen kaupungin päästöjen vähentämisen huomio on erityisesti liikkumisessa ja muussa päivittäisessä kulutuksessa.

Orkesterin hiilijalanjälki mitattiin vuonna 2015 yhteistyössä Lappeenrannan teknillisen yliopiston (LUT) Lahden Ympäristötekniikan yksikön kanssa. Pilvi Virolaisen tekemässä diplomityössä⁷ selvitettiin Sinfonia Lahden merkittävimmät kasvihuonekaasupäästölähteet sekä millä tavoin toiminnan kasvihuonekaasupäästöjä voidaan vähentää ja kompensoida. Samana vuonna alkoi yhteistyö Myrskyvaroitusta ry:n ja Sinfonia Lahden välillä, jonka puitteissa koko sinfoniaorkesterin henkilökunnalla järjestettiin kestävyystyöpaja sekä laadittiin toimenpideohjelma, jonka avulla orkesteri tavoittelee hiilineutraaliutta omassa toiminnassaan. Koko orkesterin henkilökunnan sitouttaminen mukaan jo toimenpideohjelman rakentamisvaiheessa nähtiin merkittävänä tekijänä hiilineutraaliushankkeen kokonaisvaltaisessa juurruttamisessa orkesterin toimintakäytäntöihin.

Hiilijalanjälkilaskennassa Sinfonia Lahden merkittävimmäksi kasvihuonekaasupäästölähteeksi nousi liikenne. Yleisön matkustaminen muodostaa noin 60 % Sinfonia Lahden hiilijalanjäljestä, sillä suurin osa yleisöstä saapuu yhä yksityisautoilla tapahtumiin. On myös tärkeää huomata, että merkittävä osuus kasvihuonepäästöistä syntyy orkesterin ulkomaankiertueiden lentomatkoista.

Orkesterin kestävyystyössä suuri rooli on yleisön käyttäytymiseen vaikuttamisessa, mutta muutoksen aikaansaaminen on hidasta. Sinfonia Lahden teettämät yleisötutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että klassisen musiikin yleisö on kiinnostunut kestävyyskysymyksistä. Sinfonia Lahden yleisö on eräs orkesterin kestävyystyön tärkeistä kannustajista, joka on alusta alkaen antanut selvän tukensa orkesterin toimille ympäristön hyväksi.

Yleisön liikkumisen päästöt muodostavat merkittävän osan orkesterin hiilijalanjäljestä ja keinoja yksityisautoilun vähentämiseksi etsitään aktiivisesti. Sinfonia Lahden yleisölle tehdyn kyselyn perusteella enemmistö yleisöstä on yli 65-vuotiaita, jotka suosivat autoilua sen mukavuuden takia. Julkisen liikenteen huonot yhteydet ja autoilun helppous nähtiin syinä siihen, että jopa 63 prosenttia kyselyyn vastanneista sanoi tulevaisuudessa epätodennäköisesti tai hyvin epätodennäköisesti Sinfonia Lahden tapahtumiin julkisella kulkuneuvolla tulevaisuudessa. Tunnistettuja keino-

ja yleisön kannustamiseksi vaihtamaan yksityisautoilusta julkisen liikenteen käyttäjiksi ovat esimerkiksi tehokkaampi

⁷ https://lutpub.lut.fi/bitstream/handle/10024/117794/Diplomity%C3%B6_Virolainen.pdf?sequence=2

tiedottaminen julkisen liikenteen yhteyksistä, konserttilipun ostaneille tarjottava ilmainen konserttibussi kaupungin keskustasta konserttitalolle tai alennettu lippu kaupunkiliikenteen linja-autoihin konserttipäivinä.

Osana Hiilivapaa Sinfonia Lahti -kehitystyötä orkesterin pienryhmät ovat myös konsertoineet Lahdessa lähikiertueella liikkuen kävelen tai polkupyörillä, nostaen päivän aikana esiin orkesterin hiilineutraaliustyötä, Lahden ympäristöpääkaupunkivuotta 2021 sekä Lahtea kulttuurikaupunkina.

Vuonna 2023 Sinfonia Lahti vietti kansainvälistä luonnon monimuotoisuuden päivää järjestäen tapahtuman, jossa orkesterilaiset rakensivat linnunpönttöjä, keräsivät risuja ja roskia ja huolsivat polkupyöriä sekä haastoivat yleisönsä YLE:n järjestämään **Miljoona roska-pussia** -kampanjaan.

Vuonna 2019 osana Hiilivapaa Sinfonia Lahti -hanketta orkesterin jäsenet istuttivat 6000 kuusentainta 3,3 hehtaarin metsäalueelle Hollolassa. Istutustyö tehtiin yhteistyössä Päijät-Hämeen Metsänhoitoyhdistyksen kanssa yksityisen metsänomistajan maille. Jokaisen päätehakkuussa kaadetun puun tilalle istutettiin 4-6 puolitoistavuotiasta tainta, jotka tuotiin läheiseltä taimitarhalta. Metsänistutuksen tavoitteena oli kompensoida orkesterin toimintaan liittyviä liikenteen päästöjä, jotka syntyvät sekä konserttiyleisön liikkumisesta että orkesterin omasta kiertuetoiminnasta. Samanaikaisesti metsänistuttamista pidettiin hyvänä tapana edistää yhdessä yhteisesti sovittua ilmastotavoitetta ja sen toivottiin toimivan innostavana esimerkkinä myös muille.

Digitaalinen jalanjälki

Laitteiden käyttö

Laitteen tyyppi ja käyttötarkoitus vaikuttavat suuresti kokonaisvaltaiseen digitaaliseen jalanjälkeen. Voit pienentää hiilijalanjälkeäsi seuraamalla näitä periaatteita⁹:

- **Valitse pienempi.** Yleisesti ottaen, mitä suurempi laite on, sitä enemmän energiaa se kuluttaa, joten online-kokoukseen osallistuminen tai videon katsominen puhelimella on yleensä tehokkaampaa kuin televisiolla tai kannettavan tietokoneen näytöllä.¹⁰
- **Yhdistä.** Aina kun mahdollista, käytä laitteita Wi-Fi-verkossa roamingin sijaan. 4G kuluttaa noin neljä kertaa enemmän sähköä kuin Wi-Fi.
- **Striimaus.** Sähköauton ajamista noin 0,6 km matkalla voi verrata sähkönkulutukseen, joka syntyy kun suoratoistetaan kahden tunnin pituinen video kannettavalle tietokoneelle (verkko ja data-keskukset mukaan lukien). On kuitenkin tärkeää huomata, että videoiden suoratoisto on erittäin suosittua ja se muodostaa 63 % koko maailmanlaajuisesta internet-liikennetarpeesta (vuonna 2015¹¹). Suoratoiston vaikutusta voidaan vähentää katsomalla videoita muuten kuin HD-laatusena. Toinen yksinkertainen keino vähentää suoratoiston kuormitusta on tallentaa musiikki omaan laitteeseen, joka on ympäristöystävällisempi ratkaisu kuin toistuva striimaaminen.

Teosto ry on artikkelissaan¹² perehtynyt striimauksen ympäristövaikutuksiin ja nostaa esiin Keelen yliopiston tutkimuksen (Georgen ja McKay, 2019), jonka mukaan musiikkia kannattaa striimata, jos kappaleen kuuntelee vain muutamana kerran. Jos taas samaa äänitettä kuuntelee toistuvasti, kannattaa harkita fyysisen levyn hankkimista. Jos albumin striimaa alusta loppuun 27 kertaa, siihen kuluu enemmän energiaa kuin vastaavan CD:n valmistamiseen.

Hanki tietoa, suunnittele huolella ja mittaa vaikutukset

- Lisää ymmärrystä digitaalisen jalanjäljen muodostumisesta hankkimalla lisää tietoa ja keskustelemalla alihankkijoiden ja palveluntarjoajien kanssa.
- Aloita kartoittamalla, missä digitaaliset vaikutukset tapahtuvat. Tavoitteletko yhden digitaalisen projektin jalanjäljen ymmärtämistä, digitaalisten toimintojesi jalanjäljen vähentämistä vai harkitsetko uusien digitaalisten laitteiden hankintaa ja kiertotalousstrategian luomista?
- Tutki, mitä vaihtoehtoja on saatavilla digitaalisten vaikutusten mittamiseen. **Erjio** tarjoaa ilmaisen nettisivujen kuntotarkastuksen ja **Green Web Foundationin** sovellus tarkistaa palveluntarjoajien tunnistetiedot, josta käy ilmi, onko verkkosivuston hallinnointi 'vihreää vai harmaata'.

Muut työkalut, kuten **Wholegrain Digitalin** laskin, mittaa verkkosivuston hiilijalanjälkeä ja **Ecometer** mahdollistaa käyttäjilleen ympäristöä vähemmän kuormittavien sivujen suunnittelun ja toteuttamisen.

Edistä kestävyysmurrosta

- **Inspiroi:** innoita muita muutokseen ja muista jakaa parhaat tekemäsi toimenpiteet digitaalisten vaikutusten pienentämiseksi. Viesti aktiivisesti siitä, mitä olet tekemässä.
- **Kysy:** keskustele teknisten ja digitaalisten palveluntarjoajien kanssa heidän ympäristö- ja energiaraporteistaan sekä siitä, mitä he tekevät ympäristövaikutustensa vähentämiseksi.
- **Kannusta:** näytä esimerkkiä ja siirry uusiutuvan energiaan ja kannusta työtovereitasi ja lähipiiriäsi tekemään sama.

Tee digitaalinen suursiivous

- **Tehokkuus.** Suunnittele ohjelmistot, verkkosivut, sovellukset, digitaalinen taide ja yleisöviestintä tehokkaiksi, nopeiksi ja helposti saavutettaviksi. Se palvelee paremmin yleisön keskittymiskykyä ja vähentää myös ympäristövaikutuksia. Harkitse näitä keinoja: käyttäjien tietokoneelle siirrettävän koodin määrän vähentäminen, staattisen sisällön käyttämisen sivujen uudelleenrakentamisen sijaan, verkkosivujen renderöimiseen tarvittavan laskennan minimoiminen ja audio- ja video-koodekkien parantaminen.
- **Torju digitaalista jätettä.** Tarkista, mitä tallennetaan digitaalisesti ja missä. Mitä enemmän tallennetaan digitaalisesti, sitä enemmän energiaa sen tallentamiseen tarvitaan. Poista tarpeeton tai käyttämätön, kuten sovellukset, sähköpostit ja tiedostot, ja peruuta ei-toivottujen sähköpostien tilaukset. Siirrä sitten jäljelle jäävä data pilvipalvelimeen, jos mahdollista, koska pilvipalvelinkeskukset ovat yleensä tehokkaampia.
- **Käytä vihreää hakukonetta**, kuten **Ecosiaa**, joka muuttaa haut puiden istutukseksi, tai **Ocean Heroa**, joka muuttaa haut valtamerissä olevien muovipullojen talteenottamiseksi.

⁹ Environmental Sustainability in the Digital Age of Culture. Opportunities, Impacts and Emerging Practices, 2022. Julie's Bicycle: Hazlewood, Latham, Buckley ja Tickell (soveltaen).

¹⁰ Ericsson, 2020, ICT and the Climate: <https://www.ericsson.com/en/reports-and-papers/industry-lab/reports/a-quick-guide-to-your-digital-carbon-footprint>

¹¹ <https://www.greenpeace.org/static/planet4-international-stateless/2017/01/35f0ac1a-clickclean2016-hires.pdf>

¹² <https://www.teosto.fi/teostory/musiikki-ja-ilmastonmuutos-jattaako-musiikin-striimaus-jaljen/>

8.10 Peliala

Suomessa toimii 232 yritystä, jotka kehittävät pelejä. Suurin osa yrityksistä on pieniä, mutta mukaan mahtuu myös sellaisia suuria supermenestyjiä kuten Supercell, Rovio, Small Giant Games, Next Games, Remedy, Fingersoft ja Housemarque.

Suomen peliala on yksi Euroopan suurimmista. Alustoista suosituimmat ovat mobiili ja PC. Suomessa julkaistiin noin 50 uutta peliä vuonna 2022. Pelijulkaisujen vähäisempi määrä suhteessa yrityksiin johtuu pääosin GaaS (Game as a Service) -liiketoimintamallista, jossa jo olemassa olevia pelejä päivitetään ja ne jäävät elämään.

Suomen pelialan yhdistetty liikevaihto oli 3,2 miljardia euroa vuonna 2022. Pelialalla työskentelee 4 100 työntekijää, joista 22 % on naisia ja 30 % on ulkomaalaisia. Peliala on vahvasti kansainvälinen.

Peliala ja ekologinen kestävyys

Pelialan suurin hiilijalanjälki syntyy loppukäyttäjistä, eli pelaajista. Erilaisten arvioiden mukaan pelaamisesta syntyy suurin osa pelistudioiden päästöistä, jopa 75–99 %. Pelien ympärille syntyneiden YouTube-yhteisöjen hiilijalanjälki voi olla jopa noin 20 % luokkaa. Pelialalla kompensatio eli päästöjen kumoaminen on laajasti käytetty keino hiilineutraaliuden tavoitteluun. Suomalaisista pelistudioista useat, mukaan lukien Supercell ja Rovio, kompensoivat hiilijalanjälkensä.

Pelialan potentiaali sisältövaikuttamiseen ja ekologisesti kestävien toimintamallien levittämiseen on merkittävä. Pelien kautta on mahdollisuus vaikuttaa lasten ja nuorten arvomaailmaan ja toimintaan, sillä ala tavoittaa suurimman osan maapallon lapsista ja nuorista.

Pelialan kestävyystilanne

Suomen pelialan kattojärjestö Neogames ajaa pelialan yhteisiä etuja. Neogames edistää myös pelialan kestävyyttä **Ilmastonmuutos**-työryhmässä, joka on yksi järjestön SIG (Special Interest Group) -työryhmistä. Neogames jatkokehittää parhaillaan laskentamallia, jolla peliyritykset voivat arvioida omaa hiilijalanjälkeään. Mallissa ovat mukana niin peliyrityksen omasta toiminnasta tulevat suorat ja epäsuorat päästöt kuin lopputuotteen (pelin) pelaamisesta syntyvät päästöt.

Laskentamallista tehtiin koekäyttö vuonna 2022, jonka pohjalta on syntynyt alustava ymmärrys Suomen pelialan päästöjen rakentumisesta ja laskentamalliin on tehty tarvittavat päivitykset. Peligaalassa toukokuussa 2023 julkaistiin nettilaskuri, joka on yksinkertaistettu ja helppokäyttöisempi versio laskentamallista. Työtä on tehty yhteistyössä Suomen Pelinkehittäjät ry:n kanssa ja laskentamallia päivitetään jatkuvasti. Laskuri löytyy beta-vaiheessa Pelimetsän nettisivuilta¹ ja laskuriin liittyvä, laskemista helpottava google sheet on myös saatavilla². Malli sisältää pelaamisesta syntyvät päästöt, YouTube-katselijoista syntyvät päästöt, peliyritysten toimistojen päästöt, etätyön päästöt ja matkustamisen päästöt. Malli ei huomioi nettiyhteydestä tulevia päästöjä eikä pelien lataamisesta koituvia päästöjä.

Pelimetsä on Luonnonperintösäätiön ja Suomen pelinkehittäjien yhteinen luonnonsuojeluhanke, jonka tarkoituksena on suojella suomalaista ikimetsää. Pelimetsä-hanketta on tehty vuodesta 2020 ja hankkeeseen on lahjoittajana osallistunut yli 20 pelialan yritystä ja lukuisia yksityishenkilöitä. Pelimetsä-hankkeessa on tähän mennessä suojeltu jo yli 130 hehtaaria suomalaista aarniometsää.

¹ <https://pelimetsa.fi/home/>

² https://docs.google.com/spreadsheets/d/1rW6nspleOfanYJEX6EKUtqdmw5P0B_TXGT4jXmWuJgc/edit?usp=sharing

Pelimetsä-sivustolla voi arvioida pelinkehityksen tuottamat CO₂-päästöt yksinkertaisen laskurin avulla ja tehdä vapaaehtoisia lahjoituksia metsiensuojelukampanjaan. Laskuri on testausvaiheessa. Pelimetsän hiilijalanjälkilaskuri on Suomen Pelinkehittäjät ry:n pioneeriprojekti pelialan ilmastovaikutusten vapaaehtoiseen arvioimiseen. Laskurista on haluttu tehdä helpposti käytettävä ja laskuri on yksinkertaistettu laskentamalliin nähden. Työkaluja kehitetään ja päivitetään säännöllisesti. Laskurin perustana on käytetty Neogamesin valmistelemaa peliyritysten hiilijalanjäljen laskentamallia.

Neogamesin laskentamalli on myös saatavilla yrityksille, jotka haluavat itse tehdä tarkemman laskennan.³

Kansainvälisyys

Kansainvälisesti pelialan kestävyys vaikuttaa YK:n ympäristöohjelman UNEP:n alainen **Playing for the Planet Alliance** -koalitio. Suomalaisista isoista peliyrityksistä sekä Rovio että Supercell ovat koalition perustajajäseniä. Playing for the Planet Alliance lanseerattiin vuonna 2019 ilmastohuippukokouksessa YK:n päämajassa New Yorkissa. Jäseniensä kautta koalitiolla on mahdollisuus tavoittaa yli miljardi pelaajaa. Liittyessään järjestöön peliyritykset sitoutuvat itse valitsemiinsa kestävän kehityksen tavoitteisiin.

Euroopan tasolla European Games Developer Federation on ottanut kantaa alan ekologisesti kestävämpään kehitykseen. Vuonna 2020 tehdysä kannanotossa nostettiin erityisesti esiin hiilijalanjälkeä koskevan datan läpinäkyvyys yritysten välisessä liiketoiminnassa ja peräänkuulutettiin avoimempaa hiilijalanjälkidataa erityisesti pilvipalveluiden, pelimoottoreiden ja mainosten suhteen. Mikäli näiden pelienkehityksen kannalta oleellisten osa-alueiden hiilijalanjälki olisi tiedossa, päästöjen laskeminen ja sitä kautta kompensointi mahdollistuisi.

Laskentamallin kehittämisen ohella Neogames on tehnyt listauksen siitä, miten peliyritykset voisivat vähentää päästöjään. Alla olevat vinkit perustuvat joko Neogamesin listaukseen (NG) tai LuoTo-työpajassa keväällä 2023 (L) esiin nousseisiin asioihin.

³ <https://pelimetsa.fi/home/?section=other&modalId=095918fb-6d80-4a92-9d29-11aa8c0679bf>

Ohjeita pelialan päästöjen vähentämiseen

Päästöjen vähentämisen ohjeita pelialan toimijoille. Lista perustuu pääosin Neogamesin (NG) listaukseen⁴.

Jakelu

- Harkitse fyysisten kopioiden tarvetta. (NG)

Hosting

- Tarkasta, että hosting-palvelujen palveluntarjoaja käyttää uusiutuvaa energiaa ja että saat luotettavaa dataa hosting-palvelujen päästöistä. (NG)

Koodi

- Tee koodistasi ja ohjelmistostasi mahdollisimman tehokas. Tarkista näytön ulkopuolisille kohteille menevä prosessointiteho ja voisiko sitä vähentää. (NG)

NFT

- Valitse alusta energiatehokkaasti ja niin, ettei se vaadi massiivista tiedonlouhintaa (NG)

Koulutus

- Tuota koulutusmateriaalia kestävydestä pelialan oppilaitoksiin (L)

Toimisto (NG)

- Hanki studiosi tarpeisiin sopivan kokoinen toimisto
- Tarkista toimiston energiatehokkuus
- Tarkista energialähde (sekä sähkölle että lämmitykseen ja jäähdytykseen)
- Tarkista huonelämpötila – sopiiko työntekijöille työskennellä esim. yhden asteen alemmassa lämpötilassa
- Tarkista käyttämäsi valaistusvaihtoehdot – ovatko ne energiatehokkaita
- Kierrätä jätteet oikein

Kehittämispäästöt (NG)

- Tarkista energiatehokkuus muissa toimiston ulkopuolisissa tiloissa ja käytetyissä laitteissa
- Tarkista tapahtumapaikan energialähteet

⁴ <https://neogames.fi/checklist-to-reduce-carbon-dioxide-emissions/>

Hankinnat (NG)

- Tee kaikki ostokset studiosi tarpeiden mukaan
- Teknisissä hankinnoissa tarkista energiatehokkuus ja kierrätettävyys
- Tarkista, voisitko ostaa jotain kierrätettynä (esim. toimistokalusteet)
- Kierrätä ostokset oikein niiden elinkaaren lopussa
- Jos tietokoneet jne. ovat edelleen käyttökelpoisia, lahjoita/myy eteenpäin
- Älä osta liikaa

Liikkuminen, työsuhdeautot (NG)

- Tue etä/hybridityöskentelyä silloin, kun se sopii studioosi ja yrityskulttuuriisi
- Tue työmatkaa polkupyörällä ja joukkoliikenteellä
- Käytä työsuhdeautoa todellisen tarpeen mukaan
- Jos olet vaihtamassa työsuhdeautoa, valitse auto, joka kuluttaa vähemmän polttoainetta tai sähköauto

Kotona työskentely (NG)

- Tarkista, että työntekijöiden kotona työskentelyyn tarvittavat laitteet sopivat heidän tarpeisiinsa ja ovat energiatehokkaita

Matkustaminen (NG)

- Matkusta todellisen tarpeen mukaan – ole kriittinen
- Tarkista voisiko tapaaminen tapahtua videopuheluna
- Tarkista, voiko kasvokkainen tapaaminen, jota ei voida pitää videopuheluna, odottaa, kunnes jokin muu tarve matkustaa kyseiselle puolelle maailmaa ilmaantuu
- Vältä lentämistä mahdollisuuksien mukaan. Valitse juna, bussi, lautta lentokoneen sijaan
- Lentomatkustamisessa myös luokalla on merkitystä. Turistiluokan päästöt / matkustaja ovat pienemmät kuin väljemmän business-luokan.
- Mahdollista hidas matkustaminen ja matkan aikana työskentely työmatkasäännöissä

Rovio tekee pitkäjänteistä työtä kestävyuden saralla

Suomalaisen Rovion tarina alkoi vuonna 2003 ja se on parhaiten tunnettu kansainvälisestä megabrändistään Angry Birds. Rovio on myös kestävä kehityksen edelläkävijä. Rovion päämäärä ilmasto ja ympäristö -painopistealueella on ollut jo vuosia hyvin yksinkertainen: negatiivisten vaikutusten minimointi ja positiivisten vaikutusten maksimointi. Käytännössä tämä tarkoittaa Rovion hiilijalanjäljen laskemista ja pienentämistä. Rovio on laskenut hiilijalanjälkensä vuodesta 2018 ja sen tavoitteena on olla hiilineutraali. Vuoden 2022 hiilijalanjäljeksi laskettiin 6786 hiilidioksidiekvivalenttonnia, joista 69,7 % oli pelaajien päätelaitteiden tuottamia päästöjä.

Rovio lisää ympäristötietoisuutta erilaisten sisältöjen ja kampanjoiden kautta. Vuonna 2022 Rovio järjesti kaksi suurta Angry Birds Friends -pelin sisäistä kampanjaa lisäten pelaajien tietoisuutta ilmastosta ja ympäristöstä. Tammikuussa 2022 järjestetty yhteistyökampanja Popeyen ja SeaCleanersin kanssa lisäsi tietoisuutta valtamerien tilasta. Tapahtuma tavoitti 5,5 miljoonaa pelaajaa ja sai 2,7 miljoonaa katselukertaa sosiaalisessa mediassa. Kesäkuussa 2023 osana Rovion panosta Green Game Jam -tapahtumaan käynnistettiin Angry Birds Friends -pelissä viikon kestävä tapahtuma, jolla oli vihreä teema: possut tuhosivat metsiä ja linnut yrittivät pysäyttää tuhotyön. Tapahtuman ohella saavutettiin tavoite istuttaa 15 000 puuta yhdessä pelaajien kanssa Ecosian alustan kautta. Tapahtuma saavutti pelissä 3,8 miljoonaa pelaajaa ja sosiaalisessa mediassa miljoona henkeä. Rovio pitää tärkeänä koko toimialan kehittämistä vastuullisemmaksi yhdessä eri sidosryhmien kanssa. Kansainvälisiä yhteistyökumppaneita ovat UNICEF, Playing for the Planet ja The Fair Play Alliance (FPA).

Lisäksi Rovio tekee kehitystyötä Neogamesin kanssa sekä on Finnish Business & Society FIBS ry:n jäsen.

8.11 Tapahtuma-ala ja festivaalit

Tapahtumateollisuudessa toimii valtakunnallisesti noin 3200 yritystä. Toimialan kokonaisarvo on 2,35 miljardia euroa ja se työllistää lähes 200 000 ihmistä. Toimiala vastaa noin 1,2 % Suomen BKT:sta ja tuottaa vuosittain 800–1200 miljoonan euron arvonlisän¹. Ala oli ennen koronapandemiaa nopeassa kasvussa ja on vähitellen palaamassa samoihin lukuihin vuoden 2022 perusteella². Tapahtuma-alan töistä merkittävä osa perustuu keikkatyöhön sekä vapaaehtoisuuteen.

Tapahtumien järjestäminen on työvoimaintensiivistä verkostomaisiin palveluihin keskittyvää yritystoimintaa, jonka suurimmat ympäristöhaasteet liittyvät ihmisten liikkumiseen sekä tapahtumapaikkojen infrastruktuuriin. Tapahtuma-alan suurimmat päästölähteet ja ympäristövaikutukset ovat yhteneviä, joten päästöjen vähentäminen on mahdollista aloittaa selkeistä isoimmista päästölähteistä.

Yleisön liikkuminen on suurin tapahtumiin liittyvä ympäristövaikutuksia aiheuttava tekijä. Yleisön liikkuminen autoilla ja julkisilla liikennevälineillä tapahtumaan ja sieltä pois aiheuttaa noin 40–80 % kulttuuritapahtumien³ ja jopa 90 % urheilutapahtumien⁴ CO₂e-päästöistä. Muut, selkeästi pienemmät ympäristövaikutukset syntyvät yleensä tapahtumapaikan energiankäytöstä, artistien ja henkilökunnan lentomatkoista sekä toteutukseen vaadittavasta logistiikasta. Vaikuttamalla yleisön liikkumiseen ja vaihtamalla fossiiliset polttoaineet pois tuotannon valikoimista voidaan saada aikaan merkittävä muutos etenkin tapahtuman hiilidioksidipäästöjen kannalta.

Tapahtumien ympäristövaikutukset eivät kuitenkaan rajoitu vain hiilidioksidipäästöihin. Neitseellisten luonnonvarojen käyttö aiheuttaa merkittäviä luontovaikutuksia, joiden huomioiminen muun muassa hankintojen yhteydessä on tärkeää. Alalla kehitetään paraikaa työkalua materiaalijalanjäljen arvioimiseen ilmastopäästöjen lisäksi, jotta ympäristövaikutusten laskeminen monipuolistuisi.

Tapahtumien kävijöiden osallistaminen ja epämuodollinen ohjaaminen ympäristömyönteisiin valintoihin on tärkeä keino edistää yhteiskunnallista muutosta. Tapahtumat tarjoavat keinoja ekologisen kestävyys tavoitte-luun ja mahdollistavat kokeiluja arjen ulkopuolella.

1 Tapahtumateollisuus ry. 2023, Tapahtumateollisuuden yleisesite s.10, www.esitteemme.fi/tapahtumateollisuus/WebView/

2 Tapahtuma-alan toimialamäärittely ja yhteydet kaupunkikehittämiseen, Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:1, s.34. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-930-8>

3 AGF Carbon Footprint Report 2022/23, s.8. www.agreenerfuture.com/carbonimpactsassessment

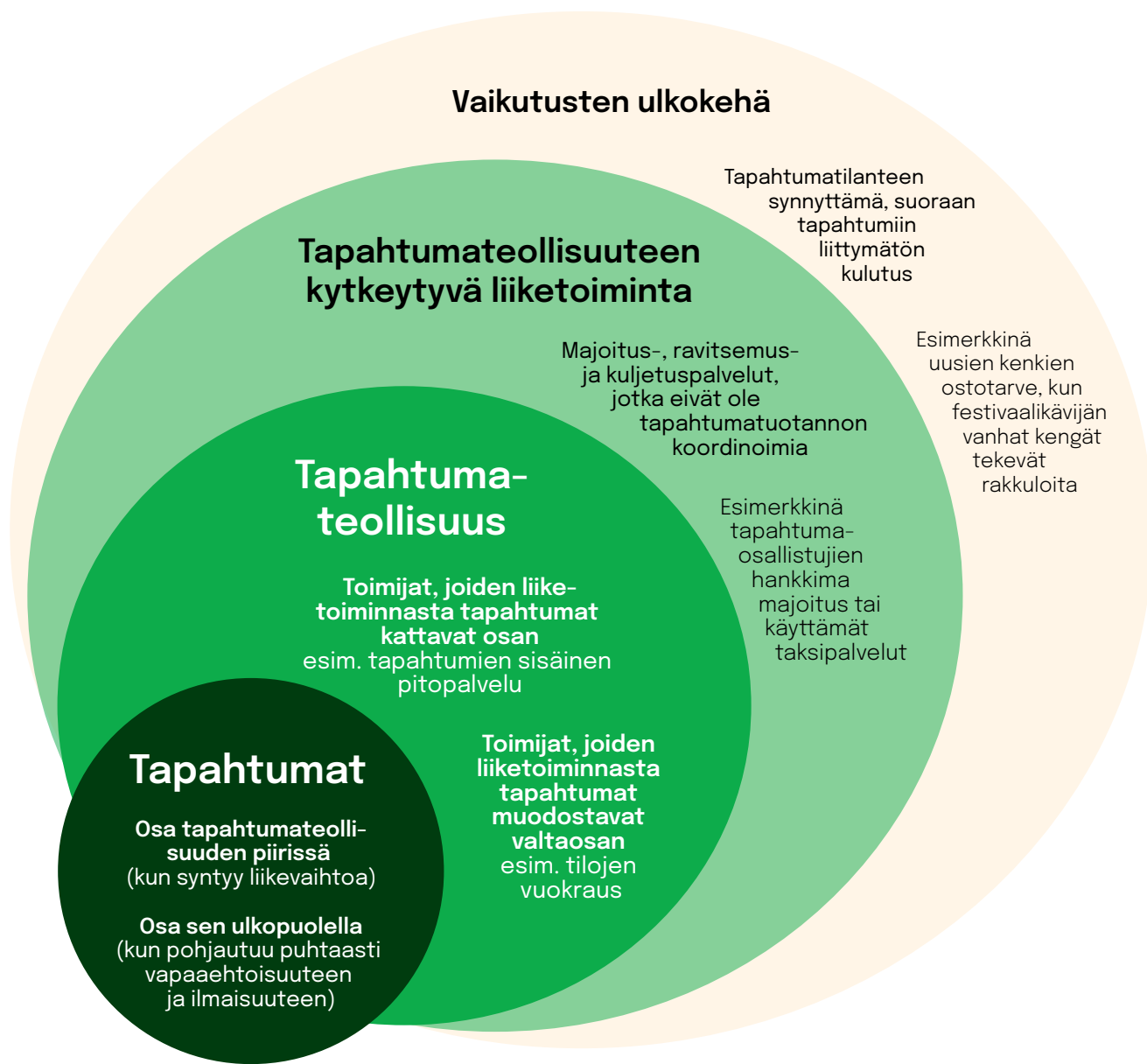
4 Goldblatt, D. 2023. Understanding sports' carbon emissions. Artikkel Play the Game- sivustolla Viitattu 25.9.2023. <https://www.playthegame.org/themes/sport-and-climate-change/>

Vuonna 2004 perustettu helsinkiläinen Flow Festival on tehnyt urauurtavaa ympäristötyötä jo viidentoista vuoden ajan. Viedäkseen työn seuraavalle, uusinta tutkimustietoa hyödyntäville tasolle, festivaali aloitti vuonna 2021 yhteistyön kestävän tulevaisuuden asiantuntijayritys D-matin kanssa.

Yhdessä D-mat ja Flow Festival käynnistivät EU-rahoitteisen tutkimushankkeen, jonka tarkoituksena oli selvittää tarkasti suuren festivaalin laajennettu hiilijalanjälki (ml. scope 3 -tason päästöt) sekä ensimmäistä kertaa myös festivaalin materiaalijalanjälki.

Vuoden 2022 Flow Festivalista toteutetun laskennan perusteella saatiin luotettavaa tietoa festivaalin kokonaisvaltaisista ympäristövaikutuksista ja luotiin uusia toimenpiteitä ympäristökuorman vähentämiseksi. Laskelmista tehty raportti Flow Impacts julkistettiin maaliskuussa 2023.

Tutkimuksen seuraavassa vaiheessa Flow Festivalin on tarkoitus tuottaa yhdessä ohjelmistoyhtiö Tietoevryn kanssa koko tapahtuma-alalle räätälöity luonnonvarojen käytön ja ekologisen jalanjäljen budjetointityökalu, jonka avulla tapahtumat voivat suunnitella, seurata ja vähentää ympäristökuormitustaan.

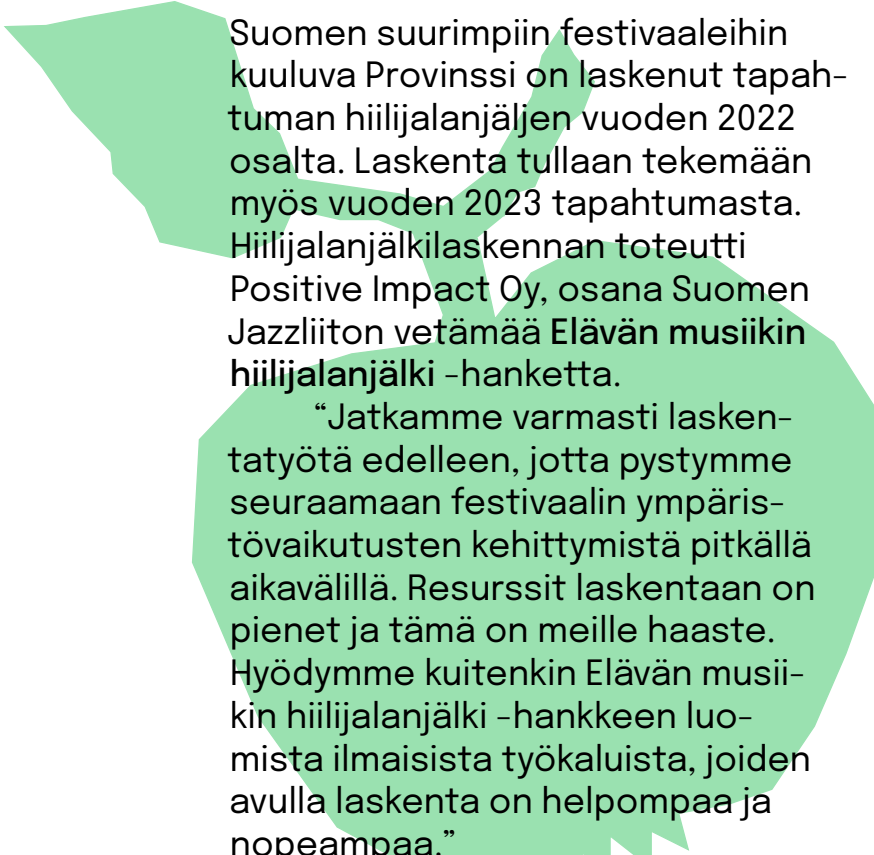

Tapahtumien vaikutukset
Alkuperäinen kuvio: Tapahtumateollisuus ry

Osa tapahtuma-alan toimijoista on aktiivisesti kehittänyt toimintaansa ympäristövaikutusten pienentämiseksi. Kansainvälisellä ja kansallisella tasolla on käynnissä useita laajoja kehityshankkeita, jotka palvelevat koko alaa, kun niissä kerätty tieto ja osaaminen jaetaan toimijoille. Elävän musiikin Kemut-verkoston hankkeet⁵, Flow Festivalin ja D-matin yhteistyö⁶ sekä Meidän Festivaalin **Siirtymä**-hanke⁷ ovat hyviä esimerkkejä tapahtumakentän proaktiivisuudesta ympäristötyössä.

Euroopan festivaalien yhteinen kattojärjestö Yourope julkaisi keväällä 2023 kattavan tiekarttansa⁸ kulttuuritapahtumia varten. Tiekartan yhteydessä julkaistiin myös kaikille avoin oppimisportaali⁹, jonka avulla festivaali-toimijat voivat oppia ja kehittää toimintaansa. Tämän lisäksi monet kunnat tekevät töitä vaikutusalueensa tapahtumien ekologisen kestävyyskehittämiseksi. Esimerkiksi Helsingin kaupungin tavoitteena on olla maailman kestävin matkailukohde¹⁰ ja osana tätä laajempaa tavoitetta kaupunki on kehittänyt tapahtumille oman hiilijalanjälkilaskurin sekä siihen liittyvän ohjeistuksen¹¹.

Sekä LuoTo-hankkeen esiselvitys¹² että hankkeessa järjestetyt työpajat osoittivat, että osa alan toimijoista on aktiivisesti ja omatoimisesti kehittänyt tekemistään jo vuosia. Ympäristötyö keskittyy ilmastopäästöjen arvioimiseen ja pienentämiseen päästölaskentaan ja tavoitteiden asettamiseen perustuen.

Suomen suurimpiin festivaaleihin kuuluva Provinssi on laskenut tapahtuman hiilijalanjäljen vuoden 2022 osalta. Laskenta tullaan tekemään myös vuoden 2023 tapahtumasta. Hiilijalanjälkilaskennan toteutti Positive Impact Oy, osana Suomen Jazzliiton vetämää Elävän musiikin hiilijalanjälki -hanketta.

“Jatkamme varmasti laskentatyötä edelleen, jotta pystymme seuraamaan festivaalin ympäristövaikutusten kehittymistä pitkällä aikavälillä. Resurssit laskentaan on pienet ja tämä on meille haaste. Hyödynnämme kuitenkin Elävän musiikin hiilijalanjälki -hankkeen luo- mista ilmaisista työkaluista, joiden avulla laskenta on helpompaa ja nopeampaa.”

– Peppi Arrimo, Provinssi Festivalin tuotantopäällikkö

⁵ <https://www.kestavamusiikki.net/>

⁶ www.flowfestival.com/current/uploads/2023/03/FLOW-IMPACTS_REPORT.pdf

⁷ <https://meidanfestivaali.fi/2023/07/meidan-festivaalin-2022-hiilijalanjalki-on-355-tonnia-co2e/>

⁸ <https://yourope.org/know-how/green-roadmap/>

⁹ <https://www.futurefestivaltools.eu/>

¹⁰ www.hel.fi/uuuutiset/kaupungin-hiilijalanjalkilaskuri-ensimmaista-kertaa-kaytossa-sidewaysissa

¹¹ www.hel.fi/fi/yritykset-ja-tyo/yritykset-ja-yritytajat/tapahtuman-jarjestaminen/vastuullisuus-tapahtumissa/ymparistovastuu

¹² <https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2022-11/LuoTo-raportti.pdf>

Toimenpiteet: Hiiliviisas tapahtumaala?

Tapahtuma-alalla toimijoiden yhteistyö on keskeisessä roolissa ympäristötyön eteenpäinviemisessä. Toimenpiteet ja niihin liittyvät tavoitteet tulee suunnitella ja ajoittaa tekemiseen kannustavalla tavalla, kuitenkin huomioiden ekologisen kestävyysmurroksen kiireellisyyden sekä Suomen ilmastositoumusten aikataulut.

Lähtökohtaisesti on hyvä suhtautua kriittisesti tapahtuman järjestämiseen liittyviin valintoihin, ja punnita päätöksiä tehdessä aina myös ympäristönäkökulmaa. Valintojen ja vaihtoehtojen arviointi sekä ympäristövaikutusten pohtiminen on helpointa suunnitteluvaiheessa, elinkaaren alkumetreillä. Ympäristönäkökulman huomioiminen tapahtumien järjestämisessä vaatii varsinkin aluksi tuotannolta resursointia, ponnisteluja sekä uusien asioiden opettelua. Ympäristötyön kehittämisessä kannattaa valita itselle sopivia haasteita ja toimenpiteitä sekä edetä uuden edessä maltilla, mutta kunnianhimoisesti.

**SLOWLY IS THE
FASTEST WAY TO
WHERE YOU
WANT TO BE.**

– André De Shields

1.Tavoitteiden asettaminen

Ympäristötyö tarvitsee konkreettisia tavoitteita, joita tulisi asettaa niin yksittäisen tapahtumatuotannon kuin pidemmän aikavälin kannalta. Käytännössä tämä tarkoittaa mittareiden luomista ja seuraamista, sekä niihin liittyvien tavoitteiden tarkastelua säännöllisin väliajoin. Nämä tavoitteet tulisi määrittellä tapahtumaorganisaation strategiassa tai tapahtuman arvopohjaa tarkastellessa ja niiden tulisi läpileikata tuotanto kokonaisuudessaan, sekä toimintojen että tekijöiden kannalta. Yhtenäiset, selkeät tavoitteet helpottavat työn tekemistä ja toimien kohdistamista.

Selkeitä tavoitteita voivat olla esimerkiksi:

- oman tai jaetun ympäristökoordinaattorin palkkaaminen
- tapahtuman tai organisaation hiilijalanjäljen mittaaminen
- tapahtuman hiilijalanjäljen pienentäminen
- tapahtuman ympäristöohjelman laatiminen
- tapahtuman jättejakeiden lajittelun parantaminen
- luopuminen eläinperäisistä tuotteista
- luonnon monimuotoisuutta edistävien toimien tukeminen

2. Organisoituminen

Tapahtumakenttä on monimuotoinen ja hajanainen. Tapahtumia on valtava määrä pienistä vapaamuotoisista kokoontumisista massiivisiin kulttuuri- ja urheilutapahtumiin. Ympäristötyötä ohjaavaa kokoavaa tekijää ei ole, vaan ala koostuu suuresta määrästä toimijoita, jotka toteuttavat tapahtumia. Tämä vaikeuttaa yhteisten standardien käyttöönottoa ja samalla ympäristötoimien toteuttamista.

Ratkaisuna hajanaisuuteen ehdotetaan seuraavia toimenpiteitä:

- Kokoavan katto-organisaation luominen kestäville tapahtumille tai olemassa olevien organisaatioiden kehittäminen pohjaksi yhteistyölle ja tiedonvaihdolle.
- Alan kasvusopimukseen selkeitä tavoitteita ja keinoja, joilla ala parantaa ympäristövastuunkantoa ja pienentää negatiivisia ympäristövaikutuksiaan.
- Koulutusyhteistyötä kentän ja oppilaitosten välillä tiivistetään ja koulutuksessa painotetaan enemmän kestävyyttä sekä yhteiskunnan sekä alan tulevaisuudennäkymiä.

3. Osaamisen vahvistaminen

Tapahtuma-alan toimijoilla on rajallisesti aikaa ja resursseja ympäristötyön toteuttamiseen. Resursointi ympäristötyöhön on vähäistä ja usein ympäristötyö on sivutoimista oman muun työn ohessa. Puutteita löytyy myös ympäristöalan osaamisesta sekä oman toimialan yhdistämisessä aiheutettuihin ympäristövaikutuksiin. Alalla tehdään myös paljon lyhytaikaisia projekteja ja vapaaehtoistyötä, mikä osaltaan hankaloittaa osaamisen kehittymistä.

Ratkaisuna osaamisvajeeseen ehdotetaan seuraavia toimenpiteitä:

- Alan toimijoiden täydennyskoulutus konkreettisten esimerkkien, toimenpiteiden ja tutkitun tiedon perusteella.
 - Keskittyminen vaikuttaviin toimiin sekä täydennyskoulusta tarjoavien tahojen yhteistyö ympäristö- ja ilmastotieteiden tutkimusorganisaatioiden kanssa.
 - Työntekijä- ja työnantajaliittojen sekä alan edunvalvojien osallistuminen täydennyskoulutusten suunnitteluun ja toteutuksiin.
1. Alalle tarvitaan ympäristökoulutusta, joka vastaa toimialan haasteisiin. Luodaan rakenteita tukemaan tapahtumien parissa työskentelevien ympäristöosaamista.
 2. Alan koulutuksen parissa edistetään kestävien aiheiden käsittelyä yhteistyössä yliopistojen, ympäristöjärjestöjen ja -asiantuntijoiden kanssa ajankohtaisen ja tehokkaan ympäristötyön edistämiseksi.
 3. Kannustetaan ja tuetaan tapahtumaorganisaatioita riittävään ympäristötyön resursointiin.
 4. Vapaaehtoisten perehdytyksessä käsitellään laajemmin

kestävyysskysymyksiä sekä asioita, joihin he voivat vapaaehtoisjaksonsa aikana vaikuttaa.

5. Huolehditaan työntekijöiden ympäristö- ja kestävyysosaamisen perusteista
6. Sisällytetään ympäristöosaaminen uusien työntekijöiden rekrytointivaatimuksiin niiltä osin, kun täytettävä työtehtävä on sidoksissa organisaation kestävyystyöhön

4. Viestinnän vahvistaminen

Tapahtumien kautta saavutetaan valtavia määriä ihmisiä, mikä tekee niistä ihanteellisen foorumin ekologisen kestävyiden edistämiseksi. Tapahtumien tavoitavuus on merkittävä voimavara, jota kannattaisi hyödyntää ekososiaalisen sivistämisen ja kulttuurinmurroksen välineenä nykyistä paremmin. Tutkimustiedon korostaminen ja kestävien valintojen esille nostaminen toimii esimerkkinä tapahtumakävijöiden suuntaan. On tärkeää avata faktoja ja tietoa myös esiintyjille ja taiteilijoille, jotta he ovat tietoisia toimintansa ympäristövaikutuksista.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Tapahtuma-alan edelläkävijät ja kulttuurin rahoittajatahot tuodaan saman pöydän ääreen keskustelemaan alan tulevaisuudesta sekä muutosvoimasta.
- Alan sisällä tehdystä ympäristötyöstä viestitään laajemmin ja jaetaan osaamista toimialarajojen ulkopuolelle.
- Termeistä ja niiden käytöstä laaditaan ohjeistus, joka täyttää yleisesti hyväksytyt tieteelliset määritelmät ja sisällöt.

5. Hankinnat

Yhtenäistä ympäristövastuun huomioivaa hankintajärjestelmää ei ole, vaan toimijat luovat itse pisteytysjärjestelmiä, joilla kilpailutuksia tehdään. Tapahtumajärjestäjät voivat vaikuttaa ekologisuuteen mm. tapahtumapaikan valinnalla tai vaikuttamalla kiinteistöjä vuokraaviin tahoihin. Esimerkkejä rakenteellisista esteistä ovat ekosähkön, riittävän jätehuollon tai kiertotalouden mahdollisuuksien puuttuminen, jollei tapahtumapaikan omistaja tai sitä vuokraava taho ole halukas yhteistyöhön.

Tapahtumatoimintaan osallistuvien alihankkijoiden toiminnan ympäristövaikutuksista on usein vaikea saada luotettavaa tietoa. Arvoketjun läpinäkyvyys ja vastuullisen pisteytyskriteeristön luominen kannustaisi kestävämpiin käytäntöihin. Kiertotalouden ratkaisujen hyödyntäminen on olennaista: lainaa, vuokraa, korjaa, käytä uudelleen. Ylipäättään neitseellisten luonnonvarojen käytön vähentäminen on tärkeää.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

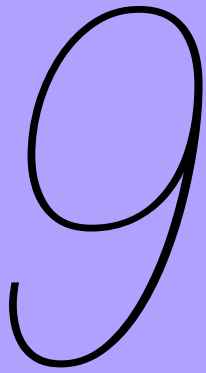
- Kehitetään ja edistetään ympäristöystävällisten hankintojen järjestelmiä. Luodaan pisteytys- tai kilpailutusrakenteita arvoketjun kumppaneiden toimien vertailemiseen ja vaaditaan alihankkijoilta parempaa ympäristöraportointia järjestelmän kehittämiseksi.
- Osallistetaan tapahtumapaikat ja niitä hallinnoivat tahot ympäristötyön edistämiseen. Tehdään kiinteistönomistajien kanssa kartoitus kestävien energiaratkaisujen käytöstä. Samalla pyydetään tapahtumapaikoilta kattavammin esille niiden energiankäyttöön liittyviä tietoja.
- Päivitetään hankintalainsäädännön vaikutukset kestävien valintojen tekemiseen ja pyritään tarvittaessa muuttamaan sääntelyä kestävien ratkaisujen edistämiseksi.
- Minimoidaan energiankulutus tapahtumapaikoilla ja hyödynnetään uusiutuvaa energiaa tapahtumien järjestämisessä.
- GHG-protokollan mukaiset vastuurajaukset tulisi ottaa laajemmin käyttöön ja edellyttää kunkin arvoketjun toimijan hoitavan oman osuutensa kokonaisuudessa. Näin etenkin Scope 3 -mittaaminen helpottuisi.

6. Liikkumisen päästöt

Yleisön liikkuminen on yleisötapahtumissa lähes poikkeuksetta suurin yksittäinen päästölähde. Kävijöitä voidaan ohjata kestäviin valintoihin erilaisilla kannustimilla. Jo tapahtumapaikan valinnassa tehdään merkittäviä kokonaisuuteen vaikuttavia päätöksiä. Lisäksi tarvitaan parempaa tietoa kävijöiden matkustustottumuksista, mukaan lukien joukkoliikenteen käyttö, jotta voidaan arvioida kestäviä liikennevaihtoehtoja. Vaikuttamalla liikkumiseen esimerkiksi julkisen liikenteen lippu- ja aikatauluyhteistyön kautta tai laatimalla kattava kevyen liikenteen suunnitelma voidaan vähentää merkittävästi tapahtuman aiheuttamia päästöjä. Avainasemassa on myös suunnitelmallinen yhteistyö alueellisen liikennöitsijän kanssa ja siitä selkeästi viestiminen tapahtumakävijöille.

Ehdotuksia toimenpiteiksi:

- Kerätään tietoa kävijöiden matkustusmuodosta lipun oston yhteydessä.
- Järjestetään mahdollisuus saapua joukkoliikenteen turvin.
- Tarjotaan tapahtumalipun yhteydessä mahdollisuus edulliseen tai maksuttomaan joukkoliikenteen lippuun.
- Edistetään kestäviä liikennemuotoja, kuten joukkoliikennettä, pyöräilyä tai kävelyä tapahtumiin saapumisessa.
- Suunnitellaan liikkumista ja logistiikkaa tapahtumaa suunnitellessa ja viestitään yleisölle aktiivisesti vähäpäästöisistä matkustusmuodoista
- Selvitetään ilmaisen joukkoliikenteen käytön vaikutusta ja tehdään kokeiluja esim. suur tapahtumien yhteydessä.

Päästö- laskenta luovilla aloilla

Hiilijalanjälkilaskenta on luovilla aloilla hyvin tunnettu yhtenä vastuullisuustyön toimenä. Hiilijalanjälkilaskentaan liittyen tunnistetaan myös haasteita esimerkiksi tarkasteltavien päästölähteiden rajaamisen sekä työhön vaadittavan työaikaresurssien osalta. Moni toimija on lähtenyt joko itse, erillisen hankkeen kautta tai ostopalveluna laskemaan oman toimintansa, jonkin osa-alueen tai tuotteen/palvelun hiilijalanjälkeä.

Useilta luovilta aloilta löytyy jo valmiiksi useita laskentaraaportteja isoimpien alakohtaisten päästölähteiden arvioimiseen, joten toimia voidaan niiden avulla kohdistaa vaikuttavimpiin toimenpiteisiin. Olennaista on huomioida, että laskenta on keino tehdä arvio toiminnan päästöistä, mutta ei vielä suoranaisesti vähennä toiminnan päästöjä. Laskennan avulla voidaan kuitenkin tarkastella omia päästöjä sekä seurata toimien vaikuttavuutta. Ympäristövastuun toteuttamiseksi ja ekologiseen kestävyyskriisiin vastaamiseksi vähennystoimia kannattaa suunnitella ja toteuttaa samalla kun laskentaa vasta suoritetaan.

Hiilijalanjäljen¹ laskenta

Hiilijalanjäljen laskemiseen on useita tapoja. Suurimpia haasteita yhteismitallisuudelle laskennan tulosten vertailussa ovat laskennan aikana tehdyt rajaukset, tietolähteiden eroavaisuudet sekä puutteelliset tai ristiriitaiset lähtötiedot. Eri toimijat myös laskevat hieman eri tavoin ja käyttävät lähtötietoja sekä päästökertoimia mahdollisesti eri tavalla. Tämä hankaloittaa vertailua ja asettaa epävarmuustekijöitä laskentaan. Onkin tärkeää muistaa, että laskenta on aina suuntaa-antava arvio, jota tulisi voida päivittää tietojen täydentyessä.

Hiilijalanjäljen laskentaan liittyy kuitenkin standardeja ja protokollia, joita hyödyntämällä vertailukelpoisuus sekä yhteismitallisuus on askeleen lähempänä. Tärkeimpänä niistä on vuonna 1998 luotu **Greenhouse Gas** -protokolla².

Greenhouse Gas (GHG) -protokolla tarjoaa yhdenmukaisen mallin, jonka avulla mitata ja seurata kasvihuonekaasupäästöjä. Protokollan määrittelemän jaottelun ja rajausten mukaisesti tehdään suurin osa hiilijalanjälkilaskennasta. GHG-protokolla jakaa päästöt kolmeen kategoriaan (scope 1, 2, 3):

- toiminnan suoriin päästöihin,
- tuotannon epäsuoriin päästöihin
- arvoketjun päästöihin.

Suorat päästöt ovat niitä, jotka syntyvät paikan päällä suoraan yrityksen oman toiminnan seurauksena, esimerkiksi omien ajoneuvojen päästöt. Tuotannon epäsuorat päästöt kattavat ostoenergian päästöt. Arvoketjun päästöt sisältävät kaiken muun toimintaan linkittyvän, esimerkiksi hankintoihin, kuljetuksiin ja tuotteen tai palvelun käyttöön liittyvät päästöt.³

Jos jokin osa-alue rajataan laskennan ulkopuolelle, siitä on tärkeää viestiä avoimesti laskennan yhteydessä. Suurien päästölähteiden ulkopuolelle jättäminen voi vääristää laskennan tulosta. Hiilijalanjälkilaskelmia tutkittaessa on tärkeää huomioida nämä rajaukset, sillä joskus laskennassa saatetaan rajata esimerkiksi Scope 3 kokonaan tarkastelun ulkopuolelle.

Laskenta itsessään ei ole hankalaa, mutta suurin työ määrä liittyy datan keräämiseen ja validointiin, eli siihen kuinka tarkkaa ja luotettavaa tietoa on käytettävissä. Laskentadatan kerääminen palveluista tai tuotteista vaikeutuu usein arvoketjun ja jalostusasteen kasvun myötä, johtuen monimutkaisten prosessien lähes välttämättömään yksinkertaistamiseen.

Parhaaseen lopputulokseen päästään, jos valmistaja on ilmoittanut tuotteen tai palvelun hiilijalanjäljen, jota laskennassa käytetään. Useimmille tuotteille tai palveluille tällaista tietoa ei ole vielä saatavilla, vaan hiilijalanjälkeä joudutaan arvioimaan tuotteen energiankulutuksen, painon tai hinnan perusteella.

¹ Hiilijalanjälki = kasvihuonekaasupäästöjen määrä, joka syntyy toiminnasta tai tuotteesta. Laskenta huomioi eri kasvihuonekaasuja, mutta tulos ilmoitetaan yleensä hiilidioksidiekvivalentteina.

² <https://ghgprotocol.org/about-wri-wbcsd>

³ <https://www.openco2.net/fi/artikkelit/mita-tarkoittaa-scope-3>
<https://greencarbon.fi/mika-ihmeen-scope-1-2-3/>
<https://ghgprotocol.org/corporate-standard>

Silloin hiilijalanjäljen laskukaava on seuraava:

Tavaroille:

$$\begin{aligned} & [\text{Hankitun materiaalin paino, kg}] \times [\text{Materiaalin päästökerroin, kgCO}_2\text{e/kg}] \\ & = [\text{Materiaalin aiheuttama päästö, kgCO}_2\text{e}] \end{aligned}$$

tai

$$\begin{aligned} & [\text{Hankitun tuotteen hinta, €}] \times [\text{Tuoteryhmän päästökerroin, kgCO}_2\text{e/€}] \\ & = [\text{Tuotteen aiheuttama päästö, kgCO}_2\text{e}] \end{aligned}$$

Energialle:

$$\begin{aligned} & [\text{Käytetty energia, kWh}] \times [\text{Energianlähteen päästökerroin, kgCO}_2\text{e/kWh}] \\ & = [\text{käytetyn energian aiheuttama päästö, kgCO}_2\text{e}] \end{aligned}$$

Käytännössä laskenta onnistuu siis kertomalla ostetun tai käytetyn materiaalin määrä tai ostohinta tuotteen tai palvelun päästökertoimella.

Tuoteryhmäkohtaisia hintaan sidottuja päästökertoimia on määritetty ympäristölaajennetuilla panos-tuotosmenetelmillä (ns. EEIO-malleilla, Suomessa esimerkiksi ENVIMAT ja kansainvälisesti EXIOBASE).

Päästökerroin tai ilmastoa lämmittävä vaikutus (eng. *Global Warming Potential, GWP*) voi myös löytyä tuotteen ympäristöselosteesta (eng. *Environmental Product Declaration, EPD*) sekä lähitulevaisuudessa toivottavasti Euroopan Unionin digitaalisen tuotepassin⁴ kautta. Lisäksi useat kotimaiset yritykset laskevat tuotteidensa ja palveluidensa päästökertoimia, joita heiltä voi tiedustella hankintojen tai päästölaskennan tekemisen yhteydessä. Verkosta löytyy myös päästötietokantoja, joihin tiedot on koottu.

Päästökerroin on suhteellisen yksinkertainen tapa muuntaa kaikki päästöt hiilidioksidi-ekvivalenteiksi (CO₂e), ja valtaosa tällä hetkellä käytössä olevista laskureista toimii tällä periaatteella. Päästökerroin huomioi muut kasvihuonekaasut ja ikään kuin muuntaa ne yhteismitallisesti hiilidioksidiksi laskennan ja tarkastelun yksinkertaistamiseksi. Oikean päästökertoimen löytäminen voi olla hankalaa, ja kertoimia tulisi tarkastella kriittisesti ja myös päivittää tarpeen vaatiessa.

⁴ <https://gs1.fi/fi/eu-digitaalinen-tuotepassi>

Laskennan toteutuksen roolit

Hiilijalanjälkilaskentatyön toteutuksessa on erilaisia käytäntöjä ja tekijöitä. Esimerkiksi Sibelius-Akatemiassa oma henkilökunta on voinut resursoida työaikaansa oopperatuotantojen hiilijalanjälkilaskennan tekemiseen. Isommilla yrityksillä on varaa ulkoistaa palvelu asiantuntijoille. Monilla luovilla aloilla on hankkeita, joiden kautta laskentaa on yhteisesti voitu toteuttaa ulkopuolisen asiantuntijan avulla. Jotkut yksittäiset toimijat ovat kehittäneet omia laskureita mm. tapahtuma-alalla⁵. Laskennan taustatietojen keräämiseen tarvitaan aina kuitenkin resursseja myös tilaajaorganisaatiolta.

Etujärjestöt keskeisinä toimijoina

Monilla luovilla aloilla alojen etujärjestöt tarjoavat palveluita tai tukea hiilijalanjälkilaskentaan tai ovat määrittäneet alan päästöjä yhteisesti. AV-alalla etujärjestö APFI tarjoaa koulutusta ja työkaluja kaikkien alan toimijoiden käyttöön⁶. Pelialan etuja ajava Neogames ry on kehittänyt yksinkertaisen laskurin lisäksi laskentamallin, jonka ohjeiden ja tietojen avulla voi itse arvioida omaa hiilijalanjälkeään⁷. Suomen Tekstiili & Muotiryillä on maksullinen **Hiilineutraali tekstiiliala 2035**-sitoumus⁸, Suomen kustannusyhdistys on mukana koko media-alaa koskevassa hankkeessa⁹, ja kuvataiteen kentällä keskeiset toimijat tekevät yhteistyötä Vihreä paletti -hankkeessa¹⁰. Tällaisia yhteisiä toimintatapoja, ohjeita ja tietoa kokoavia hankkeita olisi järkevää toteuttaa laajemminkin. Luovat alat voisivat oppia toisiltaan, jos tietoa jaetaan yli toimialarajojen.

⁵ www.hel.fi/fi/uutiset/kaupungin-hiilijalanjalkilaskuri-ensimmaista-kertaa-kaytossa-sidewaysissa

⁶ <https://apfi.fi/ekologinen-kestavyys/>

⁷ <https://pelimetsa.fi/home/>

⁸ <https://www.stjm.fi/palvelut-ja-tietoa-yrityksille/hiilineutraali-tekstiiliala-2035-sitoumus/>

⁹ <https://www.mediaalantutkimussaatio.fi/ajankohtaista/>

[media-alan-ymparistovaikutukset/](https://www.media-alan-ymparistovaikutukset/)

¹⁰ <https://frame-finland.fi/uusi-kestavampien-kaytantojen-tyokalupakki-nykytaiteen-alalle/>

Valmiiden laskureiden hyödyntäminen etusijalle

Uutta, omaa laskuria ei useinkaan kannata lähteä rakentamaan, sillä luovien ja muidenkin alojen puolelta verkosta löytyy kaikille avoimia helppokäyttöisiä laskureita sekä niihin liittyviä ohjeistuksia. Verkossa on myös avoimia päästötietokantoja, joista voi itse etsiä dataa omaan hiilijalanjälkilaskentaan. Lähes kaikissa laskureissa on myös sisäinen päästötietokanta, jota kyseinen laskuri hyödyntää. Tutkimalla olemassa olevien laskureiden pohjatietoja on mahdollista kerätä iso osa omaan toimintaan liittyvistä päästökertomista. Laskureita ja tietolähteitä on listattu alempana. Usein yleiselläkin tasolla tehty hiilijalanjälkilaskenta osoittaa toiminnan suurimmat päästölähteet, joiden pienentämisestä kannattaa lähteä liikkeelle. Resurssien salliessa voi siirtyä tarkempaan laskentaan ja yksityiskohtaisempien toimien tunnistamiseen.

Luovien alojen kestävyystyön vauhdittamiseksi eri luovien alojen laskurit tulisi koota esimerkiksi yhteiselle verkkosivulle, josta toimijoiden on helppo löytää itselleen sopiva. Uusien laskureiden kehittämisen sijasta toimija voisi ensisijaisesti etsiä olemassa olevista vaihtoehdoista omalle organisaatiolle sopivan laskurin. Vuosina 2022–23 kehitetyt julkisen taide-teoksen hiilijalanjälkilaskuri¹¹ sekä tapahtumien hiilijalanjälkilaskuri¹² taipuvat osaavissa käsissä myös muunlaisiin laskentatoimiin.

Tiedon tehokkaampi jakaminen yhteisellä verkkosivulla helpottaisi luovien alojen toimijoiden omaa päästölaskentaa ja auttaisi uusia toimijoita keskittymään kestävyystyössään vaikuttavimpiin päästövähennystoimenpiteisiin heti alusta lähtien. Hiilijalanjälkilaskenta toteutetaan usein aiempien projektien tai toimintavuosien perusteella, joten ympäristötoimien vauhdittamiseksi on suositeltavaa laskennan ohessa tarkastella kriittisesti myös omaa nykyistä toimintaa päästöjen vähentämiseksi.

¹¹ <https://kiertotalous2.turkuamk.fi/julkisen-taideoksen-ymparistolaskuri/>

¹² <https://www.hel.fi/fi/yritykset-ja-tyo/yritykset-ja-yrittajat/tapahtuman-jarjestaminen/vastuullisuus-tapahtumissa/ymparistovastuu>

Hiilijalanjälkilaskenta tarjoaa mittarit ja tavoitteet

Ympäristötyötä käynnistettäessä hiilijalanjälkilaskenta antaa hyvän kuvan lähtötilanteesta ja tarjoaa mittareita, joiden avulla voidaan seurata kestävyystyön edistymistä. Hiilijalanjälkilaskenta auttaa ymmärtämään, mistä oman toiminnan päästöt muodostuvat ja laskennan tulosten kautta voidaan alkaa suunnitella toimia päästöjen vähentämiseksi.

Hankintojen hiilijalanjälki

Merkittävä osa kaikkien luovien alojen päästöistä tulee erilaisista hankinnoista. Hankintojen tarkastelu on tärkeää ekologisen kestävyys edistämässä ja huolellisesti valmistelluilla hankinnoilla voidaan vaikuttaa päästöihin ja luonnonvarojen käyttöön. Hankintojen jalanjälki on usein haastava selvittää, mutta esimerkiksi julkisten hankintojen yhteydessä kansallinen strategia vaatii ilmaston, kiertotalouden ja luonnon monimuotoisuuden huomioimisen hankintaa tehdessä¹³.

Ilmastolakiin perustuva keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma asettaa julkisille hankinnoille päästövähennystavoitteita. Keinoja hankintojen päästövähennyksiin on listattu esimerkiksi Suomen Ympäristökeskuksen toimesta¹⁴. Hankintojen läpinäkyvyys on laaja-alainen haaste, ja liittyy pitkälti laskennan rajaamiseen; kuinka pitkälle arvoketjuun tarkastelun tulisi ulottua ja jos päästötieto tulee alihankkijoilta, miten heidän laskentansa on toteutettu?

Hiilijalanjälkilaskennan epävarmuustekijät

Hiilijalanjälkilaskenta perustuu käytännössä aina ainakin osittain arvioituihin lähtötietoihin ja laskenta on aina suuntaa antava, ei absoluuttisen täsmällinen tulos. Se tarjoaa kuitenkin hyvän työkalun oman toiminnan aiheuttamien ilmastopäästöjen hahmottamiseen, auttaa suunnitelmallisessa työssä päästöjen vähentämiseksi ja tarjoaa dataa työn etenemisen seurantaan.

Hiilijalanjälkilaskurien kirjo tuottaa epävarmuuksia laskennan tulosten suhteen. Eri laskurien erilaiset lähtötiedot sekä rajaukset voivat antaa hyvin erilaisia tuloksia ja esimerkiksi eri laskureita käyttäneiden saman alan toimijoiden tuloksia ei voi suoraan verrata keskenään. Siksi alakohtaisen yhteisen laskurin kehittäminen on suositeltava tavoite. On huomattava myös, että jos jokin laskentamallin kolmesta tarkastelualueesta (scopesta) on jätetty laskennan ulkopuolelle, se vääristää tulosta.

Haasteena on noussut esille myös eri toimijoiden erilaiset mahdollisuudet toteuttaa laskentaa. Pienillä toimijoilla on vähemmän resursseja erilaisten työkalujen käyttöönottamiseen. Hiilijalanjäljen laskeminen on luovilla aloilla toisinaan koettu työläänä projektina tai ostopalveluna ostettuna

¹³ <https://www.ymparisto.fi/fi/kierto-ja-biotalous/kestava-kulutus/kestavat-julkiset-hankinnat-ja-investoinnit>

¹⁴ <https://helda.helsinki.fi/bitstreams/ee3c3cb1-b6cd-453f-a604-197fa5e8deef/download>

organisaation resursseihin nähden kalliina¹⁵. Myös ostopalveluna ostetun hiilijalanjälkilaskennan tiedonkeruuseen tarvitaan aina sisäisiä resursseja.

Hiilijalanjälkilaskenta on vain yksi osa ympäristötyötä eikä hiilijalanjälkilaskenta huomioi esimerkiksi luontovaikutuksia. Nykyään luontovaikutusten mittaaminen on yleistynyt¹⁶, ja se onkin jo huomioitu osassa luovien alojen hankkeita¹⁷. Ympäristövaikutuksia olisikin tärkeää tarkastella kokonaisuutena, eikä keskittyä pelkästään hiilijalanjälkilaskentaan.

LuoTo-hankkeen esiselvitysvaiheessa kävi ilmi, että useilla luovilla aloilla koettiin, että tarkkoja laskelmia tärkeämpää olisi saada tietoa konkreettisista teoista, joilla omaa kestävyystyötä voidaan viedä eteenpäin. Laskureihin ja mittareihin suhtauduttiin ristiriitaisesti: osa halusi alalle toimivia työkaluja ja osa näki mittaamisen vääränä suuntana luovien alojen ympäristötyölle. Mittarien ja laskelmien kuitenkin koettiin vähentävän viherpesua ja ohjaavan toimintaa todistettavasti oikeaan suuntaan. Hiilijalanjäljen laskeminen nähtiin usein työläänä tai kalliina, ja haasteena koettiin tiedon vertailtavuus, yhteismitallisuus ja luotettavuus.

Työkaluilta ja mittareilta toivottiin vertailtavuutta, helppokäyttöisyyttä, saavutettavuutta, alakohtaisuutta, kokonaiskestävyyden huomioonottamista ja tietojen jatkuvaa päivittämistä. Mittareilta toivottiin skaalautuvuutta erikokoisille tekijöille, ottaen huomioon, kuinka tarkasti ja millä aikaresurssilla työkalua voidaan käyttää.¹⁸

¹⁵ <https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2022-11/LuoTo-raportti.pdf>

¹⁶ <https://www.sitra.fi/uutiset/suomalaistutkijat-kehittivat-luontojalanjalkimittarin-yrityksille-pilottihanke-kartoitti-s-ryhman-luontohaitat/>

¹⁷ <https://www.flowfestival.com/flow-festival/sustainable-flow/#tutkimus-ja-uudet-ymparistoratkaisut>

¹⁸ <https://www.aalto.fi/sites/g/files/flghsv161/files/2022-11/LuoTo-raportti.pdf>

Toiveita rahoittajille

LuoTo-hankkeen esiselvityksen ja työpajojen kautta hahmottui kuva eri alojen tarpeista hiilijalanjälkilaskentaan liittyen. Kuitenkin muutamat laskentaan liittyvät teemat ja tarpeet toistuivat alasta riippumatta. Alla listattuna yhteisiä ratkaistavia seikkoja sekä toimenpide-ehdotuksia.

- Valmiit laskurit sekä niiden käyttöohjeet olisi hyvä listata avoimeen tietokantaan, esimerkiksi päivittyvälle verkkosivulle, josta kukin toimija voi helposti löytää tarpeisiinsa sopivan.
- Siirtymävaiheessa kohti vähäpäästöistä toimintaa tarvitaan panostusta laskureiden käyttöönottamisen helpottamiseen alan toimijoille suunnatun koulutuksen muodossa. Laskenta vaatii uusien työkalujen ja -asioiden opettelua ja aikaa tekemisen sisäistämiseen.
- Laskentatyökalujen yhteydessä tulisi olla alakohtaisesti jo toteutettujen laskentojen tuloksia, jotta suurimmat päästölähteet on helpompi tunnistaa ja päästövähennyksien tekemiseen päästään nopeammin.
- Yhteistä kansallista päästötietokantaa tulisi tukea ja sille etsiä pitkäaikaista rahoitusta. Tietokanta voisi olla esimerkiksi Suomen Ympäristökeskuksen tai Luonnonvarakeskuksen ylläpitämä ja hallinnoima.
- Kunkin alan alakohtainen laskuri on yksi suositeltava vaihtoehto, jotta saadaan vertailukelpoisia tuloksia. Olemassa olevien laskureiden soveltaminen yli toimialojen on myös mahdollista, mutta vaatii vielä jatkotutkimusta sekä ohjeistusten laatimisen.
- Etujärjestö tai alan merkittävä rahoittaja voisi myös tarjota kestävyyskonsultointia osana omaa yhteiskuntavastuun toteutustaan. Rahoittajilla on monenlaisia vastuita esimerkiksi tilaajavastuu- ja hankintalakien kautta. Tähän samaan voidaan todennäköisesti tulevaisuudessa lukea myös ekologiset vastuut omissa arvoketjuissa. Näin ollen olisi ymmärrettävää, että rahoittaja kerää, analysoi ja jakaa osamista osana toimintaansa.

Hiilijalanjälkilaskenta on keino tutkia toiminnan päästöjä, ja etsiä vaikuttavimpia keinoja päästöjen vähentämiseen. Laskennan avulla voidaan tunnistaa päästövähennyskohteet ja laittaa niitä tärkeysjärjestykseen. Toimenpiteitä tulisi kohdistaa suurimpiin tunnistettuihin päästövähennyskohteisiin ja priorisoida tekoja, joilla on suuri vaikutus toiminnan päästöihin.

Näiden toimien lisäksi on tärkeää viestiä laskennasta sisäisesti ja ulkoisesti, sekä pyrkiä vaikuttamaan kaikkien sidosryhmien toimintaan, jotta laskennalla olisi myös viestinnällinen arvo. Luovien alojen ilmaisukyky voi tehdä vaikutuksen myös muiden alojen toimijoille, päättäjille ja vaikuttajille. Laajempaan muutokseen tarvitaan kaikki mukaan!

10

**Hiilijalanjälki-
laskureita,
ympäristö-
oppaita ja
lisätietoa**

Ympäristöjärjestelmiä ja -työkaluja

Ekokompassi maksullinen

Ympäristöjärjestelmä.

WWF Green Office maksullinen

Toimistoille suunnattu ympäristöjärjestelmä.

Julie's Bicycle – Creative Climate Tools (EN)

Kulttuurialoille tarkoitettuja työkaluja ympäristövaikutusten mittaamiseksi ja vähentämiseksi.

Oppaita

Nordic Green Roadmap for Cultural Institutions (EN)

Vihreä tiekartta pohjoismaisille kulttuuri-instituutioille, julkaistu syyskuussa 2023 osana Pohjoismaiden ministerineuvoston Sustainable Living -ohjelmaa (2021–24).

Climate Outreach > Resources (EN)

Oppaita ja raportteja tehokkaaseen, tieteelliseen tietoon perustuvaan, ilmastoviestintään.

Communicating on Climate Change (EN)

YK:n ilmastoviestinnän opas.

Cultural sustainability as part of the concept of sustainable development (EN)

Helsingin yliopiston **Introduction to Sustainability** -MOOC-kurssin osio kulttuurisesta kestävydestä.

Greening Arts Practice Guide (EN)

Opas ympäristövaikutusten vähentämiseen taiteilijan praktiikassa.

Greenhouse Gas Protocol (EN)

Yleisin päästölaskenta- ja päästöjenhallintastandardi. Työkaluja, oppaita ja materiaaleja.

ISO 14000 Family Environmental Management (EN)

Ympäristöjärjestelmästandardi.

Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä

Suomen kulttuuriperintökasvatuksen seuran opas (2013).

Kestävä kehitys lastenkulttuuritoiminnassa

Lastenkulttuurin kestävän kehityksen opas.

Kulttuuria kaikille -palvelu

Tietoa ja työkaluja kulttuuripalveluiden saavutettavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.

Eettisempää elektroniikkaa

Eettisen kaupan puolesta ry (Eetti) opassivusto.

Energiatehokas konesali

Kestävän kehityksen valtionyhtiö Motivan opas (2011).

IT-laitteiden ja palvelinsalien ympäristökriteerit

Kestävän kehityksen valtionyhtiö Motivan oppaita.

Open ilmasto-opas

Aineopettajille tarkoitettu ilmasto-opas, jossa omat luvut kuvataiteesta, musiikista sekä teknisestä- ja tekstiilityöstä.

Rakentamisen päästötietokanta Suomessa

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) palvelu.
Sisältää rakennusmateriaalien CO₂e-arvot.

100 fiksua arjen tekoa - Sitra

Työkalupakki, jossa koottu eri aloilta hyviä käytäntöjä, joita voi käyttöönottaa ja viestiä.

Ecological guidelines for the network of the Finnish cultural and academic institutes (EN)

Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien ohje ympäristöystävällisistä toimintatavoista.

Ecoinvent Database (EN) maksullinen

Elinkaarianalyysiin perustuva ympäristödatatietokanta organisaatioille.

Hiilijalanjälkilaskureita

Elämäntapatesti

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran laskuri yksilön hiilijalanjäljen laskentaan.

Hiilifiksi-hiililaskuri

Helsingin yliopiston järjestöille suunnattu hiilijalanjälkilaskuri.

Hiilineutraali Suomi > laskurit

Hiilineutraalin Suomen erilaisia laskureita, esimerkiksi energiaan ja tarjoiluihin liittyen.

Ilmastodieetti

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) laskuri elämäntapojen hiilijalanjäljestä.

Y-Hiilari

Suomen ympäristökeskuksen (SYKE) työkalu yrityksen hiilijalanjäljen laskentaan.

The Networked Condition (EN)

Digitaalisten teosten tai tapahtumien hiilijalanjälkilaskuri.

Alakohtaisia oppaita ja laskureita

Arkkitehtuuri

- [Arkkitehtitoimistojen liiton \(ATL\) vastuullisuusopas jäsenille](#)
- [Circular Buildings Toolkit \(EN\)](#)
- [Ekologisen rakentamisen näkökulmia -podcast](#)
- [EKO-SAFA - Suomen Arkkitehtiliitto SAFA](#)
- [E-lukulaskuri 2.0 \(ostoenergia\)](#)
- [Ilmastokestävä kaavoitus -työkalu](#)
- [OOPEAA JOKOTAI Material Impact Screener \(EN\)](#)
- [Rakentamisen päästötietokanta Suomessa](#)
- [Suomen arkkitehtiliitto SAFA:n Kestävyysskriteerit arkkitehtuurikilpailussa](#)
- [Viherympäristöliiton Kestävän ympäristörakentamisen toimintamalli \(KESY\)](#)
- [Ympäristöhallinnon työkaluja kaavan ilmastovaikutusten arviointiin](#)

Elokuva ja audiovisuaalinen ala

- [Albert - ympäristötyökaluja ja -aineistoja \(EN\)](#)
- [Ekologiset elokuvateatterit: opas ekologisesti kestävämpien elokuva-teattereiden toimintaan](#)
- [Ekosetti \(FI & EN\)](#)
- [Elokuva- ja TV-tuotantoalan työsuojeluopas](#)
- [Good Energy Stories: Storytelling for Today's Climate \(EN\)](#)
- [Lapland production guide ja code of conduct \(EN\)](#)
- [Pathfinder guidelines for responsible filmmaking with the Sámi people and Culture \(EN\)](#)
- [Saavutettavuusohje elokuvateattereille](#)
- [Suomalaisten AV-tuotantojen ympäristövaikutukset 2022 -tilasto \(APFI\)](#)
- [Suomen elokuvasäätiön ohjeistus intiimikohtausten tekemiseen kameratyöskentelyssä](#)
- [Läheisyyskoreografin kanssa työskentely -ohjeistus](#)
- [Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton ohjeistus seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn elokuva- ja TV-alalla](#)
- [Women in film & television Finland \(WIFT\): tasa-arvotyökalu](#)

Esittävä taide

- [The Theatre Green Book suomeksi](#)
- [Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liiton eettinen toimintaohje tanssin ja sirkuksen kentälle](#)
- [Teatterikorkeakoulun puvuston ekologiset toimintatavat](#)
- [Tutkija Tanja Beerin ekoskenografia-sivusto](#)

Kirjallisuus, kustannusala ja kirjastot

- ClimateCalc-työkalu painotuotteiden, pakkausten ja painotalojen hiilijalanjäljen arviointiin
- Kirjastot toteuttamassa ympäristö- ja ilmastotoimintaa nuorille
- Vihreä kirjasto > Oppaat ja viestintämateriaali
- Kirjastojen kansainvälisen kattojärjestö IFLA:n aineistot
- Rohkeasti kestävään muutokseen - Kestävä kehitys Kansalliskirjastossa 2021-2030

Kuvataide

- Art/Switch-järjestö: materiaaleja ja kursseja ekologiseen kestävyysmurrokseen (EN)
- Circwaste-tutkimushanke kehittää työkalua taidetuotantojen hiilijalanjäljen laskentaan
- Gallery Climate Coalition (EN)
- Helsinki International Artist Program (HIAP): Ecological travel to and from Helsinki (EN)
- IHME Helsinki - Neuvoa antava työryhmä haastattelussa: Paula Toppila
- IHME Helsingin toiminnanjohtaja Paula Toppilan luento ekologisesti kestävästä kuratoinnista
- Julkisen taideteoksen ympäristövaikutukset - Laskentatyökalu ja ohjeistus
- Maa, tuuli ja aurinko - Mustarinda-talon vähäpäästöinen energiajärjestelmä
- Vihreä paletti -hanke: työkaluja ympäristövaikutusten seurantaan
- Toppila, Paula (2022): **Taiteen ja taideinstituution merkitys kestävyysmurroksessa. Kirjassa Kestävyys avaimet. Kestävyystieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön.** Toim. Tarja Halonen, Kaisa Korhonen-Kurkki, Jari Niemelä ja Janna Pietikäinen, Gaudeamus. s. 51-53

Muoti- ja tekstiiliala

- Ekokumppanien tekstiiliopas
- FINIX - kestävät tekstiilisysteemit -tutkimushanke > Resources (EN)
- Finland as a forerunner in sustainable and knowledge-based textile industry - Roadmap for 2035 (EN)
- Hiilineutraali tekstiiliala 2035 -sitoumus (Suomen tekstiili ja muoti)
- Shades of green -työkalu viestintään vaatteiden kestävydestä (EN)
- Suomen tekstiilin ja muodin tekstiilikuituopas
- Suunnittelijan opas kiertotalouden mukaiseen vaatesuunnitteluun (LAB-ammattikorkeakoulu)
- Turun ammattikorkeakoulun Telaketju-yhteistyöverkosto
- USEtox®: kemikaalien toksisuuden arviointimalli (EN)

Muotoilu

- [The Association of Plastic Recyclers: APR Design® Guide -muovitietskanta \(EN\)](#)
- [The changing relationship between people and goods -raportti \(Sitra\) \(EN\)](#)
- [Circular Design Toolkit \(EN\)](#)
- [Design + Sustainability -raportti \(Aalto-yliopisto\)](#)
- [Kiertotalouteen muotoilun avulla](#)
- [Ekodesign - tiekartta julkishallinnolle ja yrityksille \(SYKE\)](#)
- [Green Design: ratkaisuja kestävään kehitykseen, ympäristövastuullisuuteen ja kiertotalouteen](#)
- [KISU - Muotoilijan opas](#)
- [Sustainability Guide \(EN\)](#)
- [Systemic Design Framework \(Design Council\) \(EN\)](#)

Museot ja kulttuuriperintö

- [Kestävän kehityksen toimintaohjelma 2025](#)
- [Museokauppakäsikirja](#)
- [Ki Culture -kestävyysjärjestön julkaisut](#)
- [Elävä perintö ja kestävä kehitys kompassi](#)
- [Varsinais-Suomen museoiden ilmastolupaus -hanke](#)

Musiikki

- [ELMA.live - työkaluja ja materiaaleja vastuullisuuden edistämiseen](#)
- [Esiinnyn edukseni - kaikille turvallinen musiikkiala -ohjeistus](#)
- [Kestävemmän musiikkialan työkalupakki \(KEMUT\)](#)
- [Viileä musiikki - elävän musiikin ilmastotiekartta](#)
- [Music industry Climate Pack - opas ilmastotoimista \(EN\)](#)
- [Green Ochestras Guide \(Julie's Bicycle\) \(EN\)](#)
- [Scottish Classical Music Green Guide \(EN\)](#)

Peliteollisuus

- [A Drawdown-Aligned Framework for the Gaming Industry](#)
- [The Finnish Game Industry Code of Conduct \(Neogames\) \(EN\)](#)
- [Game Industry Net Zero Snapshot 2022](#)
- [Green Games Guide -opas \(EN\)](#)
- [Play Create Green](#)
- [Playing for the Planet](#)
- [Tarkistuslista pelistudioille hiilidioksidipäästöjen pienentämiseksi \(Neogames\) \(EN\)](#)
- [CO₂ emission calculation model \(Neogames\)](#)
- [Untangling the carbon complexities of the video gaming industry.pdf \(EN\)](#)

Tapahtumat ja festivaalit

- [Järjestä hiiliviisas tapahtuma - käsikirja vastuullisesti toimiville tapahtumille](#)
- [Helsingin kaupungin tapahtumien hiilijalanjälkilaskuri](#)
- [European Green Festival Roadmap \(Yourope\) \(EN\)](#)
- [Future Festival Tools -oppimisportaali \(EN\)](#)
- [Tapahtumien CO₂-laskuri \(Tapaus/Liwig\)](#)
- [Sustainable events \(Manchester City Council\) \(EN\)](#)
- [Visit Finlandin Matkailualan laskuri](#)
- [OpenCO2.net-yrityksen ilmaiset laskurit](#)

11

Kestävyys- termien ABC

Ekologinen kestävyysmurros

Yhteiskunnan nopea sovittaminen ekologisen kestävyysnäkemyksen ehtoihin eli ympäristön kantokyvyn rajoihin. Keskeistä katastrofaalisen ilmastomuutoksen torjuminen ja luontokadon pysäyttäminen.

Kestävä kehitys

Kehitystä, jossa nykyisten sukupolvien perustarpeet tyydytetään tavalla, joka ei heikennä tulevien sukupolvien mahdollisuutta tyydyttää perustarpeitaan.

Ekologinen kestävyys

Ihmisen taloudellinen ja aineellinen toiminta sovitettuna maapallon ympäristön kantokykyyn. Keskiössä biologisen monimuotoisuuden ja ekosysteemien toimivuuden säilyminen.

Sosiaalinen kestävyys

Hyvinvoinnin edellytykset siirtyvät vastavirtaan nykyisiltä sukupolvilta seuraaville. Sosiaaliselle kestävyydelle keskeistä on väestönkasvun, köyhyyden, ruokapulan, terveysongelmien, sukupuolten välisen epätasa-arvon ja koulutuksen puutteen korjaaminen, mikä tukee ekologista ja taloudellista kestävyyttä.

Taloudellinen kestävyys

Talous ei perustu luonnonpääomien heikentämiseen tai velkaantumiseen. Kestävä talous on edellytys yhteiskunnan perustoiminnoille ja sosiaalisen ja ekologisen kestävyysnäkemyksen saavuttamiselle.

Kestävän kehityksen kulttuurinen ulottuvuus

Kulttuurinen kestävyys on neljäs kestävä kehityksen ulottuvuus. Se tarkoittaa kulttuuriperinnön vaalimista, kulttuurien kehittymistä ja välittymistä seuraaville sukupolville. Kulttuurinen kestävyys tavoittelee myös kulttuurien välisen yhteistyön edistämistä, mikä edellyttää kaikkien oikeuksien kunnioittamista.

¹ <https://ym.fi/hankesivu?tunnus=YM027:00/2021>

Ilmastomuutos

Maapallon ilmasto on lämmennyt ihmistoiminnan päästöjen seurauksena yli yhden asteen. Kahden asteen lämpenemistä seuraa suurella todennäköisyydellä katastrofaalinen ilmastomuutos, joka aiheuttaa merkittävää vaaraa suurimmalle osalle maailman ihmisistä ja luonnosta kansanterveydellisten uhkien, ruoantuotannon heikkenemisen ja lajikadon seurauksena. Ilmastopäästöjä aiheutuu kestävästä energiankäytöstä, maankäytöstä ja maankäytön muutoksista, elämäntyylyistä ja kulutustottumuksista.

Ilmastopäästö

Ilmastoa lämmittävän kasvihuonekaasun päästö ilmakehään. Monilla ihmisen tuottamalla kaasulla on ilmastoa muuttava vaikutus. Hiilidioksidiekvivalenttia (CO₂e) käytetään yhteismitallistamaan eri kasvihuonekaasujen ilmastovaikutusta.

Hiilineutraali

Ilmastopäästöjä tuotetaan korkeintaan saman verran kuin niitä sidotaan ilmakehästä. Ilmastolakiin on kirjattu Suomen tavoite olla hiilineutraali vuonna 2035. Organisaation hiilineutraaliutta tarkastellaan organisaation sisäisesti: hiilineutraalin organisaation päästöt ovat korkeintaan yhtä suuret kuin hiilensidonta.

Hiilijalanjälki

Ihmistoiminnan ilmastopäästöt. Hiilijalanjäljellä arvioidaan ihmisen, ryhmän tai organisaation ilmastovaikutusta.

Ilmastokädenjälki

Uuteen rakentamislakiin (751/2023) valmistettavan asetuksen¹ mukaan ilmastokädenjälki esiintyy vain tilanteessa, jossa myönteistä ilmastovaikutusta ei syntyisi ilman toteutunutta hanketta tai toimea. Kädenjälki voidaan ajatella päästöjen vähentämispotentiaaliksi, joka mahdollisesti toteutuu. Määritelmä ei ole vakiintunut.

Hiiliviisaus

Toimintaa ilmastopäästöjen välttämiseksi ja vähentämiseksi. Ilmastotavoitteiden seurauksena muuttuva toimintaympäristö edellyttää yrityksiltä ja organisaatioilta toimia, joihin kuuluu hiilijalanjäljen seuranta ja tavoitteellinen päästöjen vähentäminen.

Päästökompensaatio eli päästöjen kumoaminen

Ilmastopäästö hyvitetään sitomalla vastaava määrä hiiltä muualla. Kompensaatioon voidaan turvautua toissijaisesti vasta sen jälkeen, kun päästön aiheuttamista ei ole voitu estää.

Luontokato

Luonnon monimuotoisuus ja ihmiselämän edellytyksenä olevat ekosysteemipalvelut häviävät nopealla vauhdilla ihmistoiminnan seurauksena. Luonnonvarojen käyttö, saastuminen ja ilmastonmuutos aiheuttavat luontokatoa.

Luonnon monimuotoisuus

Ekosysteemien, lajien, yksilöiden ja geenien kirjo. Rikas monimuotoisuus lisää luonnon paineensietokykyä häiriöitä kohtaan.

Luonnonvarat

Hyödynnettävissä olevat luonnon osat. Uusiutumattomat luonnonvarat ehtyvät hyödynnettäessä (esim. hiekka, turve ja neodyymi). Uusiutuvat luonnonvarat voivat ehtyä, jos niitä käytetään uusiutumisvauhtiaan nopeammin (esim. tukkipuu, pohjavesi). Neitseelliset luonnonvarat tulevat alkutuotannosta eivätkä siten ole kierrätettyjä. Luonnonvarojen kulutuksen vähentäminen on tärkein keino estää luontokatoa.

Ekologinen jalanjälki

Luonnon pinta-ala, joka tarvitaan ihmisen tai ihmisryhmän kuluttamien luonnonvarojen tuottamiseen ja jätteiden käsitteilyyn. Ekologisella jalanjäljellä arvioidaan ympäristövaikutusta.

Ekologinen kompensaatio

Luonnolle aiheutettu haitta hyvitetään parantamalla vastaavanlaisesti luonnon tilaa muualla. Kompensaatioon voidaan turvautua toissijaisesti vasta sen jälkeen, kun haitan aiheuttamista ei ole voitu estää.

Jakamistalous

Talouden malli, jossa yksityisomistamisen sijaan pyritään yhteiskäyttöön ja palvelujen kuluttamiseen.

Kiertotalous

Kiertotaloudessa materiaalit pysyvät kierrossa pitkään, ja niitä käytetään tehokkaasti ja kestävästi. Tuotteita jaetaan, vuokrataan, korjataan ja kierrätetään ja tuotantoa palvelullistetaan.

Energiatehokkuus ja ekotehokkuus

Energian tai luonnonvarojen käytön tehokkuuden parantamisesta seuraa suuremman hyödyn saaminen samasta kulutusyksiköstä.

Ympäristötyö

Organisaation tavoitteellista ja järjestelmällistä työtä ekologisen kestävyysnäkökulman saavuttamiseksi. Keskiössä hiilineutraalisuus ja luontokadon hillitseminen.

Ympäristöjärjestelmä

Ympäristöjärjestelmä on digitaalinen työkalu, jolla organisaation ympäristövaikutusta ja -työtä seurataan, ohjataan ja kehitetään.

Ympäristövastuullisuus

Ympäristövastuullisuus kattaa organisaation toiminnan vaikutusten ymmärtämisen ilmastoon, luontoon ja terveyteen sekä toiminnan kielteisten vaikutusten vähentämiseksi.

Ekososiaalinen sivistys

Ekososiaalinen sivistys on kuvaus kestävästä kulttuurista, johon pyritään inhimillisen kasvun kautta. Ekososiaalinen sivistys kattaa ymmärryksen ihmisen riippuvuudesta ympäristöstä ja sille aiheuttamista vaikutuksista sekä oikeuksista ja velvollisuuksista muuta luontoa kohtaan. Ekososiaalisesti sivistynyt ihminen painottaa kohtuullisuutta ja tasa-vertaisuutta sekä on kokonaisvaltaisesti vastuullinen muita ihmisiä ja muuta luontoa kohtaan.

Ympäristökädenjälki

Positiiviset ympäristövaikutukset, joita syntyy toiminnan järjestämisen myötä.

Uudenmaan liitto
Nylands förbund

SITRA

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

CREASUS

mystash

**TAIDE-
YLIOPISTO** x

A!

Aalto-yliopisto

i! LUOTO